

ISSN 2415-8801

Інтелект

XXI

№ 3 2017

УДК 005.336.4

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ГО «ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ КОНКУРЕНЦІЇ»**

**№ 3
2017**

НАУКОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕЛЕКТ XXI»
Заснований у 2010 році. Виходить 6 разів на рік.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 19206-9006 ПР від 05.07.2012 р.

**Журнал внесено до списку друкованих періодичних видань,
що входять до переліку наукових фахових видань України (економічні науки)
(Підстава: наказ №41 Міністерства освіти і науки України від 17.01.2014 р.)**

**Присвоєно Міжнародний стандартний серійний номер
(International Standard Serial Number) ISSN 2415-8801 16.02.2016 р.**

Засновники
і видавці:

Національний університет харчових технологій
ГО «Інститут проблем конкуренції»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Гуткевич Світлана Олександрівна	– головний редактор <i>доктор економічних наук, професор</i>
Бернат Томаш	– <i>доктор, професор (Польща)</i>
Бутнік-Сіверський Олександр Борисович	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Єрмошенко Микола Миколайович	– <i>доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України</i>
Киричок Петро Олексійович	– <i>доктор технічних наук, професор</i>
Корінько Микола Данилович	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Міненко Михайло Анатолійович	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Мусіна Аміна Аміржанівна	– <i>доктор економічних наук, професор (Казахстан)</i>
Пугачов Микола Іванович	– <i>доктор економічних наук, професор, член.-кор. НААНУ</i>
Руденко-Сударєва Лариса Володимирівна	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Сафонов Юрій Миколайович	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Сологуб Олена Петрівна	– <i>доктор економічних наук, професор</i>
Юренієнс Віргінія	– <i>доктор, професор (Литва)</i>
Солоха Дмитро Володимирович	– відповідальний секретар <i>доктор економічних наук, доцент</i>

Мова видання: українська, російська, англійська.

Програмні цілі видання: розвиток науки і освіти, популяризація економічних знань, формування економічного типу мислення, інформування наукового середовища про сучасні дослідження та розробки в сфері економіки.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.

Редакційна колегія матеріали не повертає.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

У разі передруку посилання на журнал «Інтелект XXI» обов'язково.

Технічний секретар – Петрова О.В.

Офіційний сайт <http://www.intellect21.nuft.org.ua>

E-mail: journal@intellect21.nuft.org.ua

Формат 70x100 1/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 12,09.

Підписано до друку 29.06.2017 р. Замов. № 2906/17. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

© *Інтелект XXI*, 2017

ЗМІСТ

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Бригадир В.О. УКРАЇНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ЗА ДОХОДАМИ НАСЕЛЕННЯ.....	9
Загарій В.К. ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	16
Махортов Ю.О., Телічко Н.А. УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	23

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Косач І.А. ОЦІНКА ПЕРЕДУМОВ УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АПК НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ.....	30
Лупак Р.Л. ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ.....	36
Марченко В.М., Плетньова Ю.К. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ).....	43
Попик М.М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛІСОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ.....	50
Халімон Т.М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	57

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Олефіренко О.М. МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ЗБУТ ПРОДУКЦІЇ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	64
---	----

БІЗНЕС ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ

Годящев М.О. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ.....	74
--	----

Довганюк В.М. ЕТАПИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	80
Рибінцев В.О., Клопов І.О. ФОРСАЙТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	87
Смутчак З.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	95
ІНФОРМАЦІЯ	101

СОДЕРЖАНИЕ

МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- Бригадир В.А.**
УКРАИНА И ЕВРОСОЮЗ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
СТРАТИФИКАЦИЯ ЗА УРОВНЕМ ДОХОДОВ 9
- Загарий В.К.**
ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ.....16
- Махоргов Ю.А., Теличко Н.А.**
УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ
ВЛИЯНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ. . . 23

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

- Косач И.А.**
ОЦЕНКА ПРЕДПОСЫЛОК УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ
В АПК НА ОСНОВЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛИЗА..... 30
- Лупак Р.Л.**
ОТРАСЛЕВЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТРУКТУРНОЙ ПОЛИТИКИ
ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ В УКРАИНЕ.....36
- Марченко В.Н., Плетнева Ю.К.**
АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ НЕДОИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯМИ УКРАИНЫ
(НА ПРИМЕРЕ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ).....44
- Попик М.М.**
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
В ЛЕСОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ.....50
- Халимон Т.Н.**
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ
ПРЕДПРИЯТИЯ.....57

ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

- Олефиренко О.М.**
МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОПТИМИЗАЦИИ РАСХОДОВ
НА СБЫТ ПРОДУКЦИИ ИННОВАЦИОННО АКТИВНЫХ
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ..... 64

БИЗНЕС И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ

- Годящев М.А.**
УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ
ЕГО ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ..... 74

Довганюк В.Н. ЭТАПЫ ОЦЕНИВАНИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ В УКРАИНЕ.....	80
Рыбинцев В.А., Клопов И.А. ФОРСАЙТ КАК ТЕХНОЛОГИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ.....	87
Смутчак З.В. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	95
ИНФОРМАЦИЯ	101

CONTENTS

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL RELATIONS

Bryhadyr V. UKRAINE AND EUROPEAN UNION: SOCIO-ECONOMIC STRATIFICATION DUE TO THE POPULATION INCOME.....	9
Zagarii V. TRANSNATIONALIZATION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE.....	16
Mahortov Y., Telichko N. THE MANAGEMENT OF SOCIAL DEFENCE SYSTEM IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INFLUENCE OF MODERN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS.....	24

NATIONAL ECONOMY

Kosach I. THE PRECONDITIONS OF MANAGEMENT INTEGRATION PROCESS IN AIC BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP: THE USING OF CLUSTER ANALYSIS.....	31
Lupak R. SECTORAL ASPECTS OF IMPORT SUBSTITUTION STATE STRUCTURAL POLICY IN UKRAINE.....	36
Marchenko V., Pletnova Yu. THE ANALYSIS OF PROBLEM NON-USING THE STRATEGIC POTENTIAL BY UKRAINIAN ENTERPRISES (ON THE EXAMPLE OF AGRICULTURAL SECTOR).....	43
Popyk M. THEORETICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATION PROCESSES IN THE TIMBER INDUSTRY COMPLEX.....	50
Khalimon T. CONCEPTUAL BASES OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS.....	57

INVESTMENT AND INNOVATIVE ACTIVITIES

Olefirenko O. METHODOLOGICAL TOOLKIT DEVELOPMENT OF EXPENSES OPTIMIZATION FOR PRODUCTS SALES OF INNOVATION ACTIVE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE.....	64
--	----

BUSINESS AND INTELLECTUAL CAPITAL

Godiashchev M. THE STAFF MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS A FACTOR OF INCREASING ITS BUSINESS ACTIVITY.....	74
---	----

Dovganiuk V. STAGES OF EVALUATION OF CREDIT COOPERATION IN UKRAINE.....	80
Rybintsev V., Klopov I. FORSYTH AS A TECHNOLOGY DEVELOPMENT STRATEGY FOR ECONOMIC.....	87
Smutchak Z. STATE REGULATION OF MIGRATORY PROCESSES IN RURAL AREAS.....	95

INFORMATION**101**

УДК 339.9:316.42

Бригадир В.О.

викладач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу,
Тернопільський національний економічний університет

УКРАЇНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ЗА ДОХОДАМИ НАСЕЛЕННЯ

У роботі розвинуто теоретико-методичні концепти оцінки місця України та її позиціонування в контексті динаміки соціально-економічної диференціації країн – членів ЄС крізь призму аналізу рівня доходів населення. Виокремлено серед факторів, що визначають країну в системі соціальних координат та впливають на її економічний розвиток, рівень доходів населення. Аналіз соціально-економічної стратифікації населення в Україні здійснено на основі показника доходів та їх розподілу серед окремих груп населення. Проведено оцінку динаміки доходів населення та їх структури. Визначено масштабність та інтенсивність трансформацій соціально-економічної структури суспільства. Запропоновано основні напрями реформування, що можуть забезпечити підвищення рейтингу України в соціально-економічній стратифікаційній системі Європи.

Ключові слова: соціально-економічна стратифікація, рівень доходів, Європейський Союз, економічний добробут, сталий розвиток.

УКРАИНА И ЕВРОСОЮЗ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ ЗА УРОВНЕМ ДОХОДОВ

Бригадир В.А.

В работе развито теоретико-методические концепты оценки места Украины и ее позиционирования в контексте динамики социально-экономической дифференциации стран – членов ЕС сквозь призму анализа уровня доходов населения. Выделен среди факторов, которые определяют страну в системе социальных координат и влияют на ее экономическое развитие, уровень доходов населения. Анализ социально-экономической стратификации населения в Украине осуществлен на основе показателя доходов и их распределения среди отдельных групп населения. Проведена оценка динамики доходов населения и их структуры. Определены масштабность и интенсивность трансформаций социально-экономической структуры общества. Предложены основные направления реформирования, которые могут обеспечить повышение рейтинга Украины в социально-экономической стратификационной системе Европы.

Ключевые слова: социально-экономическая стратификация, уровень доходов, Европейский Союз, экономическое благосостояние, устойчивое развитие.

UKRAINE AND EUROPEAN UNION: SOCIO-ECONOMIC STRATIFICATION DUE TO THE POPULATION INCOME

Bryhadyr V.

The theoretical-methodical concepts of estimation of place of Ukraine and her positioning are in-process developed in the context of dynamics socially-economic differentiation of countries - members of

EU through the analysis of level of profits of population are developed in this article. It is distinguished among factors, that determine a country in the system of social coordinates and influence on her economic development, level of profits of population. The analysis of socio-economic stratification of population in Ukraine is carried out on the basis of index of profits and their distribution among the separate groups of population. The estimation of dynamics of profits of population and their structure is conducted. A scale and intensity of transformations are certain socially-economic pattern of society. Basic directions of reformation, that can provide the increase of rating of Ukraine in socially, are offered – to the socio-economic stratification system in EU.

Keywords: socio-economic stratification, European Union, economic welfare, steady development, profits of population.

Постановка проблеми. Предметами особливої уваги світової спільноти є соціально-економічний розвиток країн Європейського Союзу, його «східне розширення», оцінка наслідків вступу нових країн-членів для їхнього політичного, соціально-економічного розвитку. Для реалізації положень основних документів щодо асоціації України з ЄС (Порядок денний Асоціації, Європейська політика суспільства, політика Східного партнерства) 12 січня 2015 р. Президентом України була підписана Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [1], яка визначила основні вектори розвитку: сталий розвиток, безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість, гордість за Україну в Європі та світі. У рамках зазначених напрямів окреслено основні реформи, що повинні бути здійснені, а також ключові показники для оцінки реалізації положень Стратегії, основною метою якої є впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

До основних ознак Європейського Союзу маємо віднести стратифікацію, зокрема соціально-економічну. Підкреслимо, що проблема соціально-економічної нерівності в сучасному світі загострюється. На нашу думку, соціально-економічна стратифікація є однією з форм соціальної стратифікації та являє собою динамічний процес вертикального ранжування членів суспільства за ознакою економічного добробуту, що є результатом споживання матеріальних та нематеріальних благ. Головною метою соціально-економічної політики будь-якої цивілізованої держави визначається підвищення рівня життя населення, а критерієм ефективності є скорочення масштабів бідності громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення і вимірювання рівнів бідності – найважливіших інструментів життєдіяльності людини – є предметом наукових студій багатьох учених. Важливу роль у теоретичному осмисленні нерівності суспільств відіграють праці М. Вебера, К. Маркса, Е. Дюркгейма, К. Дейвіса, У. Мура, Л. Уорнера, А. Пігу, І. Валлестайна, Д. Чірта, Р. Макнамара, Г. Сіджвіка. Вимірювання бідності та проблема нерівності були предметом уваги таких дослідників, як А. Сміт, Дж. Бентам, В. Паретто, А. Маршалл, К. Губін, В. Нордгауз, Дж. Тобін, Л. Осберг, А. Шарп, Г. Далі, Дж. Кобб, Б. Міланович, С. Аміна, Х. Беррі, Р. Вейда, Б. Геслінг, Е. Гідденс, М. Гіллен, Д. Лук'яненко, Т. Моран, А. Поручник, М. Спенс, Я. Столярчук, Г. Файрбо, В. Чужикова, О. Бікла, О. Євтушенко, Н. Коваліско, Е. Лібанова, Я. Шаповал, А. Гальчинський, Н. Кравчук, З. Луцишин, Н. Деева, Т. Калашнікова, Л. Лісогор, О. Макарова, І. Новак, М. Огай, І. Осипова, А. Реут, В. Саріогло, О. Хмелевська, Н. Холод, Л. Черенько, П. Швець, Л. Шевченко, В. Шишкін, С. Раунтрі, Г. Джорд, Г. Мюрдаль, М. Ліптон та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розвитку теоретико-методичних концептів оцінки місця України та її позиціонування в контексті динаміки соціально-економічної диференціації країн – членів ЄС крізь призму аналізу рівня доходів населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед факторів, що визначають країну в системі соціальних координат та впливають на її економічний розвиток, визначено рівень доходів

населення. Недостатньо дослідженими залишаються проблеми теоретичного обґрунтування місця України та її позиціонування в контексті динаміки соціально-економічної диференціації країн – членів ЄС на підставі аналізу показників рівня доходів населення. Водночас спостерігаємо відсутність одностайності поглядів зарубіжних та вітчизняних учених на стан та динаміку соціально-економічної стратифікації, що зумовлено передусім багаторівневістю зазначеного явища (глобальний, міждержавний, регіональний чи внутрікраїнний), так і вибором критеріїв, на базі яких здійснюється оцінка, зважаючи на те, що соціально-економічна стратифікація є багатокритеріальним явищем. Як зазначає Е. Лібанова, рівень доходу є основним критерієм соціально-економічної нерівності, оскільки він спричиняє нерівність доступу до основних соціальних благ (якісного медичного обслуговування, якісної освіти, комфортного житла до ресурсів (фінансових, зокрема кредитів, земельних тощо), до реалізації своїх прав у цілому (прав на здоров'я, життя, безпеку) [2]. Поряд із глобальною стратифікацією доцільно розглядати також внутрішню стратифікацію, оскільки, з одного боку, добробут країни у цілому визначає добробут її членів, з іншого – нерівномірність розподілу доходів населення як основний критерій економічної стратифікації впливає на загальний добробут країни та визначає її місце в структурі глобальної стратифікації. У зв'язку із цим аналіз соціально-економічної стратифікації населення безпосередньо в Україні буде здійснено на основі показника доходів та їх розподілу серед окремих груп населення.

Підкреслимо, що соціальні трансферти, з одного боку, покликані зменшити нерівність у розподілі доходів, знизити рівень бідності та захистити населення від непередбачуваних ситуацій, тому високі обсяги соціальних трансфертів є свідченням піклування держави про незахищених громадян. Однак, з іншого боку, на думку експертів, за рахунок значних недоліків діючої системи державних соціальних виплат має місце «проїдання» бюджетних коштів. Так, аналіз досвіду європейських країн щодо соціального забезпечення населення засвідчив, що використання різноманітних фінансових стимулів для працевлаштування літніх людей, зокрема зниження ставки соціальних внесків працевлаштувача за таких осіб (Швеція, Іспанія), фінансових стимулів літніх людей працювати (вигідніші умови оподаткування отриманих трудових доходів порівняно з пенсією (Швеція), збільшення розміру пенсії за умови продовження роботи та пізнішого виходу на заслужений відпочинок (Нідерланди, Угорщина) та ін. дають можливість нівелювати вплив старіння населення на бюджети країн та структуру доходів населення.

Для підвищення рівня добробуту українців, зміни структури доходів з 1 січня 2017 р. в Україні було прийнято рішення про підвищення мінімальної заробітної плати до 3 200 грн. та відповідного підвищення заробітної плати працівникам державного сектору економіки. Відсутність офіційної інформації щодо результатів впливу такого підвищення на зміну добробуту, рівень інфляції тощо не дає можливості зробити однозначні висновки. Хоча, як повідомляє кадровий портал hh.ua, 75% опитаних не відчували підвищення якості життя у зв'язку з підвищенням мінімалки. За результатами дослідження 51% опитуваних заявили про офіційне підняття зарплати, 25% – про зниження в результаті підвищення ними, 19% – про підвищення до офіційної частини та 5% – інше [3].

Структура доходів населення в кінцевому підсумку знаходить своє відображення як у рівні доходів окремих осіб та домогосподарств, так і в їх розподілі між окремими групами, що характеризує соціальну стратифікацію за економічною детермінантою.

Для аналізу диференціації населення України за рівнем доходів використаємо розподіл населення за рівнем середньодушових доходів у 2005, 2010 і 2015 рр.. Динаміка економічної стратифікації дасть можливість оцінити, наскільки масштабними та інтенсивними є процеси соціально-економічної структури суспільства та якою є соціальна спрямованість цих процесів. Своєю чергою, кількісні та якісні параметри економічної стратифікації можуть слугувати відповідним пунктом та орієнтиром у формуванні національної соціальної політики.

Як правило, об'єктивне вимірювання економічної стратифікації передбачає передусім з'ясування соціальної анатомії розподілу доходів. Розподіл сімей за розміром середньомісячних сукупних і душевих доходів являє собою, як правило, вихідний матеріал для виділення страт, який характеризує той чи інший рівень матеріального становища [4].

Однак, через суттєві зміни рівня доходів населення для забезпечення зіставності показників, на нашу думку, доцільно здійснити перехід від рівня доходів в абсолютних одиницях (гривнах) до номінальної шкали, яка формується шляхом ділення середньодушових доходів на розмір прожиткового мінімуму відповідного року (табл. 1, 2).

Таблиця 1. Розподіл населення України за рівнем середньодушових доходів у 2005 р.

Рівень середньодушових доходів, грн.	Коефіцієнт відношення до прожиткового мінімуму ¹	Питома вага населення, %
До 300,0	До 0,709	39,8
300,1-360,0	0,709-851	12,7
360,1-420,0	0,851-0,993	10,9
420,1-480,0	0,993-1,135	8,4
480,1-540,0	1,135-1,227	6,4
540,1-600,0	1,277-1,419	4,8
600,1-660,0	1,419-1,561	3,6
660,1-720,0	1,561-1,702	2,8
720,1-780,0	1,702-1,844	10,6

¹Прожитковий мінімум у 2005 р. становив 423 грн.

Джерело: розраховано автором за [5, с. 414]

Таблиця 2. Розподіл населення України за рівнем середньодушових доходів у 2010 і 2015 рр.

Рівень середньодушових доходів, грн.	2010		2015	
	Коефіцієнт відношення до прожиткового мінімуму ¹	Питома вага населення, %	Коефіцієнт відношення до прожиткового мінімуму ²	Питома вага населення, %
До 480,0	До 0,569	1,9	До 0,391	0,2
480,1-840,0	0,569-0,996	13,5	0,391-0,684	2,5
840,1-1200,0	0,996-1,423	29,4	0,684-0,978	7,4
1200,1-1560,0	1,423-1,850	23,1	0,978-1,271	17,5
1560,1-1920,0	1,850-2,277	13,6	1,271-1,564	19,6
1920,1-2280,0	2,227-2,704	18,5	1,564-1,858	16,3
2280,1-2640,0			1,858-2,151	12,4
2640,1-3000,0			2,151-2,444	8,6
3000,1-3360,0			2,444-2,738	5,2
3360,1-3720,0			2,738-3,031	3,5
понад 3720,0			понад 3,031	6,8

¹Прожитковий мінімум у 2010 р. становив 843,17 грн.

²Прожитковий мінімум у 2015 р. становив 1227,33 грн.

Джерело: розраховано автором за: [6, с. 86]

Порівняння наведених у таблицях даних свідчить про суттєві зміни закономірностей розподілу населення за рівнем середньодушових доходів. Так, у 2005 р. 63,4% населення мали доходи на одну особу до 420 грн. (99,3% прожиткового мінімуму), у 2010 р. 15,4% населення

мали доходи на одну особу до 840 грн. (99,6% прожиткового мінімуму), а в 2015 р. 10,1% населення мали доходи на одну особу до 1 200 грн. (97,8% прожиткового мінімуму). Медіанні доходи, менше яких мають рівень 50% населення, становили в 2005 р. 348,2 грн. (82,5% прожиткового мінімуму), у 2010 р. – 1 281 грн. (151,9% прожиткового мінімуму), а в 2015 р. – 1 982 грн. (161,5% прожиткового мінімуму). Таким чином, у цілому можна стверджувати про покращення ситуації щодо нівелювання різниці в доходах найменш забезпечених осіб.

Ураховуючи різну варіацію коефіцієнта відношення середньодушових доходів до прожиткового мінімуму по роках, нами здійснено перегрупування населення з утворенням семи груп за величиною зазначеного коефіцієнта, а саме: до 0,5; 0,5-1,0; 1,0-1,5; 1,5-2,0; 2,0-2,5; 2,5-3,0; понад 3,0. Результати підрахунку питомої ваги населення у кожній із цих груп (рис. 1) показують, що в 2010 і 2015 рр. розподіл був досить подібним, окрім наявності в 2015 р. групи з коефіцієнтом понад 3,0, проте в 2005 р. розподіл суттєво відрізнявся, оскільки основна частка населення мала середньодушові доходи від 0,5 до 1,5 прожиткового мінімуму, а значення коефіцієнта не перевищували 2,0.

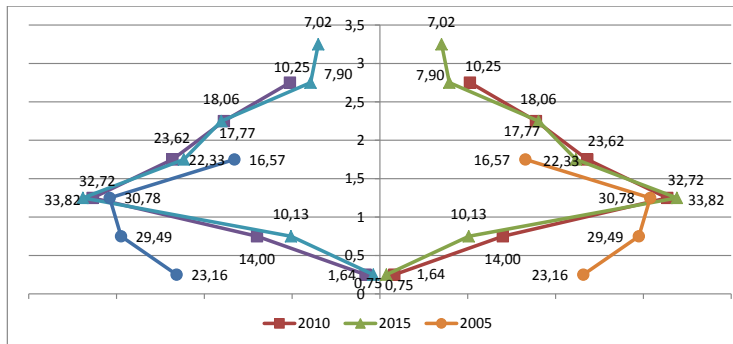

Рис. 1. Питома вага населення України за коефіцієнтом відношення середньодушових доходів до прожиткового мінімуму в 2005, 2010 і 2015 рр.

Однак, незважаючи на деяке покращення ситуації щодо найменш забезпеченої страти, не відбулося формування середнього класу, а навпаки, відбулося хоча й незначне, але все ж таки зниження в 2015 р. порівняно з 2010 р. із вищих страт у нижчі. Тому «фігура» економічної стратифікації, її загальні контури не наблизилася до графічного зображення, що нагадує овал або лимон, яка вважається властивою стійкому в економічному і соціальному відношеннях суспільству [7].

Проведений аналіз соціальної стратифікації за децильним коефіцієнтом у цілому показує помірну диференціацію доходів українців. Цю ж тенденцію підтверджує і коефіцієнт концентрації доходів Джині, значення якого протягом 2011–2015 рр. змінювалося від 0,226 (мінімальне) у 2014 р. до 0,254 (максимальне) у 2012 р. Середнє значення за вказаний період становило 0,244, або 24,4%. Відповідно до класифікації країн ОЕСР, індекс Джині в межах 20–26% характеризує країни з низьким рівнем нерівності.

Порівняння індексу Джині України та країн ЄС показує, що за даним показником Україна знаходиться поряд із такими країнами, як Норвегія, Словенія, Швеція, Фінляндія та Бельгія. Більшість держав ЄС характеризуються або ж високим або ж середнім ступенем нерівності у розподілі доходів.

Таким чином, аналіз офіційних статистичних даних з оцінки соціально-економічної стратифікації України дає підстави стверджувати про достатньо низький рівень розбіжностей між бідними і багатими, однак значний процент населення, що живе на низькі доходи.

Поряд з об'єктивними методами, що використовуються в процесі аналізу соціально-економічної стратифікації, використовуються і суб'єктивні методи, що базуються на експертних оцінках та опитуванні населення. Так, за експертними оцінками, соціальна нерівність в Україні є однією з найбільших в Європі. Директор соціальних програм Центру Розумкова Л. Шангіна зазначає, що коефіцієнт Джині для України коливається від 0,3 до 0,6 [8].

Про загальний низький рівень життя переважної частини населення свідчать результати досліджень щодо самооцінки домогосподарствами рівня своїх доходів. Так, у 2013 р., перед падінням реальних доходів в Україні, тільки 10,4% опитуваних мали можливість не тільки задовольняти потреби, а й робити заощадження. Всі інші заощадження не робили: 50,5% уважали, що при цьому вони не в змозі задовольнити свої потреби, 35,8% постійно відмовляли собі в необхідному, крім харчування; 3,3% не змогли забезпечити собі навіть нормального харчування. При цьому до заможних не віднесли себе члени жодного домогосподарства, до представників середнього класу – 0,8%, до небідних, але ще не представників середнього класу – 31,6%, до бідних – 67,6% [9].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведений аналіз соціально-економічної стратифікації за децильним коефіцієнтом у цілому показує помірну диференціацію доходів українців. Цю ж тенденцію підтверджує і коефіцієнт концентрації доходів Джині, значення якого протягом 2011–2015 рр. змінювалося від 0,226 (мінімальне) у 2014 р. до 0,254 (максимальне) у 2012 р. Середнє значення за вказаний період становило 0,244, або 24,4%. Відповідно до класифікації країн ОЕСР, індекс Джині в межах 20–26% характеризує країни з низьким рівнем нерівності. Тобто не відбулося формування середнього класу, а навпаки, відбулося хоча й незначне, але все ж таки зниження в 2015 р. порівняно з 2010 р. із вищих страт у нижчі. «Фігура» економічної стратифікації, її загальні контури не наблизилися до графічного зображення, що нагадує овал або лимон, яка вважається властивою стійкому в економічному і соціальному відношеннях суспільства.

Оцінка соціально-економічної стратифікації дасть можливість більш об'єктивно підходити до формування соціальної політики розподілу державного бюджету. Так, у 2015 р. Україна майже половину свого бюджету (48%) витратила на соціальні потреби. Проведений аналіз визначає основні напрями реформування, що можуть забезпечити підвищення рейтингу України в соціально-економічній стратифікаційній системі Європи. Серед таких напрямів може бути підвищення рівня ВВП на одну особу та ін., що дало б можливість Україні забезпечити реалізацію Маастрихтських критеріїв щодо асоціації, сприяло б зміні позиції України за соціально-економічними параметрами в рейтингу країн ЄС. Даний напрям досліджень є необхідним, оскільки економіка України не є статичною, впроваджуються інновації у виробництво та управління, вживаються заходи щодо реформування соціальної сфери й економіки, і, відповідно, динаміка макроекономічної ситуації може бути досить стрімкою. При цьому стан економіки, соціальної сфери визначатиме ситуацію на світових фінансових, трудових ринках.

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

2. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.

3. Підвищення мінімальної заробітної плати: чи відчували українці позитивні зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gre4ka.info/suspilstvo/35109-pidvyshchennia-minimalnoi-zarobitnoi-platy-chy-vidchuly-ukraintsi-pozytyvni-zminy-infohrafika>.

4. Богомолова Т.Ю. Экономическая стратификация: объективное и субъективное измерение / Т.Ю. Богомолова, В.С. Папилина // Социологическое исследование. – 1997. – № 9. – С. 30–41.

5. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України. – К., 2006. – 570 с.
6. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 575 с.
7. Гуренкова О.В. Анализ динамики изменения экономической стратификации современного российского общества / О.В. Гуренкова // Современные исследования социальных проблем. – 2011. – № 1(05).
8. В Україні майнове розширення виходить за межі соціальної справедливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4551
9. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України. Статистичний збірник. Ч. I. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 379 с.

E-mail: vi.bryhadyr@gmail.com

УДК 339.92:330.3(477)

Загарій В.К.

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки, права та інформаційних технологій,
Київський національний університет культури і мистецтв

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено сутність та особливості транснаціональних корпорацій (ТНК), їх роль у глобалізаційних процесах. Проаналізовано сучасний стан діяльності транснаціональних корпорацій. Розглянуто перелік найбільших ТНК, які діють на українській території. Наведені дані щодо основних країн-інвесторів у вітчизняну економіку та розподілу прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які надходять в Україну, за видами економічної діяльності. Відображено як позитивні, так і негативні наслідки функціонування ТНК для України. Значну увагу приділено тенденціям транснаціоналізації та визначенню її впливу на розвиток української економіки. Оскільки уникнути транснаціоналізації економіки в сучасному світі майже неможливо, виявлено головні проблеми щодо розширення прав і можливостей ТНК в Україні та запропоновано шляхи мінімізації негативного впливу транснаціональних корпорацій на державному рівні.

Ключові слова: глобалізація, транснаціоналізація, транснаціональні корпорації, національна економіка, міжнародна діяльність, конкурентне середовище.

ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Загарій В.К.

В статье исследованы сущность и особенности транснациональных корпораций (ТНК), их роль в глобализационных процессах. Проанализировано современное состояние деятельности транснациональных корпораций. Рассмотрен перечень крупнейших ТНК, которые действуют на территории Украины. Приведены данные основных стран-инвесторов в отечественную экономику, а также распределения прямых иностранных инвестиций (ПИИ), которые поступают в Украину, за видами экономической деятельности. Отображены положительные и отрицательные последствия функционирования ТНК для Украины. Значительное внимание уделено тенденциям транснационализации и определению ее влияния на развитие украинской экономики. Так как избежать транснационализации экономики в современном мире почти невозможно, выявлены главные проблемы, касающиеся расширения прав и возможностей ТНК в Украине, предложены пути минимизации негативного влияния транснациональных корпораций на государственном уровне.

Ключевые слова: глобализация, транснационализация, транснациональные корпорации, национальная экономика, международная деятельность, конкурентная среда.

TRANSNATIONALIZATION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Zagarii V.

The article explores the essence and peculiarities of transnational corporations (TNCs), their role in globalization processes. The current state of activity of transnational corporations is analyzed. A list of the largest TNCs operating in the Ukrainian territory is considered. The data on the main countries-investors

in the national economy and the distribution of foreign direct investment (FDI), which come to Ukraine by types of economic activity, are presented. Both positive and negative consequences of the operation of TNCs for Ukraine are shown. Considerable attention is paid to the tendencies of transnationalization and its impact on the development of the Ukrainian economy. As it is almost impossible to avoid transnationalization of the economy in the modern world, the main problems with the extension of the rights and opportunities of TNCs in Ukraine are identified and ways of minimizing the negative impact of transnational corporations on the state level are proposed.

Keywords: globalization, transnationalization, multinational corporations, national economy, international activities, the competitive landscape.

Постановка проблеми. Поширення процесів транснаціоналізації в сучасних умовах характеризується посиленням домінуючої ролі транснаціональних корпорацій, які є основою сучасних економічних відносин і найбільш впливовою формою міжнародного бізнесу. Під впливом глобалізації та інтеграції світового господарства транснаціональні корпорації завойовують нові ринки і прагнуть подальшого розширення економічної влади. Все частіше окремі ТНК набувають більшого впливу у світі, ніж деякі держави. Для України важливим є те, що діяльність ТНК дає не тільки додаткові можливості для економічного зростання і розвитку, але може й знижувати рівень економічної незалежності, впливаючи на формування державної політики регулювання ринків та секторів національної економіки. В Україні проблеми взаємодії з ТНК набувають особливої актуальності. Саме тому обрана тема є одним із пріоритетних і дискусійних напрямів сучасних економічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна література налічує безліч наукових праць, присвячених дослідженню процесів транснаціоналізації, явищу ТНК та економічного механізму їх функціонування, пріоритетів і проблем розвитку в умовах глобалізації та впливу на національні економічні системи. В.В. Македон, М.Е. Прохорова, Н.М. Рябець [4; 7; 9] досліджували фактори розміщення ТНК та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації. Вітчизняні М.О. Іванова, П.В. Мешкун, І.О. Пенська [3; 5; 6] розглядали у своїх працях проблеми економічної безпеки країни та вплив ТНК на національну економіку. Основні напрями та стратегії здійснення діяльності ТНК досліджено Н.К. Болгаровою [1]. Зміни поведінки процесів транснаціоналізації, їх вплив на економічні системи неоднозначний, що й зумовлює необхідність подальших досліджень для пошуку шляхів ефективної взаємодії транснаціональних корпорацій і української економіки.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження тенденцій і наслідків транснаціоналізації в Україні, їхнього впливу на розвиток вітчизняної економіки та пошук шляхів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації світового господарства ТНК є рушійною силою корпоративного бізнесу, вони діють на міжнародному ринку і відіграють важливу роль у посиленні та укріпленні світових господарських зв'язків. ТНК проводять свої транзакції на основі розроблених стратегій, пов'язуючи національні і регіональні ринки та забезпечуючи цілісність світового господарства [1].

Дати повне визначення поняттю «транснаціональна корпорація» є нелегким завданням, адже це складний продукт світових економічних відносин, який на відміну від звичайної корпорації переносить за кордон не товар, а сам процес вкладання капіталу, поєднуючи його із закордонною робочою силою в межах міжнародного виробництва.

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації – це міжнародні підприємства, що об'єднують юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і проводять єдину економічну політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. Центром

ТНК є материнська компанія, яка розміщена в країні базування і здійснює централізоване планування, управління та контроль над діяльністю своїх закордонних підрозділів – дочірніх підприємств, асоційованих компаній і філій, що розташовані в приймаючих країнах. Головною метою ТНК є отримання максимального прибутку за рахунок дешевших ресурсів виробництва, доступ до ринків збуту та диверсифікація ризиків за рахунок послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні [9].

У світі налічується понад 82 тис. ТНК і більше 810 тис. філій. Зі 100 найбільших економік світу, 52 – це транснаціональні корпорації, і ці компанії, маючи у своїх активах значні фінансові та технічні ресурси, творять колосальні зміни. Проте панівну роль у світовій економіці відіграють лише 500 потужних ТНК, які реалізують 80% світової виробничої продукції електроніки і хімії, 95% фармацевтики, 76% продукції машинобудування. Найпотужніші 85 компаній контролюють 70% усіх іноземних інвестицій. Тобто нині економічний потенціал деяких ТНК перевищує економічний потенціал не лише окремих країн, а й регіонів світу. Транснаціональний капітал володіє третіною всіх виробничих фондів і виробляє майже половину загальнопланетарного продукту. Завдяки своїм рішенням у сфері капіталовкладень і вибору місць розміщення виробництва ТНК відіграють чималу роль у розподілі світового виробничого потенціалу [7].

Цікавим є те, що за останні роки ТНК почали з'являтися в країнах, що розвиваються, оскільки ці країни виступають можливими носіями економічного зростання і ринкових відносин. Основними причинами появи ТНК є: пошук нових ринків виробництва та збуту, дешевих ресурсів та робочої сили, зниження витрат виробництва, зростання конкурентоспроможності та максимізація прибутків. На українському ринку присутні світові ТНК, які здійснюють діяльність за допомогою своїх дочірніх підприємств та філій. Нині в Україні зафіксовано більше 7 тис. філій іноземних ТНК [9].

Найбільш привабливими галузями української економіки для ТНК є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торговельна сфери (рис. 1). Однією з умов діяльності ТНК є наявність в Україні важливих факторів зростання виробництва. Серед них виділяють значні запаси багатьох видів сировинних ресурсів (вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мінеральні солі тощо) і відповідну добувну і транспортну інфраструктуру. Відносно дешева робоча сила також визначає переваги діяльності ТНК.

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності в Україну, 2016 р. [8]

На основі рис. 1 можна стверджувати, що іноземні ТНК не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують у сферу торгівлі, яка дає змогу швидко отримувати високі прибутки за досить короткий термін. Переробна промисловість також виступає пріоритетним сектором для іноземних інвесторів, що може бути дещо позитивним для еконо-

міки України, адже вона спрямована на виробництво кінцевої продукції. Також варто зазначити, що іноземні інвестори можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, екологічно небезпечні матеріали. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації є закритими для іноземних інвесторів, оскільки вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дає змогу іноземним інвесторам увійти у ці галузі, що може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК.

На початок 2016 р. в Україні діють понад 30 світових транснаціональних корпорацій, найбільшими з яких є: CocaCola, Carlsberg, Danone, McDonalds Corporation, Metro Casg&Carry, Nestlé, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Raiffeisen Bank, Samsung, Toyota, Unilever, Volkswagen тощо.

Таблиця 1. Найбільші ТНК, які діють в Україні

Назва	Галузь	Прибуток
Bayer	Дистрибуція	15
Cargill	АПК	478
Carlsberg	АПК	531
Coal Energy	Вугілля	236
Coca-Cola Україна	Харчова	-43
Comfy	Рітейл	20
Danone	Харчова	-204
Ferrexpo	Металургія	1723
Global Spirits Group	Алкоголь	400
Henkel Україна	Хімія	107
IDS Group	Дистрибуція	153
JT International Company Ukraine	Тютюнова	457
Kernel	АПК	1402
Kraft Foods Україна	АПК	452
L'Oreal Україна	Дистрибуція	194
Mars Україна	Дистрибуція	119
McDonald's Україна	Харчова	131
Metinvest	Металургія	3477
Nestle	Харчова	60
PepsiCo	Харчова	250
Philip Morris Україна	Тютюнова	1098
Porsche Україна	Транспорт	246
Procter & Gamble Україна	Хімія	195
Renault Україна	Транспорт	43
Samsung Electronics Україна	Дистрибуція	32

Джерело: складено на основі [10]

Україна виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації і певною мірою випробовує на собі переваги і недоліки їх діяльності. Розподіл основних інвесторів в Україну представлено в табл. 2.

Транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на джерело дешевих ресурсів та робочої сили, тому необхідно звернути увагу на вплив, який спричиняє діяльність ТНК на економіку України (табл. 3).

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції з країн світу в економіку України

	Надходження прямих іноземних інвестицій у 2016 р. (млн.дол. США)	У % до підсумку
Усього	4405,8	100,0
Російська Федерація	1667,0	37,8
Кіпр	427,7	9,7
Велика Британія	403,9	9,2
Нідерланди	255,0	5,8
Австрія	249,9	5,7
Італія	209,9	4,8
Угорщина	187,6	4,3
Віргінські Острови (Брит.)	140,2	3,2
Швейцарія	108,6	2,5
Туреччина	103,2	2,3
США	85,2	1,9
Інші країни	567,6	12,8

Джерело: складено на основі [2]

Таблиця 3. Вплив ТНК на економіку України

Позитивний вплив	Негативний вплив
Підвищення економічного зростання	Встановлення контролю з боку ТНК
Збільшення прямих іноземних інвестицій	Домінування над національними виробниками
Збільшення податкових надходжень до бюджету	Використання застарілих технологій
Впровадження інновацій, що забезпечує модернізацію підприємств	Шкідливе виробництво та недотримання екологічних стандартів
Зменшення безробіття та підвищення кваліфікації робітників	Захоплення найбільш перспективних секторів економіки та витіснення національного виробника
Зміцнення зовнішньоторговельних зв'язків	Виснаження природних ресурсів
Отримання управлінського досвіду	Маніпуляції в ціноутворенні
Створення позитивного іміджу держави	Тиск на органи влади для лобювання своїх інтересів
Пожвавлення внутрішньої торгівлі, насичення ринку високоякісними товарами та послугами	Фінансова залежність від стратегії діяльності ТНК
Поширення міжнародних стандартів здійснення виробництва та ведення бізнесу	Нестійкість інвестиційного процесу
	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни

Джерело: складено на основі [3; 5]

Важливим негативним моментом є перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив, на полігон для виконання механічних операцій. Небезпечним для економіки України є перехід контролю до іноземних партнерів у стратегічних сферах. Виходячи із цього, політика уряду України має бути спрямована, з одного боку, на оптимальне використання можливостей транснаціоналізації, з іншого – на нейтралізацію її негативних наслідків; вона має бути комплексною та ґрунтуватися на чітко визначених національних пріоритетах розвитку, тож не потрібно надавати іноземним інвесторам транснаціональних компаній податкових пільг чи встановлювати імпортні бар'єри або накладати обмеження на операції [6].

Транснаціональний капітал доволі часто діє всупереч національній безпеці країн і може руйнувати державність, впливаючи негативно на політичну й економічну ситуацію. Створюючи кон-

куренцію національним підприємствам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що викликає протидію з боку національних економік. Для захисту вітчизняної економіки національна законодавча база повинна чітко регулювати та контролювати: процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, яка б урахувала правила місцевого інвестора; форми присутності ТНК у країні; забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів; експертизу та моніторинг ПІІ на відповідність екологічним і санітарним вимогам; використання закупівель місцевих ресурсів, розвиток інфраструктури; розподіл продукції; умови збуту; захист конкуренції, всі відносини з іноземними інвесторами, адже ТНК передусім діють із власної вигоди, а вже потім пристосовуються до вимог держави [4]. Отже, щоб уникнути або мінімізувати ризики транснаціоналізації національної економіки, Україні доцільно поступово підвищувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, підтримувати національного товаровиробника, зменшуючи залежність від діяльності іноземних ТНК.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасні процеси транснаціоналізації мають динамічну тенденцію розвитку як у світі, так і в Україні. Транснаціональні корпорації неоднозначно впливають на національну економіку, адже вони переважно йдуть шляхом проникнення іноземних ТНК в Україну і це, з одного боку, сприяє економічному зростанню та підвищує рівень життя громадян, а з іншого – існує ризик переходу контролю до іноземних партнерів у стратегічних сферах діяльності, що призводить до втрати економічної та політичної самостійності. Українським підприємствам слід вступати в співпрацю з іноземними ТНК не як джерела дешевих сировинних ресурсів або відсталого технологічного приросту, а лише використовувати переваги залучення ПІІ.

Щоб захистити вітчизняну економіку від небажаних наслідків діяльності ТНК, необхідно контролювати процес транснаціоналізації у приймаючій країні. Доцільною є державна політика використання вищезазначених переваг транснаціоналізації економіки з одночасним захистом інтересів України, її приватної власності, національного виробника і матеріального добробуту народу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що набули подальшого розвитку сукупність визначених ефектів впливу ТНК на національну економіку, зокрема наведено наслідки діяльності ТНК та запропоновано заходи щодо мінімізації негативного впливу транснаціоналізації на економіку України.

Напрямом подальших наукових досліджень може стати розроблення механізму створення національних ТНК, підтримки їх розвитку. Можливо, саме цей шлях дасть змогу сформувати сектор високотехнологічних конкурентоспроможних вітчизняних компаній, здатних гідно конкурувати на міжнародній арені.

1. Болгарова Н.К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України / Н.К. Болгарова, Т.М. Паневник // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 12. – С. 33–38.
2. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Іванова М.О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки / М.О. Іванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://duer.edu/uploads/vidavnistvo14-15/10103.pdf>
4. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України / В.В. Македон // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1(5). – Т. 1. – С. 250–258.
5. Мекиун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України / П.В. Мекиун // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 10. – С. 84–88.
6. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. – 2015. – № 3(80). – С. 114–124.

7. Прохорова М.Е. Особливості та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації в XXI столітті / М.Е. Прохорова // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015. – № 2. – С. 88–98.

8. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

9. Рябець Н.М. Роль ТНК країн, що розвиваються, в умовах посилення диспропорцій економічного розвитку країн / Н.М. Рябець // Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 39–45.

10. Список крупнейших компаний Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org>

E-mail: vkzagarii@gmail.com

УДК 364 (477)

Махортов Ю.О.

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародного туризму,
Київський університет культури

Телічко Н.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та управління проектами,
Одеська державна академія будівництва та архітектури

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто негативні наслідки соціально-економічних трансформацій в управлінні системою соціального захисту в Україні під впливом сучасних міжнародних економічних відносин і визначення шляхів їх усунення. Досліджено сучасний стан світового господарства, міжнародні економічні відносини та соціальну ринкову економіку, що впливають на формування системи соціального захисту в Україні, яка повинна гарантувати належний рівень життя, соціальну злагоду та соціальну адаптацію до суспільно-економічних перетворень, захист від соціальних ризиків і реалізацію гарантій у сфері соціального забезпечення. Одним із головних шляхів усунення негативних наслідків соціально-економічних перетворень в управлінні системою соціального захисту в Україні під впливом сучасних міжнародних економічних відносин є активне запровадження в цю систему соціального страхування.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне страхування, система соціального захисту, соціальна допомога, адресна соціальна допомога, соціальна пільга, страховий фонд.

УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ВЛИЯНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Махортов Ю.А., Телічко Н.А.

В статье рассмотрены негативные последствия социально-экономических трансформаций в управлении системой социальной защиты в Украине под воздействием современных международных экономических отношений и определение путей их устранения. Исследованы современное состояние мирового хозяйства, международные экономические отношения и социальная рыночная экономика, влияющие на формирование системы социальной защиты в Украине, которая должна гарантировать надлежащий уровень жизни, социальное благополучие и социальную адаптацию к общественно-экономическим превращениям, защиту от социальных рисков и реализацию гарантий в сфере социального обеспечения. Одним из главных путей устранения негативных последствий социально-экономических превращений в управлении системой социальной защиты в Украине под воздействием современных международных экономических отношений является активный ввод в эту систему социального страхования.

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, система социальной защиты, социальная помощь, адресная социальная помощь, социальная льгота, страховой фонд.

THE MANAGEMENT OF SOCIAL DEFENCE SYSTEM IN UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF INFLUENCE OF MODERN INTERNATIONAL
ECONOMIC RELATIONS

Mahortov Y., Telichko N.

In the article the negative consequences of socio-economic transformations are considered in the management of the social defence system in Ukraine under act of modern international economic relations and determination of their's ways removal. The modern state of world economy is investigational, international economic relations and social market economy that influence on forming of the social defence system in Ukraine, that must guarantee the proper standard of living, social consent and social adaptation to social-economic transformations, protecting from social risks and realization of guarantees in the sphere of public welfare. System of social security as main component part of the social defence system's of Ukraine, her organization and management by her as priority directions of reformation of this system. One of main ways of removal of negative consequences of the socio-economic converting into the management of the social defence system in Ukraine under act of modern international economic relations there is an active input in this system of social security. Id est, social security must become the obligatory and assured state, system of the material providing of workers and members of their families, what called to create equal possibilities in relation to the receipt of certain level of social guarantees certain a law. It must be characterized by such important signs, as indemnification of social risk and prevention of them negative consequences for the insured person; obligatoryness of participation of the insured persons in forming of capital insurance assets; by close interdependence between payments and volume of social payments; to the management funds and establishments of social security taking into account international experience bringing in of the insured persons and employers from this direction.

Keywords: social defence, social security, system of social defence, social help, address social help, social privilege, insurance fund.

Постановка проблеми. Світове господарство, міжнародні економічні відносини та соціальна ринкова економіка вимагають формування такої системи соціального захисту в Україні, яка б гарантувала належний рівень життя, соціальну злагоду та соціальну адаптацію до суспільно-економічних перетворень, захист від соціальних ризиків і реалізацію гарантій у сфері соціального забезпечення. Система соціального страхування є найбільшою складовою частиною системи соціального захисту України, у зв'язку з чим її організація та управління нею стають пріоритетними в колі інших питань реформування системи соціального захисту, що свідчить про доволі високу актуальність теми дослідження у цьому напрямі, який не лише відповідає потребі подальшого розвитку наукових підходів до формування системи управління системою соціального захисту в Україні, а й підіймає гострі суспільно-важливі проблеми, зокрема соціально-економічного захисту населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем управління системою соціального захисту в Україні присвячено праці таких учених, як Н. Внукова, І.М. Серватинська, Р.Є. Демчак, В. Плиса, К. Дубич, Н. Шаманська та ін. Однак, на нашу думку, в сучасних умовах ринкової економіки, а також розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин необхідно приділити більше уваги для визначення основних негативних наслідків соціально-економічних перетворень в управлінні системою соціального захисту в Україні та шляхів їх вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження негативних наслідків соціально-економічних перетворень в управлінні системою соціального захисту в Україні під впливом сучасних міжнародних економічних відносин і визначення шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою управління соціальною системою захисту населення та соціальної політики в Україні є призупинення спаду життєвого рівня населення та зменшення тягаря кризи на найменш захищені його верстви, а також зняття фінансового навантаження з державного бюджету через підтримку фінансового стану фондів соціального страхування.

Протягом періоду формування ринкової економіки в Україні соціальна політика так і не сформована як цілісна та комплексна стратегія. Вона фактично зведена до різноманітних пільг, субсидій тощо, не підкріплених можливостями бюджетного фінансування. На думку фахівців НІСД, економічні реформи призвели до глобального перерозподілу національного багатства і доходів населення, безсистемні соціальні заходи не мали відчутного ефекту та істотно не вплинули на масштаби бідності в Україні. Навпаки, виникли глибокі деформації механізму державного управління та регулювання процесів перерозподілу коштів між багатими і бідними, відбулася поляризація суспільства, яке розкололося на дві нерівні частини: в одній – численні групи, охоплені бідністю (83,6% незаможних, бідних і злидених), в інших – невеликий соціальний прошарок (0,05% населення), який володіє надбагатствами [4].

Правовим актам, які врегульовують питання надання в Україні соціальних послуг, притаманні неадекватність термінологічного апарату, розмитість визначень функцій, цілей і напрямів роботи відповідних інститутів. Державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення визначають близько 30 законодавчих актів, серед яких провідне місце належить законам України, указам Президента та постановам Кабінету Міністрів України. Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах [5]. Громадянам необхідні такі закріплені законодавчо соціально-економічні гарантії, які могли б забезпечити належний рівень їх життя. В іншому разі в країні неможливо досягти соціального миру між державою, підприємцями та населенням, а також й економічної стабільності у цілому.

Неефективність системи соціальних послуг, про яку вже згадувалося вище, визначається низьким рівнем адресності в наданні соціальної підтримки та допомоги, а нераціональність – розпорошенням виділених на сферу соціального захисту бюджетних коштів. «Соціальний захист та соціальне забезпечення» – найбільша видаткова стаття зведеного бюджету України. Загальний обсяг фінансування за цією видатковою статтею значно перевищує видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність. Держава домінує в системі соціальних послуг, оскільки їх надання віднесено лише до компетенції міністерств. Ця система базується на громіздкій, бюрократизованій мережі державних і комунальних закладів соціального захисту та соціальних служб. Недостатність механізмів упровадження норм правових актів не дає змоги повністю реалізовувати заходи щодо надання соціальних послуг [6].

Зазначимо, що негативні наслідки соціально-економічних перетворень, які відбувається без необхідних запобіжних механізмів, призвели до різкого падіння життєвого рівня більшості населення України. Але ж наявна система соціального захисту, створена за радянських часів, більш не відповідає вимогам сьогодення. З іншого боку, особливості сучасного соціально-економічного стану України не дають змоги автоматично перенести ті чи інші заходи у сфері соціального захисту населення, які з успіхом функціонують у розвинених країнах Західної Європи та Америки. Для підвищення ефективності системи соціального захисту населення дуже велике значення мають принципи соціального захисту, які дають змогу окремим її елементам та підсистемам гнучко та динамічно адаптуватися до будь-яких змін соціально орієнтованої економіки [4].

Однак починаються певні позитивні зрушення у реформуванні системи соціального захисту. Так, Світовий банк надав позику в розмірі 300 млн. дол. США на реалізацію проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» для розширення адресної програми

соціальної допомоги з метою підтримки найбільш уразливих та соціально найменш захищених груп населення. Новий проект допоможе підвищити ефективність системи соціальної підтримки малозабезпечених сімей та системи соціальних послуг в Україні. Підтримка найбільш вразливих верств населення має велике значення, особливо в умовах, коли уряд починає проводити низку реформ, які передбачають, зокрема, підвищення тарифів на оплату послуг із постачання газу та централизованого опалення [7].

Соціально-економічні гарантії, що надаються державою своїм громадянам, мають здійснюватися за трьома основними напрямками. По-перше, держава повинна гарантувати кожному громадянину працездатного віку та зайнятому трудовою діяльністю нормальний рівень добробуту завдяки забезпеченню мінімального рівня заробітної плати, її індексації, підтримувати підприємницьку діяльність завдяки встановленню помірних податків та мінімальному втручанню. По-друге, державі потрібно задовольнити так звані пріоритетні потреби суспільства, а саме ті, що держава не в змозі довірити кожному громадянину самотійно. До таких потреб належать: здобуття загальної освіти та виховання дітей і підлітків, проведення освітньої та культурної роботи, організація охорони здоров'я та розвиток фізичної культури в суспільстві. Державі потрібно на законодавчому рівні гарантувати задоволення перелічених потреб у мінімально достатніх розмірах за рахунок державного бюджету у вигляді надання безкоштовних послуг. Співвідношення таких послуг повинно бути збалансоване та завжди мусить відповідати оптимальному розміру прямих і непрямих податків, що стягуються з громадян. Це є однією з головних умов надання належних соціальних гарантій у державі. По-третє держава повинна вирівнювати рівень життя окремих груп населення, що мають недостатній рівень забезпеченості, яка пов'язана з причинами, що не залежать від прикладених ними трудових зусиль. Такими причинами є стан здоров'я, інвалідність, непрацездатний вік, кризові явища в економіці, підвищене навантаження утриманців на працездатних, утрата роботи тощо. У такому разі для задоволення відповідних потреб населення формою гарантованої державою фінансової підтримки можуть бути пенсії, грошові виплати, їхня індексація, матеріальна допомога, стипендії, пільги зі сплати податків, платежів і послуг тощо. Такі форми соціальних гарантій можуть сприяти державній підтримці належного життєвого рівня незахищених громадян, а також розвитку рівня заробітної плати незалежно від здібностей людини та її матеріального становища, а також впливу економічних та інших зовнішніх факторів на громадян.

У цьому як раз і полягає реалізація права на соціальний захист населення, гарантованого ст. 46 Конституції України, яке здійснюється за допомогою соціальної допомоги та соціального забезпечення, а саме: пенсійного забезпечення, матеріального забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування), соціальної допомоги найбільш уразливим категоріям, матеріальної допомоги сім'ям із дітьми, соціального обслуговування, компенсацій, індексацій та надання пільг населенню тощо. Основи нормативно-правової бази соціального захисту населення, його механізми забезпечення дотримання соціальних гарантій закладено в Концепції соціального забезпечення населення, де основною функцією соціального забезпечення є надання підтримки тим категоріям населення, які мають право на тривалу або постійну допомогу, а також розподіл коштів соціального захисту та виплат соціального страхування, встановлених у законодавчому порядку. Тобто функція держави із соціального забезпечення населення здійснюється у разі тимчасової непрацездатності, хвороби, досягнення пенсійного віку, вагітності та пологів, догляду за дитиною-інвалідом; безробіття, смерті годувальника, нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання тощо.

Надання державою соціальної допомоги повинно покращити стан певних соціальних прошарків населення. Функція держави реалізується шляхом розроблення та виконання соціальних програм (наприклад, державної програми житлових субсидій), а також забезпечення діяльності

мережі спеціалізованих соціальних закладів (наприклад, будинків-інтернатів, дитячих будинків тощо). Питання ж про надання соціальної допомоги, згідно з чинним законодавством, розглядаються індивідуально і стосуються конкретного окремого громадянина, у якого в силу різних обставин суттєво знизився рівень життя. Під час прийняття рішення про соціальну допомогу враховується його матеріальний стан, тобто надається адресна допомога. Соціальна підтримка повинна мати не всеохоплюючий, а вибірковий адресний характер завдяки державному гарантуванню мінімуму соціальних і матеріальних благ через такі механізми: встановлення на державному рівні мінімальних соціальних гарантій і фінансового забезпечення (мінімальної заробітної плати, пенсій за віком, стипендій тощо); здійснення превентивних соціальних заходів, компенсаційних виплат компенсаційних виплат та адресного вибіркового надання соціальної допомоги у зв'язку з ціновою лібералізацією; захист малозабезпечених громадян та їх купівельної спроможності.

Соціальні реформації, що останнім часом спостерігаються в Україні, умовно можна згрупувати за двома напрямками: фінансове забезпечення соціальних процесів (фінансування гарантованих державою прямих грошових виплат громадянам; фінансування пільг окремим категоріям громадян; фінансування установ соціальної сфери тощо); фінансове регулювання соціальних процесів (податкове регулювання доходів громадян і юридичних осіб; фінансове стимулювання створення нових робочих місць, фінансування суспільних робіт). Необхідно відзначити, що обсяги виплат із фондів соціального страхування зростають із кожним роком. Це зумовлено декількома факторами: старінням населення, що позначається на збільшенні чисельності громадян країни, які виходять на пенсію за віком або за вислугою років; зростаючою кількістю громадян, які одержали каліцтво на виробництві або в побуті, що також збільшує обсяги бюджетного фінансування або тимчасової, або постійної непрацездатності; наслідками стихійних природних явищ, які призводять до зростання витрат на підтримку потерпілих, тощо [3].

Соціальне страхування є відокремленою структурою від цивільно-правового, має активний розвиток і тому вимагає певного структурно-логічного впорядкування. Основним засобом такого впорядкування є класифікація, яка дає змогу розподілити всю сукупність відносин щодо соціального страхування на взаємопов'язані структурні ланки системи соціального страхування за такими основними критеріями, як форма страхування та об'єкт. Останній і є основним чинником відокремлення соціального страхування від цивільно-правового. У сучасних умовах його значення тільки збільшується. обов'язкова форма соціального страхування в Україні є державною. Нині більшість країн світу шукає оптимальні шляхи поліпшення та нові методики з управління соціальним захистом населення. Одним із перспективних напрямів вважається розвиток обов'язкового недержавного соціального страхування з масовим залученням недержавних установ у цю сферу. В Україні принципи, загально-правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян визначаються на основі Конституції України та законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Його фінансовий механізм формується за рахунок грошових фондів, що наповнюються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (роботодавцем), громадянами, а також за рахунок бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо збору страхових внесків та надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг у разі настання страхових випадків [1, с. 71]. Приватні установи ж у своїй діяльності співпрацюють у проведенні заходів, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, і мають право спільно в кожному конкретному випадку приймати рішення щодо того, хто з них братиме участь у фінансуванні цих заходів. Страхові фонди – органи, які керують та управляють окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, проводять збір та акумуляцію страхових внесків, контролюють використання коштів, забезпечують фінансування виплат за

загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та виконують інші функції згідно із затвердженими статутами, є некомерційними самоврядними організаціями та не можуть займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої їх створено, та використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані із цією діяльністю. Їх кошти не включаються до складу державного бюджету України. Вони діють на підставі статутів, затверджених у порядку, визначеному законами України, тільки з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Управління ними здійснюється на паритетній основі державою та представниками суб'єктів соціального страхування. На відміну від приватних фондів управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування виконується правлінням та виконавчими дирекціями страхових фондів, які забезпечують визначені законами конкретні види соціального страхування.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їхніх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [2, с. 27–29]. Усі застраховані громадяни є членами відповідних страхових фондів залежно від виду соціального страхування. Контролює діяльність цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування Наглядова рада, яка забезпечує виконання статутних завдань та цільове використання коштів. Для цього до складу Наглядової ради входять у рівній кількості представники від застрахованих громадян, роботодавців і держави. Склад Наглядової ради та її повноваження визначаються законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Державний нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює спеціально уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади. Громадяни України, які працюють за межами території України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення із загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні за умови сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1, с. 73–74].

Враховуючи міжнародний досвід та ринкові відносини, дедалі очевидною стає необхідність участі працівників у фінансуванні фондів соціального страхування й участь в управлінні системою соціального страхування приватних установ та об'єктів (застрахованих осіб), що надасть їм можливість самим впливати на рівень свого соціального захисту в разі настання страхових випадків. А сфера соціального захисту населення повинна набути структурованого вигляду виходячи з його головної мети та напрямів, зокрема: соціальної допомоги, що гарантуватиме незахищеним верствам населення можливість виживання в умовах соціально-економічної кризи; такого рівня соціального забезпечення, що гарантуватиме достатній рівень існування людини; надання повного спектру соціальних послуг, що забезпечуватиме певний рівень трудової активності й участі людини в громадському житті.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що одним із головних шляхів усунення негативних наслідків соціально-економічних перетворень в управлінні системою соціального захисту в Україні під впливом сучасних міжнародних економічних відносин є активне запровадження в цю систему соціального страхування. Тобто соціальне страхування повинно стати обов'язковою й гарантованою державою системою матеріального забезпечення трудящих і членів їх сімей, яка покликана створити рівні можливості щодо отримання певного рівня соціальних гарантій, визначених законом. Воно повинно характеризуватися такими важливими ознаками, як компенсація соціального ризику та запобігання їх негативним наслідкам для застрахованої особи; обов'язковість участі застрахованих осіб у формуванні основних страхових фондів; тісна взаємозалежність між внесками й обсягом

соціальних виплат; залучення застрахованих осіб та працедавців до управління фондами та установами соціального страхування, враховуючи міжнародний досвід у цьому напрямі.

1. Боднарук М. Суб'єкти правовідносин у сфері державного соціального страхування / М. Боднарук // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 5. – С. 71–76.
2. Закревський В. Система загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Проблеми та шляхи розвитку / В. Закревський // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 5. – С. 27–35.
3. Серватинська І.М. Методика оцінювання використання фінансових ресурсів у державних фондах соціального страхування / І.М. Серватинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2016. – Вип. 18. – С. 132–135.
4. Демчак Р.Є. Вдосконалення соціального захисту населення як об'єкту державного управління в Україні: методологічні підходи / Р.Є. Демчак // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Diur_2012_5_4
5. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 2(41). – С. 43–48.
6. Дубич К. Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження / К. Дубич // Вісник Національної академії державного управління. – 2013.
7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>

E-mail: sklnata@ukr.net

УДК 330

Косач І.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту організацій,

Чернігівський національний технологічний університет

ОЦІНКА ПЕРЕДУМОВ УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АПК НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

У статті розглянуто питання аналізу синергетичного потенціалу державно-приватного партнерства в інтеграційних процесах в АПК та визначено сутність проведення оцінки передумов формування відносин державно-приватного партнерства агропромислового комплексу. Основна мета дослідження полягає в тому, щоб оцінити можливість інтеграції бізнес-структур на засадах державно-приватного партнерства з урахуванням регіональних, інвестиційних, демографічних характеристик. Запропоновано використання кластерного аналізу для оцінки синергетичного потенціалу державно-приватного партнерства в контексті розвитку агропромислового комплексу. Результатом проведеного аналізу є п'ять кластерів, що диференційовані за основними ресурсами та можливостям для впровадження проекту ДПП. Визначено основні напрями проектів ДПП у цих кластерах.

Ключові слова: кластерний аналіз, державно-приватне партнерство, інтеграція, потенціал, синергетичний підхід, агропромисловий комплекс.

ОЦЕНКА ПРЕДПОСЫЛОК УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В АПК НА ОСНОВЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛИЗА

Косач И.А.

В статье рассмотрены вопросы анализа синергетического потенциала государственно-частного партнерства в интеграционных процессах в АПК и определена сущность проведения оценки предпосылок формирования отношений государственно-частного партнерства в агропромышленном комплексе. Основная цель исследования состоит в том, чтобы оценить возможность интеграции бизнес-структур на основе государственно-частного партнерства с учетом региональных, инвестиционных, демографических характеристик. Предложено использование кластерного анализа для оценки синергетического потенциала государственно-частного партнерства в контексте развития агропромышленного комплекса. Результатом проведенного анализа являются пять кластеров, дифференцированных по основным ресурсам и возможностям для реализации проекта ГЧП. Определены основные направления проектов ГЧП в указанных кластерах.

Ключевые слова: кластерный анализ, государственно-частное партнерство, интеграция, потенциал, синергетический подход, агропромышленный комплекс.

THE PRECONDITIONS OF MANAGEMENT INTEGRATION PROCESS
IN AIC BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP:
THE USING OF CLUSTER ANALYSIS

Kosach I.

The article deals with the question of analysis of public-private partnership capacity as the base of integration processes. The lack of theoretical and practical aspects of PPP basis and its evaluation complicates the implementation of PPP projects to strategic branches of national economy. So the essence of the evolution of PPP basis in agri-industrial complex is determined in the article. The main purpose of the study is to rate the capability of integration business structures' forming according to the institute of public-private partnership and regional, investment, demographic characteristics. The using of cluster analyses to evaluate the synergistic capacity of public-private partnership in the context of agroindustrial complex is proposed. The result of this analysis is 5 clusters differed by main resources and opportunities for PPP project introduction. The main directions of PPP projects in these clusters are defined.

Keywords: cluster analyses, public-private partnership, integration, capacity, synergistic approach, agri-industrial complex.

Постановка проблеми. У теоретико-методологічному аспекті управління процесами національної економіки необхідно акцентувати на конструктивній взаємодії державної влади та бізнесу. Виходячи з наявних передумов, процес трансформації соціально-економічного механізму господарювання в сучасних вітчизняних реаліях пов'язаний зі значними перетвореннями відносин власності та формуванням на їх основі інноваційно-інвестиційного середовища [4]. У розв'язанні цих проблем актуальності набуває становлення та вдосконалення взаємовідносин між суб'єктами господарювання, що побудовані на засадах державно-приватного партнерства. Процеси, що відбуваються в національній економіці та її галузях, зокрема в АПК, повинні будуватися на принципах забезпечення цілісності та інтегрованості, на основі узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів бізнесу та держави, що може бути забезпечено за рахунок використання державно-приватного партнерства. Підвищений інтерес суспільства до державно-приватного партнерства (ДПП) як нової форми відносин між суб'єктами ринку робить актуальною проблему оцінки можливостей підприємств агропромислового комплексу та держави в прискоренні процесів упровадження ДПП у господарську діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сьогодення процеси підприємницької інтеграції в АПК та відносини державно-приватного партнерства вітчизняними науковцями досліджуються достатньо активно. Так, вагомий внесок зроблено В. Андрійчуком [1], М.Й. Маліком [6], Ю. Нестерчук [8], І. Брайловським [2], І. Запатріною [5] та ін. Проте провідні вчені досліджують, як правило, інтеграційні процеси та становлення відносин державно-приватного партнерства окремо, без взаємозв'язку між ними.

Постановка завдання. Отже, актуальним залишається питання оцінки передумов підприємницької інтеграції на засадах ДПП для визначення стратегічних напрямів управління інтеграційними процесами в агропромисловому комплексі в умовах формування інституту державно-приватного партнерства. Відповідно до цього, метою статті є оцінка можливостей формування інтеграційних підприємницьких структур в АПК на основі механізму державно-приватного партнерства з урахуванням територіальних, інвестиційних, демографічних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджувана проблематика поєднання процесів формування інтеграційних підприємницьких структур та управління на засадах державно-приватного партнерства (ДПП) для забезпечення сталого розвитку вітчизняного АПК є достатньо новою, на даний час єдиних методичних засад оцінки передумов досліджуваних процесів з

урахуванням специфіки агропромислового виробництва не існує. Таким чином, нами пропонуються такі методичні підходи до оцінки вихідного рівня можливостей формування інтеграційних підприємницьких структур в АПК на засадах державно-приватного партнерства, які дають змогу виявити передумови залучення підприємств агробізнесу до відносин партнерського типу:

- 1) аналіз синергетичного потенціалу ДПП як базису формування інтеграційних підприємницьких структур на засадах державно-приватного партнерства;
- 2) моніторинг виявлення пріоритетів формування інтеграційних структур на основі синергетичного потенціалу ДПП.

При цьому синергетичний потенціал ДПП пропонуємо розуміти як комплексне поняття, що об'єднує в собі широкий спектр ресурсів партнерства й являє собою сукупність виробничого, економічного, трудового, інвестиційного, інформаційного та ринкового потенціалу. Величина синергетичного потенціалу є тим критерієм, що дає змогу оцінити можливості та ресурси догвірної взаємодії держави та приватного сектора економіки. Залежно від рівня синергетичного потенціалу ДПП іде процес вибору та реалізації стратегії формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах ДПП (ІПАСДпп).

Провести оцінку розташування в просторі синергетичного потенціалу ДПП для оцінки передумов реалізації вищезазначених інтеграційних процесів можна із застосуванням кластерного аналізу. Взагалі англійське слово the cluster перекладається як «група», «пучок», тобто об'єднання якихось однорідних явищ. Основною властивістю кластерів є те, що об'єкти, які належать до одного з них, більш подібні між собою, ніж об'єкти з різних кластерів. Кластерний аналіз набув поширення завдяки використанню ПЕОМ та пакетів прикладних програм STATISTICA [9]. На відміну від інших метод кластерного аналізу використовується тоді, коли відсутні будь-які апріорні гіпотези щодо класів, що дає змогу більш коректно провести описову стадію дослідження. Він вважається багатовимірною статистичною процедурою, яка виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку об'єктів із подальшим їх упорядкуванням в однорідні групи – кластери, при цьому межі таких груп наперед не визначено [9].

Методики кластерного аналізу дають змогу групувати об'єкти:

- із застосуванням статистичних і математичних інструментів класифікації. Так, якщо завдання класифікації вирішується через якісний аналіз параметрів досліджуваних об'єктів класифікації, то методи кластерного аналізу побудовані на статистичному аналізі набору параметрів;
- з одночасним урахуванням різних типів показників, що описують об'єкт. Відповідно до цього підходу, якщо для якісного аналізу застосовуються однотипові показники, кластеризація дає можливість також урахувати й інші різномірні показники [9].

Необхідність у кластеризації зумовлена наявністю сукупності показників складників синергетичного потенціалу ДПП, що одночасно впливають на формування ІПАСДпп. Кластеризацію синергетичного потенціалу доцільно проводити з географічною прив'язкою до адміністративно-територіального поділу України. Основною метою кластерного аналізу синергетичного потенціалу ДПП є виокремлення у вихідних багатовимірних даних таких однорідних груп, щоб об'єкти всередині груп були близькими до обраної метрики в багатовимірному просторі, а об'єкти з різних груп були якнайбільше віддалені один від одного. Таким чином, головне призначення кластерного аналізу – розбивка території України на кластери з близькими показниками синергетичного потенціалу ДПП, отримання середніх значень параметрів синергетичного потенціалу ДПП для кожного кластера, виявлення областей із високим, середнім, низьким синергетичним потенціалом ДПП.

Перевага кластерного аналізу полягає в тому, що він дає змогу здійснювати розбиття об'єктів за певною сукупністю ознак. Таку класифікацію за допомогою програмно-обчислювальної системи STATISTICA можна виконувати одночасно за досить великою кількістю аналітичних ознак, що вкрай необхідно під час оцінки синергетичного потенціалу ДПП.

Серед агломеративних методів кластерного аналізу, які призначені для групування та об'єднання об'єктів дослідження прийнято виділяти три найбільш поширені види: ієрархічний метод або метод деревовидної кластеризації; метод К-середніх та метод двокрокового об'єднання. Ієрархічна кластеризація використовується під час формування кластерів за допомогою визначення відстаней між об'єктами та дає змогу графічно візуалізувати результати дослідження у вигляді дендрограми. Ці відстані можуть визначатися в одновимірному або багатовимірному просторі. При цьому важливим кроком під час проведення кластерного аналізу є підбір правильного методу для обрахунку відстаней між досліджуваними об'єктами. Основними способами визначення відстаней є: евклідова відстань, квадрат евклідових відстаней, відстань міських квадратів (Манхеттенська), відстань Чебишева, степенева відстань [9].

Таким чином, кластеризацію під час проведення досліджень стосовно обґрунтування можливостей упровадження відносин ДПП доцільно характеризувати як формування груп об'єктів, що характеризуються спільними властивостями і мають дві основні ознаки: внутрішню однорідність і зовнішню ізольованість.

Запорукою адекватності результатів кластерного аналізу економічних об'єктів є обґрунтований вибір факторних ознак, за якими здійснюється групування. Щодо факторних ознак, то в дослідженні використано систему показників, серед яких показники, що характеризують рівень загальнооекономічного розвитку. Їх можна згрупувати так:

- економічний потенціал ДПП (кількість сільськогосподарських підприємств, обсяг виробництва продукції сільського господарства на душу населення);
- трудовий потенціал ДПП (кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах, продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах);
- виробничий потенціал ДПП (площа сільськогосподарських угідь, енергетичні потужності в сільськогосподарських підприємствах, виробництво та врожайність основних сільськогосподарських культур (сояшнику, зернових та зернобобових культур, цукрових буряків, картоплі), кількість великої рогатої худоби і птиці);
- інвестиційний потенціал (обсяг державної підтримки).

Найпоширенішими кластерними методами, що використовуються в соціальних та економічних дослідженнях, є ієрархічні агломеративні, ієрархічні дивізійні та факторні методи. Результати роботи всіх ієрархічних процедур оформлюються у вигляді так званої дендрограми: по горизонталі показані номери об'єктів, а по вертикалі – значення міжкласових відстаней, за яких відбулося об'єднання двох даних класів [9, с. 53].

У результаті проведеної ієрархічної кластеризації областей України встановлено, що досліджувана нами сукупність може бути поділена на п'ять кластерів, схожих за рівнем розвитку синергетичного потенціалу ДПП (рис. 1).

Взагалі дендрограма демонструє у графічному вигляді послідовність об'єднання регіонів у кластери, при цьому найбільш стійкі регіони розташовані у верхній частині, відповідно нестійкі – у нижній.

Припустимо, що за рівнем синергетичного потенціалу ДПП у порядку зменшення рівня синергетичного потенціалу ДПП можуть бути сформовані такі кластери:

- кластер 1 – Волинська, Рівненська, Житомирська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Донецька, Луганська, Київська, Хмельницька, Тернопільська області;
- кластер 2 – Сумська, Чернігівська, Черкаська, Дніпропетровська, Харківська, Кіровоградська, Одеська області;
- кластер 3 – Миколаївська, Херсонська, Запорізька області;
- кластер 4 – Вінницька область;
- кластер 5 – Полтавська область.

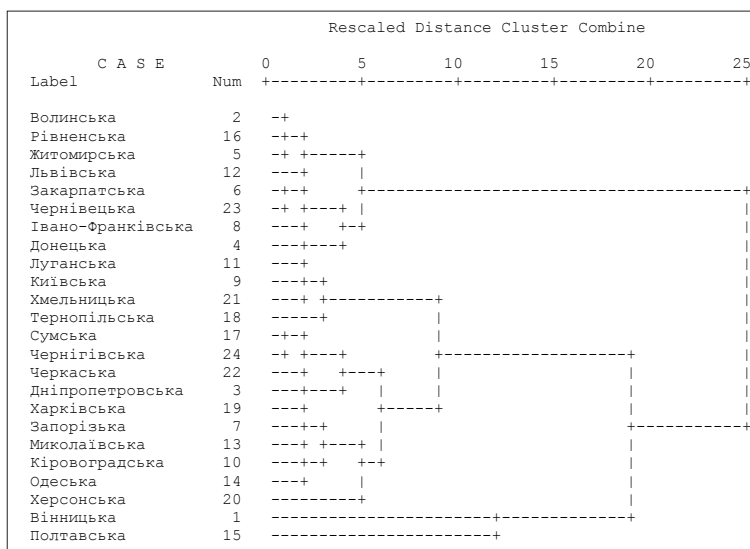

Рис. 1. Дендрограма кластерного аналізу синергетичного потенціалу ДПП

Джерело: власні дослідження

Мета проведення кластерного аналізу полягає у визначенні спільних ознак результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України за регіонами. Оскільки кожен із виділених кластерів має різні якісні характеристики, то і підходи до управління цими проблемами будуть різні з боку держави як одного із суб'єктів державно-приватного партнерства. Наприклад, упровадження проектів державно-приватного партнерства, мета яких – удосконалення логістичної і транспортної інфраструктури, є більш доцільним для експортоорієнтованих областей, які входять до 1-го, 2-го і 3-го кластерів. Проекти, що спрямовані на державну підтримку малих підприємств агробізнесу та формування та підтримку кооперативних утворень – в областях, що характеризуються виснаженістю земельних ресурсів, невисокою щільністю сільського населення, демографічними проблемами.

Висновки з проведеного дослідження. Результати кластерного групування сільськогосподарських підприємств України за показниками синергетичного потенціалу ДПП визначають специфіку їх об'єднання в процесі формування ІПАСдпп та спільній реалізації проектів державно-приватного партнерства, яка полягає у врахуванні технологічних особливостей сільськогосподарського виробництва, обсягу інвестиційних ресурсів та державної підтримки.

1. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.

2. Брайловський І.А. Державно-приватне партнерство: методологія, теорія, механізми розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / І.А. Брайловський. – Харків, 2015. – 42 с.

3. Вітряк Т.Б. Використання кластерного аналізу під час обґрунтування стратегій розвитку галузі рослинництва / Т.Б. Вітряк // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 139–145.

4. Забаитанський М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні : [монографія] / М. Забаитанський. – Київ : Кондор, 2016. – 382 с.

5. Запатріна І.В. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні / І.В. Запатріна, Т.Б. Лебеда // *Економіст*. – 2011. – № 3. – С. 52–58.
6. Малік М.Ю. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин АПК / М.Й. Малік, Ю.Я. Лузан // *Економіка АПК*. – 2010. – № 3. – С. 3.
7. Мандель І.Д. Кластерний аналіз / І.Д. Мандель. – М. : *Финансы и статистика*, 1988. – С. 53–58.
8. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань : *Сочінський*, 2009. – 372 с.
9. Пістунов І.М. Кластерний аналіз в економіці : [навч. посіб.] / І.М. Пістунов, О.П. Антонюк, І.Ю. Турчанінова. – Дніпропетровськ : *Національний гірничий університет*, 2008. – 84 с.

E-mail: irish_kos@ukr.net

УДК 339.562

Лупак Р.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет

ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті узагальнено концептуальні положення державної структурної політики імпортозаміщення, в яких розкрито її змістовність, важливість, стратегічні пріоритети. Завдяки проведеним розрахункам коефіцієнта покриття експортом імпорту за галузями економіки України надано характеристику ефективності реалізації державної структурної політики імпортозаміщення. Ідентифіковано галузеві особливості імпортозалежності України, відповідні диференціації, передумови та очікувані результати за збереження такого стану. Обґрунтування імпортозалежності галузей стосувалося рівнів використання виробничого потенціалу, інноваційного розвитку, державного втручання (підтримки). З'ясовано, що на критичному рівні імпортозалежності перебувають здебільшого галузі невиробничої сфери економіки. Зроблено висновки щодо формування в багатьох галузях української економіки достатнього експортного потенціалу для покриття імпорту.

Ключові слова: імпортозаміщення, імпортозалежність, державна структурна політика, експорт, імпорт.

ОТРАСЛЕВЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТРУКТУРНОЙ ПОЛИТИКИ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ В УКРАИНЕ

Лупак Р.Л.

В статье обобщены концептуальные положения государственной структурной политики импортозамещения, в которых раскрыты ее содержательность, важность, стратегические приоритеты. Благодаря проведенным расчетам коэффициента покрытия экспортом импорта по отраслям экономики Украины представлена характеристика эффективности реализации государственной структурной политики импортозамещения. Идентифицированы отраслевые особенности импортозависимости Украины, соответствующие дифференциации, предпосылки и ожидаемые результаты при сохранении такого состояния. Обоснование импортозависимости отраслей касалось уровней использования производственного потенциала, инновационного развития, государственного вмешательства (поддержки). Выяснено, что на критическом уровне импортозависимости находятся в основном отрасли непродовольственной сферы экономики. Сделаны выводы о формировании во многих отраслях украинской экономики достаточного экспортного потенциала для покрытия импорта.

Ключевые слова: импортозамещение, импортозависимость, государственная структурная политика, экспорт, импорт.

SECTORAL ASPECTS OF IMPORT SUBSTITUTION STATE STRUCTURAL POLICY IN UKRAINE

Lupak R.

The article summarizes the conceptual provisions of import substitution state structural policy which reveals its richness, the importance and strategic priorities. Due to the calculations of the coverage ratio of export import sectors of the economy given the characteristics of the effectiveness implementation of

import substitution state structural policy. Identified industry-specific features of import dependence of Ukraine, relevant differentiation, background and expected results while maintaining such a state. Justification of import dependence of the industries concerned the levels of use of industrial potential of innovative development, state intervention (support). Found that at a critical level of import dependence are mainly industry non-productive sphere of the economy. The conclusions about the formation in many sectors of the Ukrainian economy's export capacity sufficient to cover import.

Keywords: import substitution, import dependence, the state structural policy, export, import.

Постановка проблеми. У рамках галузевого підходу державна політика імпортозаміщення повинна бути зумовлена структурними характеристиками кінцевого використання національних ресурсів економічними агентами та вибору переліку продукції, які групують стосовно необхідності відновлення виробничих потужностей чи налагодження нового виробництва. Галузевий підхід здатний забезпечити більшу керованість економічних процесів, ефективніше реалізувати стратегічні управлінські рішення, швидше адаптувати господарський комплекс держави до світових та внутрішньоекономічних тенденцій.

Загалом змістовність державної структурної політики імпортозаміщення полягає у формуванні середовища, в якому національні товаровиробники отримують державну підтримку через їх субсидювання, надання вільного доступу до різних сфер внутрішнього ринку, полегшення у виконанні інституційно-правових норм, створення тарифних чи нетарифних обмежень іноземним контрагентам та ін. Таким чином, уже в передумовах її розроблення та реалізації закладаються принципи нерівномірної і несправедливої участі виробників імпортозамінної продукції на внутрішньому споживчому ринку. Але сучасні структурні перетворення свідчать, що така модель політики імпортозаміщення є недієвою і не може існувати тривалий час. Більше того, за таких обставин істотно збільшується кількість загроз економічній безпеці держави, які виникають у міру відсутності надійних умов і гарантій, сприятливого клімату для капіталовкладень, справедливого державного контролю на ринку.

Таким чином, стратегічні орієнтири державної політики імпортозаміщення повинні перспективно передбачати системну сукупність необхідних заходів, орієнтованих на проведення структурних змін в економіці країни. Тут пріоритетне місце займатиме галузева сфера економіки, дослідження якої дасть змогу виявити рівень структурно-збалансованого та системно-орієнтованого на національні інтереси розвитку внутрішньої торгівлі вітчизняними й імпортними товарами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців є різні припущення щодо вибору галузевих пріоритетів та напрямів державної політики імпортозаміщення, які розподіляють за рівнем державної підтримки, характером формування базового економічного потенціалу держави, інноваційністю галузей, типами стратегічного управління галузевим середовищем та ін. Так, вагомий внесок у теоретичне обґрунтування проблем імпортозалежності економіки країни здійснили як вітчизняні науковці, зокрема З. Варналій, Т. Васильців, В. Волошин, В. Геєць, А. Гуменюк, Т. Мельник, так і зарубіжні: Е. Анер, А. Комілов, Е. Логачева, Р. Магнус, Р. Пребіш, Ш. Степхенсон, Дж. Хеллейнер, Г. Хубауер.

Дослідженню теоретико-методологічних положень і прикладних проблем розроблення та реалізації державної політики імпортозаміщення в Україні присвячено праці О. Власюка, В. Горбуліна, А. Двігун, Я. Жаліла, О. Ляшенко, А. Мазаракі, А. Мокія, О. Собкевич, А. Сухорукова, А. Шевченко.

Зважаючи на вагомий науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, нині актуальної набувають дослідження галузевих особливостей державної політики імпортозаміщення, визначення впливу імпортозалежності на галузевий розвиток економіки з урахуванням низки внутрішньодержавних тенденцій.

Постановка завдання. Метою статті є надання характеристики галузевих аспектів державної структурної політики імпортозаміщення в Україні, враховуючи здатність експортного потенціалу покривати імпорт.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка науковців стверджує, що на галузевому рівні державна політика імпортозаміщення повинна стосуватися заміни імпортованих ресурсів та товарів широкого вжитку і виробничого призначення [1, с. 8; 2, с. 93–103]. Вірно розглядати галузі як інструмент заміни імпорту, оскільки цьому слугують їх можливості найкраще використовувати внутрішній потенціал держави. Втім, необхідно враховувати, що імпортозамінна продукція повинна бути конкурентоспроможною і відповідна структурна політика базуватиметься на національних інтересах. Важливо, щоб така продукція спрямовувалася передусім на потреби внутрішнього ринку, а не експорту, призводячи до залежності економіки від кон'юнктури зовнішнього ринку.

Пропонується вивчити результати розрахунку коефіцієнта покриття експортом імпорту за галузями економіки України, щоб дати характеристику ефективності реалізації державної політики імпортозаміщення (табл. 1). Зокрема, можна вивчити структурні диференціації національного господарства стосовно рівнів використання виробничого потенціалу, інноваційного розвитку, державного втручання (підтримки) в економіку галузей та зробити висновки про формування ними достатнього експортного потенціалу для покриття імпорту.

В Україні коефіцієнт покриття експортом імпорту за товарами починаючи з 2005 р. становив не нижче 0,84, а в окремих роках перевищував одиницю. Щодо значної кількості галузей національної економіки відповідний показник є нижчий загальнодержавного значення, а в окремих – більше, ніж у 10,0 разів. Так, у 2013 р. в межах 2,0–8,0% покриття імпорту наданні санітарних послуг, прибиранні сміття та знищенні відходів (2,0%), грошовому та фінансовому посередництві (2,0%), торгівлі автомобілями та мотоциклами, їх технічному обслуговуванні та ремонті (3,0%), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (5,0%), діяльності пошти та зв'язку, сфері інформатизації (6,0%), діяльності авіаційного транспорту (7,0%), сферах культури, спорту, відпочинку та розваг (8,0%).

Більшість зазначених галузей належить до невикористаної сфери, яка нині перебуває на критичному рівні імпортозалежності, з яким пов'язується нездатність приналежних до них підприємств організувати надання послуг, забезпечити їх якість та відповідність міжнародним стандартам, розбудувати технологічну інфраструктуру, сформувати потужний інтелектуально-кадровий потенціал та ін. Очевидно, що нераціонально стверджувати про ймовірність значного зростання промислового виробництва в економіці країни, попередньо не досягнувши достатнього рівня ефективності та конкурентоспроможності реалізації послуг. Отже, можна достовірно спрогнозувати, що імпортозалежність виробничих галузей буде зростати у міру невирішення та збереження означених проблем [4, с. 57–59; 5].

Для низки галузей соціального обслуговування також властиво в малих обсягах покривати експортом імпорт та продовжувати залежати від імпортованих поставок товарів. Виділимо освітню галузь, яка, виконуючи функції формування загальнолюдських цінностей та навичок, почуття відповідальності, правової свідомості, економічного мислення, нездатна їх реалізувати без використання імпортованих товарів. Так, упродовж 2005–2013 рр. рівень покриття експортом імпорту в галузі освіти зменшився більше ніж у два рази – з 50,0% (2005 р.) до 22,0% (2013 р.). Хоча в Україні за розвитком початкової освіти серед 140 країн світу в 2015–2016 рр. удалося посісти високе 33-є місце, але щодо вищої освіти та професійної підготовки, що значною мірою їх повільний розвиток визначає негаразди в макроекономічному середовищі та інституціях, – 134-е і 130-е місця відповідно. Для розвинених із ринковою економікою країн освіта залишається пріоритетною галуззю і розглядається головним засобом вирішення про-

Таблиця 1. Коефіцієнти покриття експортом імпорту товарів за галузями економіки* в Україні в 2005–2013 рр.

Галузі економіки	Роки								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загалом по Україні	0,95	0,85	0,81	0,78	0,87	0,85	0,83	0,81	0,82
Виробництво тютюнових виробів	0,16	0,21	0,25	0,29	0,32	0,33	0,32	0,39	0,45
Видавнича та поліграфічна діяльність, тиражування записаних носіїв інформації	0,30	0,29	0,25	0,34	0,37	0,48	0,47	0,47	0,49
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки та ядерних матеріалів	3,13	3,61	2,87	2,24	1,74	2,19	1,72	0,61	0,42
Виробництво гумових та пластмасових виробів	0,49	0,46	0,55	0,51	0,71	0,56	0,53	0,48	0,47
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	1,13	0,82	0,70	0,78	0,60	0,65	0,75	0,72	0,72
Виробництво автомобілів, причепів та напівпричепів	0,26	0,32	0,29	0,27	0,76	0,86	0,68	0,70	0,77
Виробництво та розподілення електроенергії, газу, пари та гарячої води	0,44	0,24	0,23	0,16	0,06	0,09	0,19	0,37	0,24
Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04	0,06	0,04	0,02	0,03
Роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,29	0,27	0,18	0,27	0,27	0,24	0,17	0,13	0,16
Діяльність авіаційного транспорту	0,46	0,23	0,70	0,33	0,26	0,09	0,04	1,73	0,07
Додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	0,24	0,38	0,44	0,41	0,77	0,55	0,78	0,39	0,69
Діяльність пошти та зв'язку	0,01	0,01	0,02	0,09	0,30	0,06	0,06	0,10	0,06
Грошове та фінансове посередництво	0,04	0,07	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,05	0,02
Операції з нерухомим майном	0,69	0,48	0,24	0,13	0,21	0,21	0,23	0,49	0,69
Оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	0,06	0,10	0,32	0,28	0,38	0,65	0,48	0,12	0,25
Діяльність у сфері інформатизації	0,09	0,12	0,08	0,08	0,19	0,18	0,17	0,10	0,06
Дослідження і розробки	1,36	1,42	1,23	1,06	0,83	0,62	0,54	0,40	0,56
Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям	0,11	0,07	0,53	0,07	0,03	0,02	0,28	0,07	0,36
Державне управління	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,00	0,01	0,11
Освіта	0,50	0,66	0,54	0,83	0,81	1,16	0,86	0,21	0,22
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,04	0,05
Санітарні послуги, прибирання сміття та знищення відходів	0,92	0,10	0,18	0,09	0,20	0,07	0,13	0,01	0,02
Діяльність громадських організацій	0,04	0,07	0,08	0,12	0,05	0,02	0,04	0,22	0,23
Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	0,62	0,51	0,04	0,17	0,17	0,11	0,25	0,07	0,08

* Обрано галузі, коефіцієнт покриття яких нижче загальнодержавного значення показника

Джерело: [3]

блем з імпортозаміщення. На жаль, у нашій державі більше відбувається підтримка її функціонального стану, а проведення реформ із частою зміною вищого керівництва лише імітує прогресивні заходи.

Позитивно слід оцінити покращення покриття експортом імпорту в системі державного управління (з 1,0% (2005 р.) до 11,0% (2013 р.)), діяльності громадських організацій (з 4,0% до 23,0%), відносинах оренди машин та устаткування, прокату побутових виробів і предметів особистого вжитку (з 6,0% до 25,0%), діяльності у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям (з 11,0% до 36,0%), наданні додаткових транспортних послуг та допоміжних операцій (з 24,0% до 69,0%). Особливістю таких галузей є невисока вартість їхніх послуг і збереження імпортозалежності, що скоріше засвідчує низький рівень інноваційного забезпечення та суттєве відставання від імпортних аналогів.

Водночас відзначимо протилежні зміни в галузях національної економіки – випереджаюче посилення імпортозалежності за сповільнення експортних поставок. Це стосується санітарних послуг, прибирання сміття та знищення відходів (з 92,0% (2005 р.) до 2,0% (2013 р.)), досліджень і розробок (з 136,0% до 56,0%), діяльності у сферах культури, спорту, відпочинку та розваг (з 62,0% до 8,0%), діяльності авіаційного транспорту (з 46,0% до 7,0%). Важливо, щоб імпорт у такі галузі мав інноваційний характер, що є прийнятно для економіки країни, що розвивається, а якщо його склад може успішно бути заміненим вітчизняними аналогами і тенденція продовжуватиметься, варто очікувати ще більшого посилення їх імпортозалежності.

Для галузей матеріального виробництва характерно покривати імпорт експортом в межах 40,0–70,0%. Так, у 2013 р. в тютюновій промисловості рівень покриття становив 49,0%, порівняно з 2005 р. збільшився у 2,8 рази. Тут варто відзначити низку позитивних змін у галузі, що спричинили таку тенденцію: посилення технологічного розвитку виробничої бази; зростання рівня інноваційного виробництва; створення сприятливих умов для залучення інвестицій та ін. Більше того, все це відбувалося за істотного посилення державного контролю, частого коректування інституціонально-правових норм, у т. ч. збільшення акцизних зборів, що не перешкодило збільшенню внутрішнього виробництва тютюнових і махоркових виробів.

Аналогічно темпами зріс рівень покриття експортом імпорту в автомобілебудуванні, а саме у виробництві автомобілів, причепів та напівпричепів – із 26,0% (2005 р.) до 77,0% (2013 р.). При цьому значна частка такого результату була забезпечена збільшенням обсягів серійного виробництва автомобілів торговельних марок VW Group (Škoda і SEAT). Утім, це лише поодинокий випадок успішного інвестиційного вкладення іноземного капіталу в галузь. Окрім того, досить удадо експортуються та успішно конкурують на світових ринках причепи та напівпричепи вітчизняного виробництва.

Незначними темпами зменшується імпортозалежність поліграфічної галузі, в якій із кожним роком збільшуються обсяги виробленої продукції, зберігається низький рівень збитковості та зростає частка прибуткових підприємств. Так, упродовж 2005–2013 рр. середній щорічний темп зростання рівня покриття експортом імпорту становив 2,1 в. п. і в 2013 р. досягнув 49,0%. Утім, можна лише стверджувати про певні перспективи галузі, які зумовлені сучасними темпами реалізації політики модернізації виробничих процесів. Попри це в галузі досі складно впроваджувати нові технологічні процеси, не в повному обсязі сформовано інтелектуальний капітал, постійно існує брак висококваліфікованих фахівців, повільно впроваджується аутсорсинг.

Упродовж 2005–2013 рр. у галузі виробництва коксу, продуктів нафтопереробки та ядерних матеріалів відбулося істотне підвищення залежності від імпорту (його обсяг збільшився майже у три рази), яке слід пов'язати із внутрішніми проблемами галузі: низькою якістю та зменшенням обсягів виробництва продукції; технічною та технологічною відсталістю виробничої бази; зростанням вартості та погіршенням поставок сировинних ресурсів та ін. Також погіршилося використання експортного потенціалу, результати якого в 2013 р. дали змогу покрити імпорт лише на 42,0%, натомість у 2005 р. експорт перевищував імпорт більше ніж у три рази. Крім того, варто очікувати ще більшого підвищення імпортової залежності галузі через загострення збройного

конфлікту на Донбасі, яке спричинило пошкодження чи зруйнування численних коксохімічних та енергетичних підприємств (ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод», ПАТ «Алчевський коксохімічний завод», ПАТ «Ясинуватський коксохімічний завод», ПрАТ «Макіївкокс», ТОВ «Горлівський коксохімічний завод» [6]).

Також у результаті бойових дій посилюється дисбаланс між імпортом та експортом у виробництві та розподіленні електроенергії, газу, пари та гарячої води. Зокрема, втрачено (або працюють за умов подвійного податкового обтяження) низку об'єктів енергетичної інфраструктури: ТЕС (Старобешівська ТЕС «ПАТ «Донбасенерго», Зуївська ТЕС «ТОВ «ДТЕК Східенерго»); ТЕЦ та блоки станцій (ДП «Зуївська експериментальна ТЕЦ», ЦЕВС «ПАТ «Донецький металургійний завод», ТЕЦ «ВАТ «Сігур», ГТС Алчевського МК, ПАТ «Концерн «Стірол», ПАТ «Єнакіївський металургійний завод», ПАТ «Макіївський металургійний завод», когенеративну установку ПрАТ «Макіївкокс», ТОВ «ГПК Укрвсплав»), а також уже згадувані коксохімічні заводи; ВЕС (ТОВ «Вітряний парк «Лутугинський», ТОВ «Вітряний парк «Краснодонський», ТОВ «Вітряний парк «Новоазовський», ВЕО «Вітроенергопром») [7]. Якщо на початок 2014 р. рівень експортного покриття імпорту в галузі становив 24,0% і за останнє десятиліття в середньому щороку знижувався на 2,5 в. п, то можна спрогнозувати, що такі тенденції лише пришвидшать його зниження.

Відомо, що в надрах нашої країни виявлено майже 8,3 тис. родовищ мінеральної сировини промислового значення, із видобутком та використанням якої може бути пов'язано 48,0% усього промислового потенціалу країни і до 20,0% її трудових ресурсів [8]. Але це не перешкоджає збільшенню обсягів імпорту неметалевої мінеральної продукції, зокрема скляних та керамічних виробів, цементу, будівельних сумішей, абразивних виробів. Зокрема, рівень покриття експортом імпорту таких товарів на початок 2014 р. становив 72,0% та порівнюючи з 2005 р. знизився майже у два рази. Такі ж тенденції характерні у виробництві гумових та пластмасових виробів, хоча випереджає зростання імпорту над експортом у 2005–2013 рр. становило лише 2,0 в. п., а його експортне покриття – 47,0%. Загалом нині мінеральні продукти становлять майже 30,0% усього імпорту, і за таких тенденцій їхня частка може й зрости.

Економіка України вже довгий час потребує кардинальних змін, які б дали змогу перейти до виготовлення якісно нової високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю в тих сферах економіки, за якими завдяки ресурсним та людським перевагам зможе конкурувати на внутрішньому і зовнішніх ринках. Так, функціонуючи на рівні третього і четвертого технологічного укладів (ключовими для економіки є металургійна, аграрна, хімічна та нафтохімічна, енергетична, машинобудівна галузі) та з рентабельністю 4,0–6,0% у національній економіці вироблялося інноваційної продукції на один-два порядки нижче доданої вартості порівняно з економіками п'ятого та шостого укладів (радіотехнічна, електротехнічна, електронна, приладобудівна, робототехнічна галузі) [9, с. 18–22, 151–153].

Завдяки формуванню нової державної політики імпортозаміщення в галузях матеріального виробництва можна очікувати значних зрушень у галузі торгівлі, результати якої яскраво відображають стан та залежність економіки від зовнішнього товарного забезпечення внутрішнього ринку. Але нині в торгівлі сформувалася висока імпортна залежність, яка зумовлена нездатністю вітчизняних виробників представляти на внутрішньому ринку конкурентоспроможну продукцію, а її експорт покриває імпорт у малих обсягах: стосовно торгівлі автомобілями та мотоциклами – на 3,0%, роздрібною торгівлі споживчими товарами – на 16,0%.

Висновки з проведеного дослідження. В економіці України сформувалися різні пріоритети у визначенні базових галузей, ресурсний потенціал яких дає змогу успішно забезпечити реалізацію державної політики імпортозаміщення. Нині, коли, за різними оцінками, рівень імпортозалежності національної економіки досягає 60,0%, актуальним у запровадженні є результативний

підхід. Відповідно до нього, політику імпортозаміщення слід скеровувати в напрямі тих галузей, в яких держава за певних капіталовкладень отримуватиме максимальний дохід за мінімального рівня ризику і при цьому дотримуватиметься принципів добросовісної конкуренції та не буде монополізувати окремі бізнес-операції.

Враховуючи, що комплекс робіт із подолання імпортозалежності стосується забезпечення економічної безпеки країни, доцільно в подальших наукових дослідженнях приділити увагу вивченню концептуальних взаємозв'язків економічної безпеки держави та реалізації державної політики імпортозаміщення в галузево-секторальному аспекті.

1. *Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України : аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.*
2. *Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналітична доповідь / За ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.*
3. *Державна служба статистики України. Економічна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
4. *Vasylytsiv T.H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T.H. Vasylytsiv, R.L. Lupak // Actual problems of economics. – 2016. – № 1. – P. 52–60.*
5. *Гуменюк А.М. Стан та напрями реалізації державної структурної політики імпортозаміщення в Україні / А.М. Гуменюк, Р.Л. Лушак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://global-national.in.ua/archive/6-2015/06_2015.pdf.*
6. *НБУ: частка Донбасу у ВВП України впала втричі – до 5,5% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://finbalance.com.ua/news/NBU-chastka-Don.basu-v-ukrankskomu-VVP-vpala-vtrichi--do-55>.*
7. *Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України «Про затвердження переліку виробників електричної енергії» від 08.05.2015 № 273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>.*
8. *Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21.04.2011 № 3268-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>*
9. *Згуровський М.З. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах / М.З. Згуровський. – К. : КПТУ, 2016. – 184 с.*

E-mail: economist_555@ukr.net

UDC 332.66

Marchenko V.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor at the Economics Department,
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute of the City of Sikorsky"*

Pletnova Yu.

*Postgraduate Student of Economics Department,
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute of the City of Sikorsky"*

**THE ANALYSIS OF PROBLEM NON-USING THE STRATEGIC POTENTIAL
BY UKRAINIAN ENTERPRISES
(ON THE EXAMPLE OF AGRICULTURAL SECTOR)**

In article were considered the basic components of strategic potential agrarian sector of Ukraine and analyzed indicators of its development in 2010-2016. Strategic potential of agricultural sector, which is not used to the full is examined. Land as the main national wealth is rapidly losing its value because of work agricultural holdings on the short-term perspective, which leads to a lack of fruitful efforts for improving the state of land. The popularity of agricultural professions is rapidly declining, which leads to a professionalism decrease of agricultural workers. All this aspects are accompanied by a drop in the competitive advantages of the national production agricultural products in world markets. The main problems of the industry were determined and offered various directions of their solution at the expense of more effective using the potential of the Ukrainian agro complex.

Keywords: potential, strategic potential, agrarian sector, plant growing, labor resources, effective land using, agricultural production.

**ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ)**

Марченко В.М., Плетньова Ю.К.

У статті розглянуто основні компоненти стратегічного потенціалу аграрного сектора України, проаналізовано показники його розвитку в динаміці за період 2010–2016 рр. Розглянуто стратегічний потенціал агросектору, який не використовується повною мірою. Земля як основне національне багатство швидко втрачає свою цінність через короткострокову перспективу діяльності сільськогосподарських холдингів, що зумовлює відсутність плідних зусиль для поліпшення стану земельних угідь. Визначено основні проблеми галузі та запропоновано різноманітні напрями їх вирішення за рахунок більш ефективного використання потенціалу українського агрокомплексу.

Ключові слова: потенціал, стратегічний потенціал, аграрна галузь, рослинництво, трудові ресурси, ефективне використання землі, сільськогосподарське виробництво.

**АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ НЕДОИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯМИ УКРАИНЫ
(НА ПРИМЕРЕ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ)**

Марченко В.Н., Плетнева Ю.К.

В статье рассмотрены основные компоненты стратегического потенциала аграрного сектора Украины, проанализированы показатели его развития в динамике за период 2010–2016 гг. Рассмотрен стратегический потенциал агросектора, который не используется в полной мере. Земля как основное национальное богатство быстро теряет свою ценность из-за краткосрочной перспективы деятельности сельскохозяйственных холдингов, что приводит к отсутствию плодотворных усилий, направленных на улучшение состояния земельных участков. Определены основные проблемы отрасли и предложены различные направления их решения за счет более эффективного использования потенциала украинского агрокомплекса.

Ключевые слова: потенциал, стратегический потенциал, аграрная отрасль, растениеводство, трудовые ресурсы, эффективное использование земли, сельскохозяйственное производство.

Exploring the importance of the problem. Effective implementation and using all available resources and opportunities are very important to survive in a highly competitive market and to obtain high results of economic activity. That is, the identification of underutilized opportunities and growth reserves is the main task of the enterprises of Ukraine and the country as a whole.

Agriculture is the most promising branch of Ukrainian economy. Every third dollar received by Ukraine brings exactly the agrarian sector. A large part of the world's fertile humus soils is in our country (more than 20 % of the arable land in Europe). The continental climate and sufficient precipitation (except the south of Ukraine) make it possible to count on high yields of most crops. But to date, the agricultural sector in Ukraine shows less good results than other countries with similar opportunities and resources. Also, Ukraine exports mainly raw materials, and receives less revenue, as if it exports products with high added value.

That is why agricultural enterprises need to maximize revenues by effective using of available resources (land, labor, fixed assets, science). So analysis of the existing opportunities for the development of Ukrainian agricultural sector, identification the main problems and the search for solutions are an urgent tasks for today.

The analysis of the recent research and publications. Analysis of the potential of the enterprise contains studies of such authors as A. P. Romanov, M. N. Gubanova [7], D. A. Shaidayeva [9]. However, in these studies, the authors pay more attention to theoretical issues than the applied ones. That is, aspects of underutilization of existing opportunities are not sufficiently disclosed. Significant attention has been paid to the potential of agricultural sector and main aspects of land using in Ukraine. That questions have been studied in the V. Mesel – Veseliak's [5], P. Sabluk's [8] works. Problems to create production technical and technological bases have been shown in the works of O. Varchenko [3], E. Libanova [4], V. Moshko [6]. O. Hrishnova [4] has been focused attention on resolving the complex issues of workforce development. However, there are no comprehensive studies on the detection of reserves of agricultural growth, determination the causes of underutilization of existing capacity and finding directions for their elimination.

The purpose of article. To analyze the main reasons of non-using the potential of agro sector in Ukraine and to outline ways to solve existing problems for the most effective using of the opportunities Ukrainian agricultural sector.

The main material. Nowadays the agrarian field is one of the most priority sector of the Ukrainian national economy. Let's consider the main reasons. First of all, Ukraine has the most fertile humus soils

in the world with area 65% of the state territory [5, p. 15]. The total area of Ukrainian fertile humus soils is equal to the area of Great Britain. About 50 % of the southern and central parts of Ukraine is fertile humus soils. Also, only 30 % of Ukraine's land is not used for agriculture. Figure 1 shows the structure of the land fund of Ukraine.

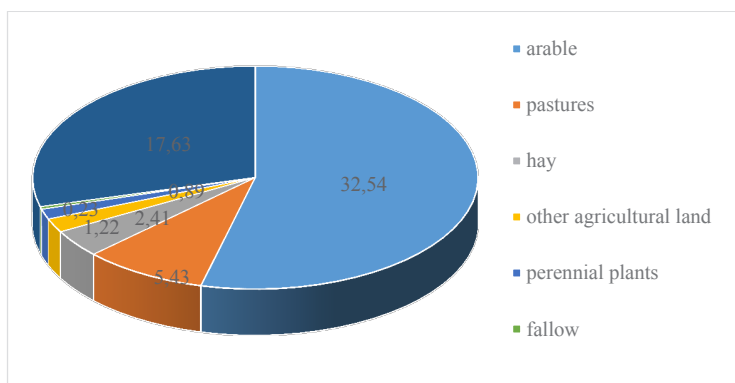

Figure 1. The land fund of Ukraine (plant growing) [1; 2; 10]

Thus, the main component of the strategic potential of the agricultural sector is land, which unfortunately doesn't used as efficiently as possible. Ukraine has huge agricultural potential not only thanks to its fertile soils but also its key geographical position (for example access to the Black Sea and the key markets in the EU, CIS, the Middle East and North Africa).

The second important reason for the development of the rural industry in Ukraine is that the share of agriculture in the GDP of Ukraine increases from year to year (the figure 2).

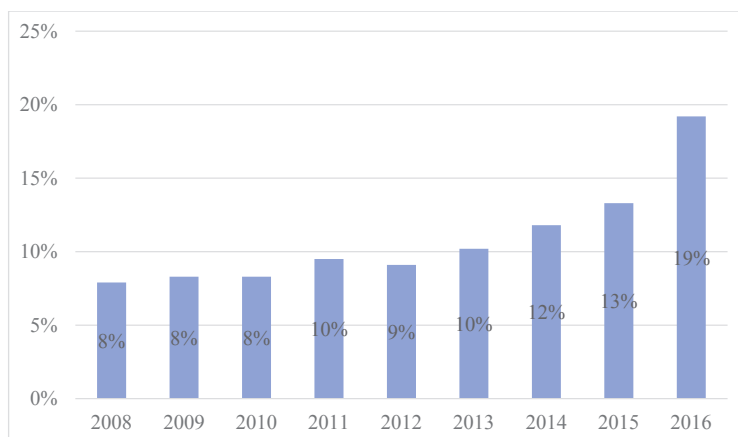

Figure 2. The rate of agriculture sector in creating GDP [1; 2; 10]

The third factor that demonstrates the great potential of the Ukrainian agrarian sector is the volume of exports of agricultural products. The share of this sector was 38 % and 42 % in 2015 and 2016 respectively in the total exports of the country. New record of volume the export of grain crops was set last year (40,2 million tons). In addition, compared with 2015, significantly increased the volume of honey exports - up to 57 thousand tons from 36 thousand tons (by 58 %), beans - to 381 thousand

tons from 208 thousand tons (by 83 %), as well as sugar - to 466 thousand tons 115 thousand tons (in 4 times). That is, agriculture brings significant income to the budget and private business (figure 3). The profit from the sale of corn, sunflower oil and other goods has a positive impact on the balance of payments of Ukraine and supports an unstable economy of our country.

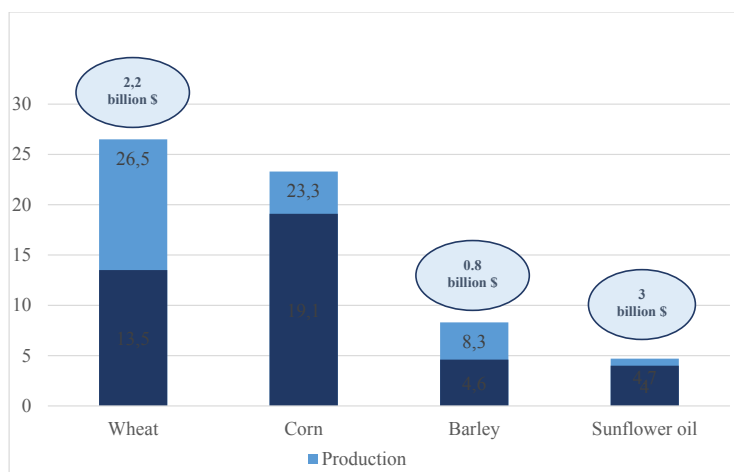

Figure 3. The export (mln.tons) of the agricultural products and income (billion \$) [1; 2; 10]

If we consider the volume of consumption, import and export of staple foods, we will see that Ukraine produces twice as much than we need. Only a few countries in the world use less than they produce. That is why Ukraine can really occupies a large gap in the global export of agricultural products.

However, despite the huge potential of this industry Ukraine has many problems in agricultural sector. The interesting fact is that in countries where the area of fertile land is about the same as in Ukraine (France, Germany), agricultural production is more in several times. The reason for Ukraine's lag is the less efficient our agribusiness.

The main components of strategic potential of this field – land. However, to date, the technology of processing land in Ukraine and the structure of crops are terrible. We spoil the most important resource very much from year to year. Agricultural holdings, which are the major tenants of lands (Nowadays there are about 60 agricultural holdings in the state, which have several hundred thousand hectares of land. These structures together control 5 million hectares of land in Ukraine), show good results of their activity. So the yield per hectare of main crops for 6 years increased by: beet sugar factory by 73 %, cereals – 71 %, fruits and berries - 30 %, potato – 26 %, sunflower – 49 %, vegetable crops – 21 % [10]. However, despite the gradual increase in crop yields our performance is much worse than in other countries. Therefore, the wheat yield in Ukraine in 2016 was below the in New Zealand yield by 56 % and in the EU by 33 %. The yield of corn was below by 45,5 % behind New Zealand and by 14,2 % behind EU countries [3].

However, today does not exist scientific developments for the agro sphere. In addition, the process of growing crops is not scientifically grounded. At the same time holdings are not sure of the extension lease contracts on the long term. That is why they are trying to get the maximum profit from the cultivation of the land in the current year. That is why the companies, that use the lands, do not make expenditures to the lands quality improvement, because they do not know whether they will get benefit from it. Thus, the structure of crops under predecessors is disrupted, and monoculturalization of lands takes place. For example, sunflower is the most profitable crop, but it drains the land. That is, the sunflower should

not occupy more than 15 % of the area of the seed. Violation of this rule leads to the soil degradation. According to experts' estimates, the annual loss of fertile lands is up to 100 thousand hectares [5, p. 9] and their continued use in active cultivation causes damage to the state for UAH per year.

The second important component of strategic potential is labor resources. For today a labor resources are a weak point of agriculture in Ukraine. In the production process in agricultural participate mainly rural residents. Consider their working and living conditions. Over 36 % of village inhabitants are behind the poverty limit, which is 15 points higher than in the city. It is clear that such conditions encourage the most active farmers to realize their potential outside the village. It leads to the loss of population in many rural areas and their degradation. Because of the rural inhabitant's prolonged negative motivational demographic behavior for the whole Ukraine's independence period approximately 28 villages disappeared every year, 227 villages are identified as uninhabited, 6163 – retrogressive [1; 2].

In addition, there is an impressive aging of rural population. During 1979-2016 the proportion of people aged between 0 and 15 in the total number of rural population decreased from 23,8 to 17,3 %, and their total number per 1000 people of working-age has decreased by 1,6 times [4]. The reduction of working and under-working age people creates threats to reproduce village labor potential for a long time, and warns about agricultural sector development problems.

However, the main problem of human resources in agricultural sector is their quality. The analysis of the agricultural workers' educational level showed a low proportion of qualified specialists, who are able to solve complex production issues, as well as negative trends in the process. About 52% of employed workers in the agricultural sector are people without special training, and only 13,7 % are workers with higher education.

This problem became actually not because of lack of specialized educational institutions, but because of attitude of the rural youth towards education and work in the countryside. A lot of youth who has got education, either stays to live in the city, or after a short-term work at the agricultural enterprises, becomes disappointed in the working conditions and salary, resign from work and moves to other manufacturing areas. Dangerous processes of reduction in the working potential quantitative and qualitative characteristics in rural areas have led to low labor efficiency in agriculture. In addition, the lack of a sufficient level of education leads to the fact that the technology of growing crops is violated and the yield of crop cultivation is reduced.

Labor productivity in agriculture is caused by the lack of motivation of employees, obsolete technologies, low qualifications, lack of desire for personal growth. But the growth trend of labor productivity in agriculture during 2003-2015 years (in 6 times) has been taking place because of active spread of agricultural holdings in our country, which possess rather high degrees of production processes mechanization and which have the capacity to train its own experts.

Therefore, to for maximize the potential of this industry the state has to make all efforts to eliminate all these problems. Because the current state of the Ukrainian economy agrarian sector does not allow not only to provide the state with significant competitive advantages in the world market, but also to solve the main problems of the domestic food market functioning. The available potential is not actually implemented. It is obvious that the problems of the branch development are caused not only by limited production factors, but also by the absence of the state regulation integral system concerning their distribution and use. Public policy in the agricultural sphere should be based on new approaches in decision-making concerning the land resources rational use and protection, creation of optimal conditions for a social substantial increase, land investment and productive potential, its transformation into an independent factor of economic growth. The state can achieve this goal by using both economic (involving the use of incentives) and administrative methods (based on the power of authority, discipline, responsibility), which would be realized in the overall economic reform.

In the Table 1 presented the systematization of problems, analysis of their causes, and the possibilities for their solution using the strategic capacity.

Table 1. The main opportunities for the solution of current problems using the strategic potential of agricultural sector

Problems	Reasons	Opportunities
Labor problem	<ul style="list-style-type: none"> - Low standard of living in the village; - low popularity of agricultural professions; - lack of incentives for work (both moral and material); - limited opportunities for higher education in rural areas; - lack of opportunities for the improvement of qualification due to low income; - training of personnel in the development of innovative technologies and new technology. 	<ul style="list-style-type: none"> - Providing of effective functioning of the pre-school, secondary and after-school educational institutions in the rural areas; - organizing the system of monitoring of the demographic situation in the rural areas, the formation of an information data bank; - providing high quality pre-school and middle-school education, increasing their competitiveness by reinforcing and updating the material and technical basis of educational institutions, providing them with well-qualified personnel; - creation basic farms for the introduction of innovations and training of personnel in the development of innovative technologies and new technology; - development of programs with the popularization of agro professions and improving the level of education of students in agrarian universities (for example, providing senior students a summer practice in Ukrainian agro holdings, which will improve the practical training of students)
Inefficient using of a land bank	<ul style="list-style-type: none"> - violations of scientifically sound systems of agriculture; - lack of scientific developments for the agro-sphere; - a moratorium on the sale of land; - lack of guarantees for prolongation of long-term lease contracts for business; - lack of incentives to investment in improving the condition of the land bank for business. 	<ul style="list-style-type: none"> - Creation the basic farms for the introduction of innovations; - development of competitions and allocation of grants to scientific institutes and laboratories for obtaining new developments, technologies and know-how for the agro-sphere; - using IT-developments for agricultural purposes; - transition to sustainable agriculture and the use of effective farming practices (precision farming, minimal land cultivation, electronic map of fields, use of GPS technologies); - the abolition of the moratorium on the sale of land to motivate holdings to invest in land improvement (for example, the development of irrigation systems) or long-term projects (for example, walnut orchards).
The low interest of foreign investors	<ul style="list-style-type: none"> - economic and politic instability in Ukraine; - limited financial opportunities for business development; - orientation on the export of raw materials (not products with high added value); - logistics problems in Ukraine. 	<ul style="list-style-type: none"> - Developing a loyal policy for the agro-industrial sector of Ukraine; - the construction of vertically integrated holdings for the transition to the production of products with high added value; - establishment of full-fledged export relations with Asia, Africa, the EU and the USA; - raising food safety standards; - implementation of infrastructure projects that will increase production and reduce its cost, as well as reduce the loss of raw materials and finished products during storage and transportation.

Conclusions. The analysis gives reasons for the conclusion about the ineffective usage of the strategic potential of Ukraine's agrarian sector, its actual neglect which is the consequence of unsystematic character and incoherence of the economic policy in our country and can lead to a serious social, economic and ecological crisis. The awareness of our opportunities in that sphere predetermines the necessity of searching the ways of urgent solution of the current problems.

The first steps in this direction are the following: the improvement of the legal field, simplification of administrative procedures of running business, fighting corruption and building a qualitatively new system of state regulation of distribution and use of productive resources of the agrarian sector. It has been indicated that the main task nowadays is transformation the land into an independent factor of economic growth. It will lead to the stimulation of business investment in the preservation and development of a land bank, which is beneficial not only for holdings, but also for the economy of the country as a whole.

The second task is to organize the effective work with the country's labor resources (improvement of qualification and quality of employees, raising the level of education in agrarian universities, etc.) and involving them in the agrarian sphere by popularizing the agricultural professions.

The third task is attracting foreign investment and developing science and technology to introduce innovations in agriculture in order to intensify production, reduce costs and improve the quality of products.

So the improvement of labor resources, using high-tech equipment and efficient using of land will increase the profitability of this sector and Ukraine will be able to enter the world agricultural market with competitive products.

1. Bakker Tilly (2016). *Agribusiness in Ukraine*. Retrieved from: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/20-grafikov-i-kart-kotorye-dostupno-objasnjajut-agrobiznes-ukrainy-328/>

2. Ernst & Young (2016). *Overview of the agricultural sector of Ukraine*. Retrieved from: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ksbd-1-2016/\\$FILE/ey-ksbd-1-2016.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ksbd-1-2016/$FILE/ey-ksbd-1-2016.pdf)

3. Zbarskyi, V. K., Varchenko, O. M. (2011). *Global food crisis: challenges for Ukraine*. *APK – Economics and management of agriculture*, 85 (5), pp. 5-10.

4. Koval, L. M. (2014). *Resource potential of Ukrainian agricultural sector and its implementation*. *Marketing and Innovation Management*, 12, pp. 280-289.

5. Lutsenko, Yu. O., Mesel-Veseliak, V. Ya. (2012). *Strategic directions of development of agriculture of Ukraine till 2020*. Kyiv: NNC «IAE».

6. Moshko, V. V. (2010). *Peculiarities of crisis management activities of agricultural enterprises*. *Bulletin of the Kiev Institute of business and technology*, 70 (3), pp. 15-17.

7. Romanov, A. P., Gubanova, M. N. (2010). *Economic potential of the enterprise and its connection with resource and production potentials*. *Questions of modern science and practice*, 30, pp. 223-229.

8. Sabluk, P.T., Belarus, O.H., & Vlasov, V. (2008). *Globalization and food*. Kyiv: NNTsIAE.

9. Shaydaeva, D.A. (2012). *Economic potential of the agro-industrial enterprise: the essence and structure*. *Problems of development of the agro-industrial complex of the region*, 12, pp. 165-174.

10. State Statistic service of Ukraine (2017). *Agriculture, forestry and fisheries*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

E-mail: Juliyapl093@gmail.com

УДК 658:51

Попик М.М.

аспірант кафедри економіки підприємства,
Ужгородський національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛІСОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

У статті досліджено теоретичні засади інтеграційних процесів у лісопромисловому комплексі та з'ясовано сутність понять «інтеграція» і «промислова інтеграція». Обґрунтовано, що для підприємств лісопромислового комплексу найбільш характерним є тип вертикальної інтеграції, яка дає змогу оптимізувати технологічні та логістичні витрати в рамках усіх стадій технологічного ланцюжка (лісозаготівля – лісопилне виробництво – виробництво виробів із деревини). Встановлено, що ступінь інтегрованості підприємств, які входять до об'єднання, може бути різною – від координації діяльності в рамках окремих бізнес-функцій до повної інтеграції економічної політики на основі формування єдиних органів управління. Доведено, що інтеграційні процеси в лісопромисловому комплексі створюють передумови для більш ефективного використання природних ресурсів, оптимізації логістичних та технологічних витрат підприємств, підвищення якості продукції і скорочення тривалості циклу її виробництва.

Ключові слова: інтеграція, вертикальна і горизонтальна інтеграція, рівні інтеграції, типи і форми інтеграції, інтегровані структури, лісопромисловий комплекс.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ЛЕСОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

Попик М.М.

В статье исследованы теоретические основы интеграционных процессов в лесопромышленном комплексе. Выяснена суть понятий «интеграция» и «промышленная интеграция». Обосновано, что для предприятий лесопромышленного комплекса наиболее характерен тип вертикальной интеграции, которая позволяет оптимизировать технологические и логистические затраты в рамках всех стадий технологической цепочки (лесозаготовка – лесопильное производство – производство изделий из древесины). Установлено, что степень интегрированности предприятий, входящих в объединение, может быть различной – от координации деятельности в рамках отдельных бизнес-функций до полной интеграции экономической политики на основе формирования единых органов управления. Доказано, что интеграционные процессы в лесопромышленном комплексе создают предпосылки для более эффективного использования природных ресурсов, оптимизации логистических и технологических затрат предприятий, повышения качества продукции и сокращения продолжительности цикла ее производства.

Ключевые слова: интеграция, вертикальная и горизонтальная интеграция, уровни интеграции, типы и формы интеграции, интегрированные структуры, лесопромышленный комплекс.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATION PROCESSES IN THE TIMBER INDUSTRY COMPLEX

Попик М.

The article deals with the theoretical principles of integration processes in the timber industry complex. There was determined the essence of the concepts «integration» and «industrial integration». It was proved that enterprises of timber industry mostly use vertical type of integration, which allows to optimize

technological and logistics costs within all stages of the process chain (timber harvesting – sawmill production – production of wood). It was established that the degree of integration of companies belonging to the association, may be different: from coordination of activities within individual business functions to the full integration of economic policies based on the formation of a single government. It was proved that integration processes in the timber industry complex create conditions for more effective use of natural resources, for optimization of logistics and technological costs, to improve quality of products and to reduce the duration of production cycle.

Keywords: integration, vertical and horizontal integration, levels of integration, types and forms of integration, integrated structures, timber industry complex.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема інтеграції та формування інтеграційних структур у різних галузях економіки є особливо актуальною. Створення таких структур є сучасною тенденцією розвитку глобального і національного ринків у цілому та їх економічних суб'єктів зокрема. Інтегровані промислові структури здатні підвищити ефективність реального сектора економіки держави, зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на світових ринках, позитивно впливати на розвиток регіонів, створювати нові технології, збільшити зайнятість, тобто вирішити комплекс гострих економічних проблем.

Лісопромисловий комплекс здійснює безпосередній вплив на функціонування майже всіх галузей економіки: сільського господарства, машинобудування, будівництва, торгівлі та ін. Водночас ЛПК характеризується величезним незадіяним потенціалом, ефективно і раціональне застосування якого може сприяти розвитку економіки регіонів і країни у цілому. Одним зі шляхів підвищення економічної ефективності досліджуваної галузі є її реорганізація, зокрема створення ефективних вертикально інтегрованих структур, які дадуть змогу відновити виробничі, технологічні та кооперовані зв'язки між лісозаготівельними і переробними підприємствами ЛПК та забезпечать її фінансово-економічне оздоровлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні аспекти економічної інтеграції представлено в роботах К. Ерроу, Д. Норта, А. Мазаракі, Д. Росса, К. Румянцева, Р. Коуза, Д. Хейя, Ф. Шерера, М. Ярчук. Вагомий внесок у дослідження галузевих особливостей формування інтегрованих структур здійснили В. Андрійчук, Ю. Барташевська, П. Гайдуцький, В. Дикань, Т. Дудар, Д. Малащук, В. Микитенко, Ю. Нестерчук, П. Саблук, Г. Черевко та ін. При цьому залишається малодослідженим питання розвитку інтеграційних процесів у лісопромисловому комплексі, які дали б їм змогу легко адаптуватися до сучасних умов відкритої економіки.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження теоретичних аспектів та визначення особливостей інтеграційних процесів у вітчизняному лісопромисловому комплексі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інтеграція» (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) вперше з'явився в науковому обігу на початку 30-х років минулого століття для визначення міжнародних економічних процесів і в загальному розумінні означає об'єднання будь-яких елементів (частин) в єдине ціле.

Як зазначає Економічна енциклопедія, під інтеграцією слід розуміти поступове зближення та об'єднання економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення та ін.) [1]. На думку В. Андрійчука, інтеграція означає організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різнорідних видів діяльності з притаманними їм функціями для виробництва кінцевого продукту і доведення його до споживача, а також досягнення на цій основі вищих економічних результатів [2].

Вітчизняні вчені Г. Головченко та В. Кондратюк у загальному розумінні трактують інтеграцію як процес, що означає стан об'єднання окремих елементів системи в єдине ціле та процес взаємного пристосування, розширення економічного й виробничого співробітництва [3; 4].

Досліджуючи поняття промислової інтеграції, більш повне тлумачення подає В. Камінська, яка розуміє її як об'єднання, злиття, інколи поглинання ресурсів, які наявні на підприємстві або можуть бути використані іншими суб'єктами господарювання для досягнення спільної мети (отримання позитивного синергетичного ефекту) [5, с. 17].

С. Слабінська зауважує, що промислова інтеграція є процесом зближення і поєднання галузей промисловості, що призводить до органічного синтезу цих важливих сфер суспільного виробництва і праці, їх гармонійної соціально-економічної єдності. Промислова інтеграція в широкому значенні характеризується як багатосторонній процес, завдяки якому забезпечується виробництво необхідної для суспільства кількості предметів і продукції на основі поєднання діяльності промислових підприємств та інших тісно пов'язаних із ними галузей [6].

Нам імпонує думка І. Ялдіна, який тлумачить промислову інтеграцію як форму організації виробництва, що дає змогу завдяки збалансованості нововведень, синхронізації бізнес-процесів на підґрунті їхньої технологічної зумовленості й додатковості переваг спеціалізації та диференціації виробництва панувати на ринку [7, с. 35].

Виходячи із цього, під лісопромисловою інтеграцією будемо розуміти процес об'єднання підприємств в єдину динамічну систему, яка передбачає безперервність технологічного процесу – від лісозаготівлі до реалізації кінцевої продукції для отримання економічної вигоди.

Дослідження процесів інтеграції суб'єктів господарювання дає змогу виділити певні рівні, на яких вона здійснюється.

Перший рівень – макроекономічна інтеграція, яка на міждержавному рівні передбачає узгодження цілей соціально-економічного розвитку країн, а відповідно, звідси повинна формуватися узгоджена структурна, науково-технічна, інвестиційна, соціальна та зовнішньоекономічна політика, що забезпечує найбільш повну реалізацію поставлених цілей. Розвиток інтеграційних процесів на макрорівні є результатом зростання міжнародного руху товарів і факторів їх виробництва, що становить основу для створення більш надійних виробничо-збутових зв'язків між країнами.

До основних передумов активізації інтеграційних процесів на цьому рівні можна віднести: наближеність рівнів економічного розвитку і ступеня ринкової близькості країн, які інтегруються; наявність спільних кордонів та історично сформованих економічних зв'язків; спільні риси економічних та інших проблем, які постають перед країнами у сфері регулювання економіки, фінансування, політичного співробітництва та ін. [8].

Основною формою організації інтеграційних процесів на макрорівні є транснаціональні корпорації, найбільш характерними рисами яких є: наявність системи міжнародного виробництва, яка контролюється з єдиного центру; висока інтенсивність внутрішньої корпоративної торгівлі; відносна незалежність у прийнятті операційних рішень; глобальна структура зайнятості та інтернаціональна мобільність менеджерів; розроблення, передача і використання передових технологій у рамках замкнутої корпоративної структури; гнучкість та ефективність (особливо в галузі наукоємного виробництва, обслуговування).

Другий рівень – міжрегіональна інтеграція, основними організаційними формами якої виступають асоціації та спілки. Її відмінними особливостями, на нашу думку, є те, що в основі інтеграції лежать переважно старі економічні зв'язки кооперації, які були повністю або частково зруйновані. Друга особливість полягає в тому, що, зважаючи на вищесказане, відновлення цих зв'язків і формування нових повинно здійснюватися на принципово новій якійсній основі.

Третій рівень – мікроекономічна інтеграція, основними учасниками якої є окремі підприємства й організації, які об'єднуються одне з одним у різні форми організаційно-економічних відносин у процесі виробництва товарів і послуг [8].

Об'єднання підприємств сприяє мобілізації виробничого потенціалу галузі. У разі об'єднання з'являються додаткові конкурентні переваги окремих підприємств, що дає змогу реалізувати

основні стратегічні цілі: зайняти лідируючі позиції, формувати правила гри, витіснити конкурентів, підняти рівень капіталізації.

Об'єднання можуть використовувати різні види інтеграції. Кожен вид має свої переваги та недоліки, які проявляються по-різному, залежно від особливостей оточуючого середовища та сфери функціонування підприємства.

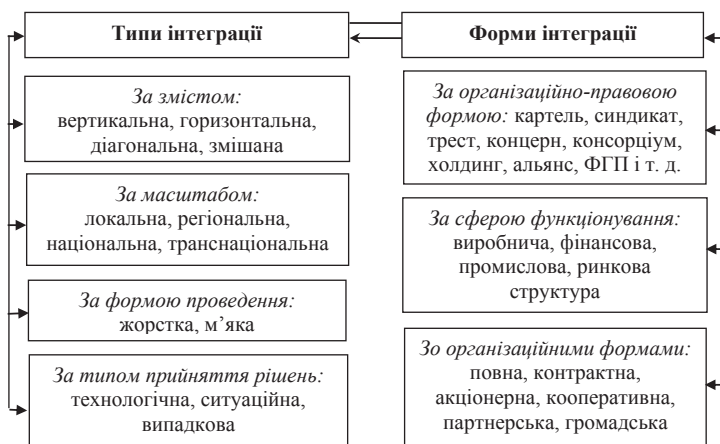

Рис. 1. Типи і форми інтеграції підприємств [4; 5]

Варто відзначити, що типи інтеграційних структур та їх форми є взаємопов'язаними, оскільки підприємство може одночасно належати до різних класифікаційних ознак, наприклад за організаційно-правовою формою бути холдингом, а за масштабом – регіональним підприємством.

Розглянемо детальніше наведену класифікацію. Вертикальна інтеграція – це об'єднання в єдиний технологічний процес усіх або основних ланок виробництва й обігу продукції. Вона проводиться «вздовж» виробничого циклу – від видобутку сировини до доставки готової продукції споживачу.

Цілями вертикальної інтеграції є такі:

- контроль над усіма економічними процесами – від постачання матеріалів і комплектуючих до забезпечення збуту готової продукції;
- обмеження конкуренції шляхом монополізації постачання сировини та напівфабрикатів, а також каналів розподілу;
- покращення якості та зниження витрат; швидке пристосування до змін технологій за рахунок планомірного регулювання напрямів і масштабів виробничої діяльності [5].

Головною перевагою використання вертикальної інтеграції підприємства є можливість скоротити операційні витрати та збільшити його прибутки. Головним недоліком є обмеження, які вона накладає на конкуренцію.

Вертикальна інтеграція може відбуватися в таких напрямках:

1. Виробничий напрям – тут має місце об'єднання підприємства-виробника сировини з переробними підприємствами, які здійснюють виробництво продукції і подальшу промислову переробку.
2. Маркетинговий напрям – має на меті прискорення збуту виробленої продукції, а також об'єднання з підприємствами-постачальниками, що забезпечує постачання необхідних засобів виробництва.
3. Комплексний напрям – тут поєднуються попередні два напрями.

Вертикально інтегровані процеси можна класифікувати за трьома групами:

а) інтеграція «вниз» (спрямована від виробника до постачальників);

б) виробнича інтеграція «вгору» (спрямована від початкових етапів виробництва до кінцевих);

в) позавиробнича інтеграція «вгору», що включає сферу розподілу.

Горизонтальна інтеграція – це об'єднання підприємств, які випускають однорідну продукцію і використовують подібні технології для налагодження тісної взаємодії між ними. Як правило, це об'єднання підприємств, які є конкурентами в одній галузі. Горизонтальна інтеграція забезпечує поглиблення спеціалізації окремих ланок єдиного технологічного ланцюга для збільшення та покращення якості продукції, зміцнення та стабілізації економічного становища, підвищення ефективності виробництва. Метою горизонтальної інтеграції є отримання доходу від економії за рахунок масштабів діяльності і захист від конкуренції.

Основними напрямками такої інтеграції є:

– виробничий – передбачає кооперацію партнерів;

– фінансово-кредитний – акумуляція вільних коштів її учасників та надання окремим із них кредитних послуг;

– освітній – об'єднання виробників, завданням яких є освоєння прогресивних технологій, форм організацій та управління виробництвом, вивчення новітніх досягнень науки та стану продуктивних ринків;

– соціальний – спрямований на задоволення соціальних потреб виробників.

Виділяють такі види горизонтальної інтеграції:

1. Інтеграція Y-типу – це об'єднання підприємств однієї галузі, що виробляють однакову продукцію або здійснюють одні й ті ж стадії виробництва.

2. Інтеграція X-типу – це об'єднання взаємодоповнюючих, схожих за масштабами збуту підприємств або напрямів діяльності.

3. Інтеграція K-типу – це приєднання підприємства або додаткового напрямку без зміни основного напрямку діяльності.

4. Інтеграція H-типу – це конгломератне злиття, тобто об'єднання технологічно не взаємопов'язаних підприємств, без будь-якої виробничої спільності (наприклад, підприємство однієї галузі об'єднується з підприємством іншої галузі, що не є ні постачальником, ні споживачем, ні конкурентом) [5].

Проаналізувавши вищезгадані типи інтеграційних процесів (вертикальну та горизонтальну інтеграцію), можемо зробити висновок, що особливостями вертикально побудованих об'єднань на відміну від горизонтальних є охоплення всього виробничого процесу, безперервність технологічного процесу, контроль якості продукції, тим самим досягається зростання ефективності виробництва.

Інтеграцію можна здійснювати у жорсткій або м'якій формі. Жорстка інтеграція – це підпорядкування слабшої компанії сильнішій шляхом поглинання. У рамках цієї форми інтеграції в основу взаємодії покладені майнові відносини, а також відбувається повна або часткова централізація функцій управління. М'яка форма інтеграції зберігає принцип фінансової незалежності. Це інтеграція шляхом узгодження інтересів. Здійснюється за допомогою взаємного обміну акціями, участі в прибутках, загальних проектах.

Особливості сучасного етапу розвитку економіки підштовхують підприємства різних організаційно-правових форм до об'єднання для вирішення конкретних завдань і досягнення визначених цілей, серед яких переважають цілі фінансового характеру. За організаційно-правовими формами виділяють такі інтеграційні об'єднання: картель, синдикат, трест, пул, консорціум, конгломерат, холдинг, концерн, фінансово-промислова група, альянс, корпорація, асоціація.

За організаційними формами виділяють такі форми інтеграції:

- повна інтеграція – це інтеграція, що здійснюється на основі засобів виробництва, що належать одному власнику;
- контрактна інтеграція – це інтеграція підприємств та організацій на основі контракту;
- акціонерна інтеграція – створюється на акціонерній основі;
- кооперативна інтеграція базується на створенні кооперативів відповідного профілю;
- партнерська інтеграція – основою є усна домовленість або документальне оформлення;
- громадська інтеграція – переважають риси неформального громадського об'єднання [5].

Розглянута класифікація інтегрованих структур у промисловості відображає можливі варіанти композиції інтегрованих утворень з урахуванням специфічних властивостей їх складників.

Аналізуючи особливості інтеграційних процесів у вітчизняному ЛПК, зауважимо, що тут робляться перші спроби формування вертикально інтегрованих структур, а горизонтальна інтеграція в силу певних причин так і не набула поширення. Мова йде про характер кривої довгострокових витрат: на лісозаготівлях і в деревообробній галузі досить швидко досягається мінімальний ефективний розмір підприємства. Крім того, велика кількість згаданих структур функціонують як підсобні при промислових підприємствах, використовуючи синергетичний ефект і працюючи на певне коло споживачів.

Не сприяє внутрішньогалузевим інтеграційним тенденціям і нормативна база обліку та оподаткування: мінімізація розмірів підприємств із переходом на спрощену систему оподаткування приносить підприємствам суттєву вигоду і не сприяє їхньому зростанню та взаємному зближенню. При цьому утворення нових структур як альтернатива зростанню та інтеграції стає більш прийнятною.

Тенденції горизонтальної інтеграції не спостерігаються і в целюлозно-паперовій галузі. Як правило, целюлозно-паперові підприємства являють собою гравців не регіонального, а державного і світового ринків, і в цьому разі практично кожне з них є самодостатнім за розмірами, за становищем на ринку та за економічними і фінансовими результатами. Крім того, часто вони виробляють абсолютно різні види продукції і досить впевнено почувають себе кожен у своїй ринковій ніші.

Отже, у специфічних вітчизняних умовах функціонування ЛПК горизонтальні інтеграційні тенденції ще не набрали належної ринкової сили, водночас вертикальна інтеграція підприємств стала об'єктивно затребуваною, а її переваги істотно зросли. Сировинна характеристика лісопромислового комплексу та його значна експортна орієнтація підсилюють зацікавленість у вертикальній інтеграції. Вертикально диверсифіковані компанії мають певні можливості маневру завантаження виробничих потужностей і видами продукції: наприклад, ринковий дефіцит круглого лісу і/або пиломатеріалів дає змогу не просто підвищити ціну на них, а збільшити обсяги виробництва і реалізації, обмеживши виробництво целюлозно-паперової продукції. Водночас падіння попиту на круглий ліс на зовнішньому ринку (експорт якого, безумовно, вигідний як самостійним, так й інтегрованим лісозаготівельникам) дає змогу спрямувати його «надлишки» на виробництво пиломатеріалів та ін.

У цьому сенсі можна розуміти процеси вертикальної інтеграції в українській економіці як початковий етап диверсифікації, який розуміється як диверсифікація шляхом розширення продукту і ринку [9]. Цей напрям диверсифікації представлено, як правило, холдинговими компаніями. При цьому основними мотивами формування вертикально інтегрованих об'єднань із погляду розвитку лісопромислового комплексу є такі: встановлення виробничих і технологічних зв'язків лісозаготівельних і переробних підприємств ЛПК; реалізація єдиної науково-технічної політики підприємств ЛПК; започаткування процесу фінансово-економічного оздоровлення підприємств і галузі у цілому; підвищення показників прибутку і рентабельності діяльності інтегрованих підприємств.

Із позиції регіонального розвитку інтегровані об'єднання забезпечать можливість вирішення низки соціальних проблем, виробництво продукції для населення регіону; поповнення доходів регіональних і муніципальних бюджетів від ефективного функціонування ЛПК; розроблення та реалізацію науково-технічної політики за рахунок внутрішньорегіональних ресурсів і залучення додаткових фінансових ресурсів на розвиток ЛПК.

Висновки з проведеного дослідження. Для підприємств лісопромислового комплексу найбільш характерним є тип вертикальної інтеграції. Оскільки на досліджуваних підприємствах найбільш важливою є виробнича функція, вертикальна інтеграція дає змогу оптимізувати технологічні та логістичні витрати в рамках усіх стадій технологічного ланцюжка (лісозаготівля – лісопилне виробництво – виробництво виробів із деревини).

Ступінь інтегрованості підприємств, які входять до об'єднання, може бути різною – від координації діяльності в рамках окремих бізнес-функцій до повної інтеграції економічної політики на основі формування єдиних органів управління. Отже, інтеграційні процеси в лісопромислового комплексі створюють передумови для більш ефективного використання природних ресурсів, оптимізації логістичних та технологічних витрат підприємств комплексу, підвищення якості продукції і скорочення тривалості циклу її виробництва.

Завданням держави у цій ситуації є створення умов для стимулювання інтеграційних процесів у рамках лісопромислового комплексу на основі економічних важелів у сфері кредитної та податкової політики, регулювання трудових відносин, у галузі методичного забезпечення та консалтингового супроводу діяльності об'єднань підприємств (розроблення галузевих методичних рекомендацій для оцінки доцільності та економічної ефективності інтеграційних процесів).

1. *Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 1 / Ред. кол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]*. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
2. *Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В.Г. Андрійчук ; 2-е вид., доп. і перероб.* – К. : КНЕУ, 2002. – 554 с.
3. *Головченко Г.Я. Еволюція та сутність інтеграції як економічної категорії / Г.Я. Головченко // Економічний вісник НГУ. – 2009. – № 4. – С. 21–25.*
4. *Кондратюк В. Інтеграційні процеси: поняття, підходи, закордонний досвід / В. Кондратюк // Збірник наукових праць КНТУ. Економічні науки. – 2007. – № 4. – С. 215–219.*
5. *Камінська В.В. Синергетична ідентифікація інтеграції : [монографія] / В.В. Камінська ; за заг. ред. Є.І. Ходаківського. – Житомир, 2012. – 204 с.*
6. *Слабінська С.В. Висвітлення дискусій щодо інтеграційних процесів в Україні / С.В. Слабінська // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. – 2008. – № 1. – С. 138–141.*
7. *Ялдіні І.В. Інтеграційні процеси в металургійній промисловості України / І.В. Ялдіні // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 26–38.*
8. *Дэниелс Дж.Д., Фадеба Ли Х. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции / Дж.Д. Дэниелс, Ли Х. Фадеба ; пер. с англ. ; 6-е изд. – М. : Дело ЛТД, 1994. – 784 с.*
9. *Шегельман И.Р. Проблемы устойчивого развития регионального лесного комплекса / И.Р. Шегельман // Материалы Международного экологического симпозиума. – СПб : МАНЭБ, 2000. Т. 1. – Ч. 1. – С. 214–218.*

E-mail: mariana.popyk@gmail.com

УДК 631.15

Халімон Т.М.

кандидат економічних наук,
докторант кафедри менеджменту,
Державний університет телекомунікацій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

У статті доведено, що забезпечення і підтримка стійкої конкурентної позиції підприємства на ринку визначаються його клієнтоорієнтованістю, компетентностями, інноваційністю, цінністю конкурентного потенціалу. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства має бути чітко розроблений портфель стратегічних альтернатив, який інтегрує ділові й функціональні конкурентні стратегії підприємства, з одного боку, та дає змогу швидко реагувати на дії конкурентів – з іншого. Обґрунтовано концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємств на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів, що дасть змогу забезпечити ефективність управлінських рішень щодо примноження конкурентних переваг та підвищення конкурентної позиції з урахуванням конкурентного потенціалу підприємств й сучасного мінливого конкурентного середовища.

Ключові слова: управління конкурентоспроможністю підприємства, клієнтоорієнтований підхід, конкурентна перевага конкурентна позиція.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Халимон Т.Н.

В статье доказано, что обеспечение и поддержание устойчивой конкурентной позиции предприятия на рынке определяются его клиентоориентированностью, компетенциями, инновационностью, ценностью конкурентного потенциала. Для обеспечения конкурентоспособности предприятия должен быть четко разработан портфель стратегических альтернатив, который интегрирует деловые и функциональные конкурентные стратегии предприятия, с одной стороны, и позволяет быстро реагировать на действия конкурентов – с другой. Обоснованы концептуальные основы управления конкурентоспособностью предприятий на основе клиентоориентированного, ценностно-компетентностного, инновационного подходов, что позволит обеспечить эффективность управленческих решений по примножению конкурентных преимуществ и повышению конкурентной позиции с учетом конкурентного потенциала предприятий и современной меняющейся конкурентной среды.

Ключевые слова: управление конкурентоспособностью предприятия, клиентоориентированный подход, конкурентное преимущество, конкурентная позиция.

CONCEPTUAL BASES OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS

Khalimon T.

The article proves that ensuring and maintaining a stable competitive position of an enterprise in the market is determined by its customer orientation, competencies, innovation, the value of competitive potential. To ensure the competitiveness of the enterprise, a strategic options portfolio must be clearly

developed that integrates the business and functional competitive strategies of the enterprise with one Side, and allows you to quickly respond to the actions of competitors - on the other. The conceptual bases of enterprise competitiveness management based on client-oriented, value-competent, innovative approaches are grounded, which will ensure the effectiveness of managerial decisions to multiply competitive advantages and increase the competitive position taking into account the competitive potential of enterprises and the current changing competitive environment.

Keywords: enterprise competitiveness management, client-oriented approach, competitive advantage, competitive position.

Постановка проблеми. Орієнтація вітчизняних підприємств у складному, динамічному і невизначеному середовищі та забезпечення їх ефективного функціонування і розвитку неможливі без формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю підприємства. При цьому остання повинна бути здатною не лише своєчасно реагувати на зміни в економіці, але й повною мірою використовувати його потенційні можливості для створення умов збереження конкурентної позиції, а також подальшого розширення сектора ринку. Крім того, обґрунтовані концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства дадуть змогу підприємствам адекватно визначати управлінські завдання, приймати ефективні управлінські рішення, розробляти заходи щодо нарощення конкурентних переваг, підтримки необхідного рівня конкурентної позиції підприємства, а також його адаптації до нестабільних конкурентних умов. На тлі розгортання економічної та політичної кризи проблема адекватного управління конкурентоспроможністю підприємств виявляється в максимально загостреній формі, ось чому доцільно розглянути наявні та розробити й обґрунтувати нові концептуальні засади конкурентоспроможності підприємства, що дасть змогу зосередити увагу менеджменту на ключових визначальних складниках конкурентоспроможності підприємства: реалізації конкурентного потенціалу, нарощенні конкурентних переваг підприємства та його позиціонуванні на конкурентному ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методологічні аспекти щодо основ управління конкурентоспроможністю відображено в наукових дослідженнях І. Ансоффа, О. Виноградової, А. Воронкової, О. Гудзь, С. Гуткевич, Г. Мінцберга, М. Портера, П. Стецюка Дж. Робінсона, О. Тридіда, Р. Фатхутдінова, А. Чандлера та ін. Однак здебільшого не враховуються сучасні виклики та запити економічного простору, які вимагають нових підходів до розроблення концептуальних засад управління з використанням клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування концептуальних засад управління конкурентоспроможністю підприємств на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів, що дасть змогу забезпечити ефективність управлінських рішень щодо примноження конкурентних переваг та підвищення конкурентної позиції з урахуванням конкурентного потенціалу підприємств і сучасного мінливого конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно розробити концептуальні засади розвитку системи управління конкурентоспроможністю підприємств. На практиці й досі доволі часто використовується спрощений матеріалістичний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства, сутність якого можна окреслити «як загальну функцію виробництва для встановлення доцільної погодженості між індивідуальними виробниками шляхом упорядкування їх функцій» [11, с. 6]. При цьому об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємств виступають виключно матеріальні процеси, серед яких виділяють процеси основного виробництва та допоміжні, цілі і завдання яких визначаються і залежать від основного виробничого процесу [6, с. 9]. Фактично управління конкурентоспроможністю підприємства зводиться до досягнення певного рівня ефективності функціонування системи управління, який забезпечує розширене відтворення та збалансоване

функціонування. Нині використання таких систем управління конкурентоспроможністю підприємства не спроможне забезпечити необхідний рівень ефективності і тому неприйнятне.

Нині характерне розширення змісту економічної категорії конкурентоспроможності підприємства та використання комплексного підходу до управління конкурентоспроможністю підприємства на засадах системного аналізу та загальної теорії систем, кількісного процесного та ситуаційного підходів. Так, методи управління конкурентоспроможністю підприємства зазнали ще більших ускладнень унаслідок глобалізації економічних процесів, зокрема завдяки впровадженню прогресивних інформаційно-комунікаційних систем управління конкурентоспроможністю підприємства, зорієнтованих на адаптацію до швидкозмінного конкурентного оточення.

Саме поняття «управління конкурентоспроможністю підприємства» – складне й багатоаспектне, тому в наукових публікаціях знаходимо його різноманітні тлумачення. Так, Л.В. Балабанова [1, с. 29–30] визначає його як «сукупність управлінських дій, спрямованих на дослідження діяльності активних і потенційних конкурентів, їх сильних і слабких сторін, а також розроблення конкурентних стратегій, що забезпечують формування й підтримку довгострокових конкурентних переваг». Г.С. Бондаренко [2, с. 5–6] зазначає, що це «систематичний, планомірний і цілеспрямований вплив на систему конкурентоспроможності для збереження її стійкості чи переведення з одного стану в інший за допомогою необхідних і достатніх способів і засобів впливу». Цікавою є позиція М.М. Галелюка [4, с. 15], який стверджує, що це «конкретна функція менеджменту, що реалізується через здійснення загальних функцій для підтримання та підвищення конкурентоспроможності підприємства та його товарів, що є складниками єдиної системи». Інші погляди мають І.О. Піддубний та А.І. Піддубна [7, с. 58], які вмотивовують, що це «напрямок менеджменту, спрямований на формування, розвиток і реалізацію конкурентних переваг і забезпечення життєдіяльності цього суб'єкта економічної діяльності». Загалом усі наявні визначення можна систематизувати в такі підходи. До першого підходу варто віднести визначення вчених, які дане поняття розглядають у зрізі функцій управління, до другого підходу – у зрізі сукупності певних заходів, важелів та способів впливу, до третього підходу – у зрізі процесу управління, до четвертого – у зрізі системного підходу.

Доцільно акцентувати, що в межах розглянутих наукових підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств не окреслюються найважливіші аспекти діяльності підприємства: забезпечення ресурсами, особливості виробничої та збутової діяльності на підприємстві, засоби його конкурентної боротьби за збільшення клієнтської бази. Взявши за основу ці елементи, можна виділити додаткові підходи до управління конкурентоспроможністю підприємства: клієнтоорієнтований, ціннісно-компетентнісний, інноваційний, що дасть змогу забезпечити ефективність управлінських рішень щодо примноження конкурентних переваг та підвищення конкурентної позиції з урахуванням конкурентного потенціалу підприємств і сучасного мінливого конкурентного середовища.

Тобто повний комплекс умов ефективного використання конкурентного потенціалу можна забезпечити тільки за умови використання комплексу вказаних підходів, які формують концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства.

Обґрунтовувати концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів слід з урахуванням основних положень сучасної економічної та управлінської теорії, зокрема: ключових положень теорії ринку, теорії конкуренції та конкурентних переваг, концепції стратегічного управління, сучасної управлінської парадигми, а також базових принципів та прикладних інструментів, що напрацьовані в контурі сучасних управлінських підходів.

Забезпечення і підтримка стійкої конкурентної позиції підприємства на ринку визначається його клієнтоорієнтованістю, компетентностями, інноваційністю, цінністю конкурентного потенціалу. Такий підхід також передбачає, що пропоновані на ринку збуту продукти є результатом нової конкурентної політики та поведінки підприємства, що, своєю чергою, опираються на

цінності, ресурси, компетенції, інновації, якими володіє підприємство. Цінності, ресурси, компетенції, продукт, інновації стають складовими частинами єдиного цілого. Відповідно, формується нова парадигма «цінності – ресурси – компетенції – інновації – поведінка – результат». Конкурентоспроможність підприємства в довгостроковій перспективі залежить від гармонійної послідовності ланцюга та комбінації цих складників і здатності здійснювати клієнтоорієнтоване управління краще, оригінальніше і швидше від конкурентів. Зокрема, за ствердженням В. Бурра [3, с. 109], для збереження стійкої конкурентної переваги необхідно враховувати всі характеристики ресурсів і зовнішнього середовища.

Для примноження конкурентних переваг необхідно забезпечення певних вимог. Так, науковці розглядають динамічні компетентності як основу формування конкурентних переваг, маючи на увазі можливість підприємства оперативного пристосовувати наявний конкурентний потенціал до нових проблем і зовнішніх ситуацій, а також створення нових ресурсів для виробництва продукції та зміцнення конкурентних позицій.

Практично вирішення проблеми управління конкурентоспроможністю підприємства пов'язане з виявленням прихованих можливостей і резервів та їх оптимальним використанням за умови підвищення ефективності функціонування економічної системи підприємства. Можна стверджувати, що ефективно налагоджена діяльність підприємства створює сприятливі передумови для примноження компетентностей та здатностей здійснювати ефективну трансформацію організаційного дизайну для забезпечення широкого спектру завдань учасників економічних ланцюгів (клієнтів, партнерів, постачальників тощо), сприятиме нарощуванню конкурентного потенціалу на якісно новій основі, яка, своєю чергою, дасть змогу суттєво розширити коло можливостей підприємства і, як наслідок, підвищити рівень його конкурентоспроможності.

Сучасний світовий досвід успішного функціонування відомих корпорацій засвідчує, що вони досягли конкурентної переваги завдяки активному використанню низки інноваційних методів щодо перетворення свого бізнесу (Lean production, 6σ, 4Re, BPR).

Заходами щодо забезпечення конкурентної переваги підприємства для досягнення необхідного рівня його конкурентоспроможності можуть бути:

- формування потоку створення цінностей;
- широке освоєння інновацій;
- клієнтоорієнтованість;
- розвиток інноваційних комунікацій для клієнтів;
- синхронізація технологічних та управлінських процесів.

Проте концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємств мають базуватися на поєднанні не тільки клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів, а й урахувати ситуаційну специфіку ринку, пов'язану з мінливістю та диференціацією запитів споживачів; інформаційно-комунікаційних та технологічних інновацій, орієнтованих на індивідуальні вимоги клієнтів; розширення економічних та загострення конкурентних відносин в умовах глобалізації пропозиції і попиту. Враховуючи вагомий вплив споживачів на діяльність підприємства, для досягнення максимального ефекту на шляху до реалізації функцій управління конкурентоспроможністю підприємства, всі види діяльності й активи підприємства, а також система її функціонування повинні бути підпорядковані єдиній меті – розширення клієнтської бази та отримання лояльного клієнта, відповідно, управління конкурентоспроможністю підприємств повинно бути максимально клієнтоорієнтованим.

Клієнтоорієнтованість передбачає управління конкурентоспроможністю підприємства з орієнтацією на потреби споживача продукції та забезпечує перехід від фокусування зусиль підприємства на конкурентній боротьбі та випередженні конкурентів до впровадження унікальних продуктів для задоволення потреб, що мають місце на споживчому цільовому ринку.

Так, Р.В. Руднев обґрунтовує клієнтоорієнтованість підприємства як інструмент управління взаєминами з клієнтами, спрямований на отримання стійкого прибутку в довгостроковому періоді, і базується на трьох критеріях: ключовій компетенції, цільових клієнтах та рівності позицій [8, с. 51].

С. Смерічевський і А. Татарінов переконані, що клієнтоорієнтованість відкриває для підприємств нові можливості, пов'язані зі збільшенням її відповідності потребам клієнтів, збільшенням ступеня їх задоволення та в кінцевому підсумку збільшенням прибутковості діяльності підприємств [9, с. 18].

Клієнтоорієнтованість в управлінні конкурентоспроможністю підприємства слід окреслити такими ознаками, як:

- співпраця, заснована на відносинах, а не на продукті;
- спрямування розвитку конкурентного потенціалу підприємства на максимізацію тих складників, які в майбутньому забезпечать підвищення задоволення споживачів продукцією підприємства, збільшення лояльності до нього і, як наслідок, до отримання довгострокових конкурентних переваг;
- споживачі сприймають підприємство як носія певної ідеї (бренду), що має для них особливу цінність;
- орієнтація на збільшення частки ринку, залучення нових та утримання існуючих клієнтів на споживчому цільовому ринку;
- основою для збереження й розвитку взаємовідносин між підприємством та його клієнтами виступає сервісне обслуговування;
- максимізація потенційних можливостей щодо якості товару, його вартості, доставці, що забезпечується показниками гнучкості виробництва, інноваційності та відтворюваності;
- індивідуальна взаємодія підприємства з клієнтами та управління відносинами з клієнтами на основі інтерактивної технології для збільшення клієнтської бази підприємства;
- широке застосування інформаційних технологій, які на основі розроблених процесів і знання потреб кожного окремого клієнта дають змогу формувати унікальні пропозиції або ж імітувати цю унікальність.

Підкреслимо, що забезпечення клієнтоорієнтованості в управлінні конкурентоспроможністю підприємств вимагає перегляду всіх основних аспектів комунікаційної та організаційної діяльності. Іншими словами, клієнтоорієнтованим слід уважати таке підприємство, чий завдання, структура та основні процеси розроблені задля оптимізації його взаємодії з клієнтами, тобто визначенні під час урахування впливу зовнішнього середовища, з одного боку, і можливостей підприємства – з іншого.

Таким чином, констатуємо, що концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентного, інноваційного підходів в умовах викликів та запитів сьогодення можна вважати найприйнятнішими, які дають змогу кожному підприємству, яке веде конкурентну боротьбу на ринку, використовувати конкретну конкурентну стратегію.

У цьому контексті видається слушною думка тих науковців, які переконані, що в умовах глобалізації й посилення конкуренції новим джерелом досягнення конкурентоспроможності стане не зменшення витрат, а доставка споживачеві «додаткової цінності» – унікального продукту з важливими для нього характеристиками [5]. Тобто пріоритетною метою управління конкурентоспроможністю підприємства має стати максимізація ціннісних компетентностей, примноження конкурентних переваг зі збереженням прийняттого рівня витрат. Скорочення витрат при цьому стає стимулом у досягненні конкурентоспроможності, оскільки із джерела переваг воно перетворюється в обов'язкову умову. За таких обставин підприємства, що не володіють відповідними компетенціями, програють конкурентну боротьбу, а ті, що залишаться на ринках, стрімко будуть наближатися до максимально ефективного рівня функціонування. Джерело збільшення цінності для клієнта вони вбачають у його залученні до процесу створення продукту.

Отже, концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів передбачають орієнтацію діяльності підприємства на споживача під час вирішення будь-яких завдань та формування професійної гнучкості щодо реагування на ринкові коливання. Управління конкурентоспроможністю підприємств на означених концептуальних засадах спрямоване на отримання додаткових конкурентних переваг завдяки формуванню системи взаємовигідних відносин між підприємством, споживачами та партнерами. Відповідно до таких концептуальних засад, на перші позиції виходить проблема поліпшення клієнтоорієнтованості та інноваційності підприємства.

Застосування концептуальних засад управління конкурентоспроможністю підприємства на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів передбачає таку пріоритетність вибору критеріїв управління:

- примноження конкурентних переваг за рахунок підвищення якості продукції відповідно до потреб споживачів;
- економія ресурсів у процесі виробництва за рахунок освоєння інновацій, реалізації ефекту масштабу, НТП і вдосконалення системи управління;
- економія ресурсів та підвищення лояльності споживачів за рахунок підвищення якості продукції;
- за рахунок упровадження гнучких комунікацій та ланцюгів постачання, організації сервісу та гарантійного обслуговування, підвищення конкурентних позицій підприємства.

Впровадження концепції управління конкурентоспроможністю підприємств на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів передбачає зусилля підприємства, які необхідно витратити для дослідження потреб споживачів, що спрямовані на збір та аналіз даних про постійних та потенційних клієнтів, на залучення нових споживачів товару, на надання достовірної і точної інформації покупцям про товар, на підтримку партнерських стосунків між усіма працівниками підприємства і споживачами, а також для виробництва, реалізації та продажного і післяпродажного сервісу на умовах, які б задовольняли як споживачів, так і виробників продукції.

Таким чином, окреслені концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємства на основі клієнтоорієнтованого, ціннісно-компетентнісного, інноваційного підходів дають змогу сконцентрувати увагу на підвищенні ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств за рахунок задоволення потреб клієнтів, забезпечення належної якості та доступності продукції для споживачів, а також формування продуманої конкурентної стратегії.

Для досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності, підприємствам необхідно постійно аналізувати ринки, конкурентів, товари, споживачів; удосконалювати продукцію й удосконалюватися самим; завчасно застосовувати інноваційні та креативні рішення для просування продукції на ринку, тобто формувати портфель стратегічних альтернатив та здійснювати стратегічне управління конкурентоспроможністю.

Конкурентна стратегія підприємства покликана забезпечувати необхідні умови для досягнення бажаної конкурентної позиції за певний період часу [10, с. 254].

Стратегії управління на клієнтоорієнтованих, ціннісно-компетентнісних, інноваційних засадах мають здійснюватися з урахуванням непередбачуваності розвитку подій на основі прогнозованої реакції, поєднання зовнішніх можливостей і конкурентного потенціалу підприємства. При цьому конкурентні стратегії повинні:

- відповідати цілям і перспективам підприємства;
- враховувати поетапне розгортання діяльності, формувати проміжні цілі й завдання на кожному етапі та зв'язувати ці етапи й цілі єдиними ланцюговими управлінськими рішеннями;
- враховувати реальну наявність ресурсів і потенційні можливості підприємства.

Таким чином, для забезпечення конкурентоспроможності підприємства має бути чітко розроблений портфель стратегічних альтернатив, який інтегрує ділові й функціональні кон-

курентні стратегії підприємства, з одного боку, та дає змогу швидко реагувати на дії конкурентів – з іншого.

Висновки з проведеного дослідження. На основі розроблених концептуальних засадах пропонується процедура управління конкурентоспроможністю підприємства, що передбачає послідовність проведення таких дій: формування структури механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства, реалізація процесу забезпечення конкурентоспроможністю підприємства та розроблення економічного механізму щодо зміцнення і розвитку конкурентоспроможності підприємства. Водночас система управління конкурентоспроможністю підприємства, побудована на обґрунтованих вище концептуальних засадах, може бути ефективною лише за умови врахування та забезпечення єдності мети, дії всіх складників та процесу реалізації конкурентної політики підприємства, системи мотивації, яка спроможна зацікавити виконавців щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства, використання сучасних технічних та технологічних основ управління, здатних вирішити питання забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Обґрунтований нами концептуальний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємств на клієнтоорієнтованих, ціннісно-компетентнісних, інноваційних засадах дасть змогу створити організаційно-економічний механізм, який забезпечить ефективність управлінських рішень щодо примноження конкурентних переваг та підвищення конкурентної позиції.

1. Балабанова Л.В. *Управление конкурентоспособностью предприятий на основе маркетинга* : [монографія] / Л.В. Балабанова, А.В. Кривенко. – Донецьк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. – 147 с.

2. Бондаренко Г.С. *Управление конкурентоспособностью автотранспортного предприятия* : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Г.С. Бондаренко. – Х., 2001. – 19 с.

3. Бурр В. *Концепция устойчивого конкурентного преимущества* / В. Бурр // *Проблемы теории и практики управления*. – 2003. – № 3. – С. 107–113.

4. Галелюк М.М. *Система управління конкурентоспроможністю машинобудування підприємства* / М.М. Галелюк // *Вісник економічної науки України*. – 2008. – № 2. – С. 15–21.

5. Кротов К.В. *Маркетинговый аспект управления взаимоотношениями в цепях поставок: результаты исследования российских компаний* / К.В. Кротов, С.П. Куц, М.М. Смирнова // *Российский журнал менеджмента*. – 2008. – № 6(2). – С. 3–26.

6. *Методы организации адаптивного планирования и управления в экономико-производственных системах* / В.М. Скурихин, В.А. Забродский, П.А. Иващенко, О.Г. Штрайсер. – К. : Наук. думка, 1980. – 272 с.

7. Піддубний І. *Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку* / І. Піддубний, Л. Піддубна // *Економіка України*. – 2007. – № 8. – С. 52–60.

8. Руднев Р.В. *Клиенториентированный подход в работе современной строительной компании* / Р.В. Руднев // *Международная научно-практическая конференция (20 апреля 2010 г.) : материалы и доклады ; под общ. ред. проф. Е.В. Сибирской*. – Орел : ОрелГИЭТ, 2010. – 260 с.

9. Смерічевський С.Ф. *Розвиток потенціалу підприємства за рахунок побудови системи управління лояльністю клієнтів* / С.Ф. Смерічевський, А.В. Татаринів // *Економіка та держава*. – 2007. – № 9. – С. 17–19.

10. *Стратегический менеджмент* / А.Н. Петров, Л.Г. Демидова, Г.А. Буженина [и др.] ; под ред. А.Н. Петрова. – СПб. : Питер, 2005. – 496 с.

11. Субботин А.Н. *Основные принципы научной организации управления промышленным производством* / А.Н. Субботин. – К. : Техніка, 1970. – 84 с.

E-mail: gudzee@ukr.net

УДК 330.322:005.591.6:005.93:347.71

Олефіренко О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та УІД,
Сумський державний університет

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ЗБУТ ПРОДУКЦІЇ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Статтю присвячено плануванню та оптимізації витрат на збут інноваційної продукції, що дасть змогу посилити конкурентні позиції підприємства на ринку. Для планування витрат на збут запропоновано побудувати економіко-математичну модель, що обґрунтуватиме зв'язки між досліджуваними показниками та дасть змогу спрогнозувати оптимальні збутові витрати інноваційно активного машинобудівного підприємства, які забезпечать досягнення максимального прибутку в майбутньому. Для цього необхідно реалізувати три блоки дій: сформулювати вимоги до моделі планування витрат на збут інноваційно-активного машинобудівного підприємства; розробити економіко-математичну модель планування оптимального розміру витрат на збут, яка дасть змогу отримати максимальний прибуток; спрогнозувати витрати на збут, попит на продукцію та дохід машинобудівного інноваційно активного підприємства.

Ключові слова: витрати, збут, планування, інновації, оптимізація, підприємство, інструментарій.

МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОПТИМИЗАЦИИ РАСХОДОВ НА СБЫТ ПРОДУКЦИИ ИННОВАЦИОННО АКТИВНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Олефиренко О.М.

Статья посвящена планированию и оптимизации расходов на сбыт инновационной продукции, что позволит усилить конкурентные позиции предприятия на рынке. Для планирования расходов на сбыт предложено построить экономико-математическую модель, обосновывающую связи между исследуемыми показателями и спрогнозировать оптимальные сбытовые расходы инновационно активного машиностроительного предприятия, которые обеспечат достижение максимальной прибыли в будущем. Для этого необходимо реализовать три блока действий: сформулировать требования к модели планирования расходов на сбыт инновационно активного машиностроительного предприятия; разработать экономико-математическую модель планирования оптимального размера затрат на сбыт, которая позволит получить максимальную прибыль; спрогнозировать расходы на сбыт, спрос на продукцию и доход машиностроительного инновационно активного предприятия.

Ключевые слова: расходы, сбыт, планирование, инновации, оптимизация, предприятие, инструментарий.

METHODOLOGICAL TOOLKIT DEVELOPMENT OF EXPENSES OPTIMIZATION FOR PRODUCTS SALES OF INNOVATION ACTIVE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Olefirenko O.

The article is devoted to planning and optimization of sales costs of innovation products that will enhance the enterprise competitive position in the market. For planning the sales costs it is proposed to construct economic and mathematical model that will substantiate relations between investigated param-

eters and will allow predicting the optimal sales costs of innovation active machine building enterprise. This will ensure the achievement of maximum profit in the future. It is necessary to implement the following three blocks actions: formation of requirements for model of planning sales costs of innovation active machine building enterprise; developing economic and mathematical model of planning the optimal size of sales costs of innovation active machine building enterprise that will provide the maximum profit; prediction of sales costs, demand for products and profit of machine building innovation active enterprise.

Keywords: costs, sales, planning, innovation, optimization, enterprise, toolkit.

Постановка проблеми. Здійснення ефективної збутової політики машинобудівних інноваційно активних підприємств пов'язане з раціональним процесом її фінансування. Оптимальне визначення витрат на збут інноваційної продукції є першочерговим елементом зростання рентабельності діяльності суб'єкта господарювання та підвищення його конкурентної позиції на ринку. Планування витрат на збут інноваційно активних машинобудівних підприємств повинно базуватися на економічно обґрунтованому та раціонально адаптованому до специфіки діяльності машинобудівних підприємств математичному інструментарії. Це є одним із базових складників загальної концепції маркетингу на підприємстві, мета якої полягає у прийнятті керівництвом виважених рішень на майбутнє виходячи з аналізу теперішнього стану та його факторного середовища. Управлінські рішення повинні формуватися відповідно до певного оптимального значення контрольованого показника, що забезпечуватиме високу прибутковість та ефективний рух грошових потоків, відповідних до потреб власників підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління збутовою діяльністю підприємств висвітлені у працях І.Ф. Лорві [1], Н.В. Майбогіної [2], І.Р. Поліщук [3], А. Шиманської [4] та ін. Питання фінансового забезпечення господарської та інноваційної діяльності промислових підприємств розглянуті в роботах О. Васюренко [5], С.М. Ілляшенка [6], М.І. Крупки [7], Г.І. Чубірки [8] та ін. Однак низка питань щодо фінансового забезпечення збутової діяльності інноваційно активних підприємств залишається невирішеною остаточно.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення науково-методичного підходу до планування оптимального значення витрат на збут інноваційно активного машинобудівного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Планування витрат на збут здійснюється на основі прогнозів чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та очікуваних доходів від реалізації інноваційної продукції, а також фінансування цих витрат. У такому разі для планування витрат на збут доцільно побудувати економіко-математичну модель, що обґрунтовуватиме зв'язки між досліджуваними показниками та дасть змогу спрогнозувати оптимальні збутові витрати інноваційно-активного машинобудівного підприємства, які забезпечать досягнення максимального прибутку в майбутньому. Досягнення зазначеної мети вимагає реалізації трьох блоків дій, а саме: 1) формування вимог до моделі планування витрат на збут інноваційно-активного машинобудівного підприємства; 2) розроблення економіко-математичної моделі планування оптимального розміру витрат на збут інноваційно-активного машинобудівного підприємства, яка дасть змогу отримати максимальний прибуток; 3) прогнозування витрат на збут, попиту на продукцію та доходу машинобудівного інноваційно активного підприємства.

У розрізі першого блоку дій – формування вимог до моделі планування витрат на збут – виникає необхідність визначення основних теоретичних аспектів, які повинна враховувати побудована модель: виділити і формально описати найбільш важливі, істотні зв'язки між доходами, витратами підприємства, витратами на збут та попитом на продукцію підприємства; встановити вплив витрат на збут та ефективність діяльності підприємства.

Таким чином, керівництво підприємства, володіючи необхідною статистикою (витрати на збут, кількість і суми договорів на поставки продукції, загальні витрати, доходи тощо), повинно мати можливість визначити оптимальний збутовий бюджет, а на основі нього сформува

маркетингову стратегію та планувати подальшу діяльність. Окрім того, варіюючи такими параметрами, як збутові витрати та попит на продукцію підприємства, залежно від періоду особа, яка приймає рішення, повинна мати змогу визначити реакцію клієнтів та, відповідно, отриманий у майбутньому дохід.

Модель планування витрат на збут на основі вхідної інформації (середньої ціни продукції, що виробляється; періоду реалізації; початкового капіталу та обмежень щодо збутових витрат) повинна визначати оптимальні щомісячні витрати на збут, що максимізують дохід підприємства за даний період часу.

Другий блок дій – розроблення економіко-математичної моделі планування витрат на збут продукції інноваційно активного підприємства – включає реалізацію етапів: ідентифікацію змінних і параметрів моделі; дослідження причинно-наслідкових, структурних та функціональних зв'язків між змінними моделі; формалізацію економіко-математичної моделі планування витрат на збут.

Ідентифікація змінних і параметрів моделі передбачає поділ формуючих її показників на вхідні, неконтрольовані та вихідні. Практичну реалізацію запропонованого підходу передбачено провести на основі реальних даних ТОВ «Турбомаш», яке можна віднести до інноваційно активних машинобудівних підприємств, оскільки як сам процес виробництва продукції, так і готова продукція включають інноваційний складник.

Розглянемо основні закономірності розвитку показників характеристики збутової політики ТОВ «Турбомаш»: середня ціна продукції, що виробляється, тобто середня ціна продукції за всією номенклатурою товарів; максимальна частка витрат на збут у загальних витратах підприємства (тобто ймовірне значення обсягу фінансування, яке може встановити підприємство для здійснення збутової політики), %; статутний капітал – цей показник є незмінною величиною та становить 46 250 грн.; прибуток підприємства; загальна сума витрат підприємства; витрати на збут підприємства; кількість запитів на послуги, тобто скільки разів споживачі зверталися до підприємства із запитами щодо продукції, яку воно виробляє, та які не обов'язково закінчувалися завершенням контрактів на виробництво; кількість запитів, що завершилися договорами.

Таким чином, протягом 2010–2012 рр. спостерігаються рівномірні значення показників діяльності ТОВ «Турбомаш» порівняно з наступними періодами. Зокрема, у цей час спостерігаються незначні коливання середньої ціни продукції підприємства, яка становить близько 200 тис. грн., більш чітко різняться дані значення в 2011 р. – від 100 до 400 тис. грн.

Динаміка загальних витрат підприємства є помірно зростаючою, однак обсяг фінансування збутової політики перебуває на невисокому рівні, протягом цього терміну частка витрат на збут становила до 1%, але виняток становлять третій квартал 2010 р. та перший квартал 2012 р., коли цей показник дещо перевищував 3% загальних витрат.

Досліджуючи фінансові результати, отримані підприємством протягом 2010–2012 рр., слід відзначити їх рівномірність, однак низьку прибутковість. Динаміка чистого фінансового результату протягом четвертого кварталу 2011 р. – другого кварталу 2012 р. має від'ємне значення, що пов'язано зі зростанням загальних витрат, зменшенням середньої ціни на продукцію та скороченням витрат у збутовій сфері. Ця ситуація свідчить про неоптимальні витрати, що значно завищують собівартість виробленої продукції та погіршують динаміку її реалізації.

Протягом 2013–2014 рр. спостерігаються різкі зміни в показниках середньої ціни на продукцію, загальних витратах, частки витрат на збут та прибутків в їх структурі. Зокрема, слід відзначити перший квартал 2013 р., протягом якого прослідковується зниження загальних витрат, однак частка витрат на збут за цей період є максимальною – 8,5 %, та зростання середньої ціни продукції, що в підсумку дало змогу отримати найвище значення чистого прибутку за весь період дослідження. У цілому, враховуючи той факт, що кількість запитів на машинобудівну продукцію

ТОВ «Турбомаш», які закінчилися укладанням договорів, коливаються в незначних межах, то результати діяльності підприємства залежать від динаміки цін на продукцію, а також динаміки та структури витрат на виробництво і реалізацію цієї продукції.

У ході побудови моделі всі ці параметри можна змінювати, і користувач, таким чином, впливаючи на систему, може відслідковувати дію тих чи інших факторів на результати моделювання. Неконтрольованими змінними цієї моделі є: політична ситуація в країні; стан економіки країни; ставка за депозитами за кожен місяць. До вихідних змінних належать: оптимальні витрати на збут; попит на продукцію інноваційно активного машинобудівного підприємства; максимальний дохід на продукцію інноваційно активного машинобудівного підприємства. Витрати на збут можна вважати також контрольованою змінною, оскільки її можна змінювати залежно від етапу моделювання.

Перейдемо до реалізації другого етапу другого блоку дій побудови економіко-математичної моделі планування витрат на збут, а саме здійснимо аналіз факторів попиту на продукцію підприємства, побудувавши її функцію:

$$D_i(t) = f(K_i(t), R_i(t), t, D_i(t-1), D_i(t-2)), \quad (1)$$

де $D_i(t)$ – попит на продукцію i -го підприємства – інвестиції в основний капітал промислових підприємств України, млн. грн.; $f(*)$ – функція попиту; $K_i(t)$ – прибуток i -го підприємства; $R_i(t)$ – витрати на збут i -го підприємства.

Враховуючи вищезазначене, дохід i -го підприємства опишемо рівнянням:

$$\dot{S}_i(R_i(t)) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot p_i + \alpha_2 \cdot D_i(K_i(t), R_i(t), t, D_i(t-1), D_i(t-2)) + \alpha_3 \cdot ZV_i + \alpha_4 \cdot q_i \quad (2)$$

де S_i – середній дохід i -го підприємства; p_i – середня ціна продукції, що виробляється; $D_i(t)$, $K_i(t)$, $R_i(t)$ – попит на продукцію i -го підприємства; ZV_i – загальна сума витрат; q_i – співвідношення кількості запитів, що завершилися договорами, до показника кількості запитів на послуги; $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4$ – константи, параметри регресійного рівняння.

Третій етап реалізації другого блоку дій передбачає формалізацію економіко-математичної моделі щодо планування витрат на збут продукції машинобудівного інноваційно активного підприємства. Для визначення та оптимізації цього показника пропонується така модель. На основі накопиченої статистики було визначено вигляд функції попиту на продукцію ТОВ «Турбомаш». Для моделі обрано функцію виду ряду Фур'є з урахуванням впливу часу.

Перетворення Фур'є буває двох видів: дискретне і безперервне. Безперервне використовується в аналітичних дослідженнях, дискретне застосовується у всіх інших випадках. У нашому випадку має місце не аналітичний вираз функції, а лише набір її значень ряду Фур'є. Перетворення для дискретної функції $H(t)$ можна виразити так:

$$H_t = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cdot \cos 2\pi \frac{k \cdot i}{N} + b_k \cdot \sin 2\pi \frac{k \cdot i}{N}), \quad (3)$$

де:

$$a_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N H_i \cos 2\pi \frac{k \cdot i}{N}, \quad (4)$$

$$b_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N H_i \sin 2\pi \frac{k \cdot i}{N}, \quad (5)$$

де k – порядковий номер гармоніки; $i = 1, 2, 3, \dots, N$; N – кількість дискретних значень.

Тригонометрична форма ряду Фур'є матиме такий вигляд (формули 6–8):

$$H_t = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{N/2} A m_k \cdot \cos(2\pi \frac{ki}{N} - \varphi_k), \quad (6)$$

де Am_k – амплітуда k -ї гармоніки; φ_k – фаза k -ї гармоніки.

$$Am_k = \sqrt{a_k^2 + b_k^2}, \quad (7)$$

$$\varphi_k = \arctg\left(\frac{b_k}{a_k}\right) \quad (8)$$

Отже, функція попиту виду ряду Фур'є з урахуванням впливу часу набуває вигляду:

$$\begin{aligned} D_i(t) &= f(K_i(t), R_i(t), t, D_i(t-1), D_i(t-2)) = \\ &= \beta_0 + \beta_1 \cdot \sin(K_i(t)) + \beta_2 \cdot \cos(K_i(t)) + \beta_3 \cdot \sin(R_i(t)) + \\ &+ \beta_4 \cdot \cos(R_i(t)) + \beta_5 \cdot t + \beta_6 \cdot D_i(t-1) + \beta_7 \cdot D_i(t-2) \end{aligned} \quad (9)$$

де $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7$ – коефіцієнти рівняння; t – індикатор періоду часу дослідження. Лінеаризуючи рівняння, отримаємо:

$$\begin{aligned} D_i(t) &= \beta_0 + \beta_1 \cdot d_1 + \beta_2 \cdot d_2 + \beta_3 \cdot d_3 + \\ &+ \beta_4 \cdot d_4 + \beta_5 \cdot t + \beta_6 \cdot d_5 + \beta_7 \cdot d_6 \end{aligned} \quad (10)$$

де $d_1 = \sin(K_i(t))$, $d_2 = \cos(K_i(t))$, $d_3 = \sin(R_i(t))$, $d_4 = \cos(R_i(t))$, $d_5 = D_i(t-1)$, $d_6 = D_i(t-2)$.

Скориставшись регресійним аналізом, визначимо коефіцієнти $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7$. Для цього визначимо параметри рівняння залежності попиту на продукцію ТОВ «Турбомаш» (інвестицій в основний капітал) від прибутку і витрат на збут, часового фактора та попиту на продукцію у два попередні часові проміжки (табл. 1).

Таблиця 1. Регресійна статистика дослідження залежності попиту на продукцію ТОВ «Турбомаш» від прибутку і витрат на збут, часового фактора та попиту на продукцію

Показник	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	Нижня 95%	Верхня 95%
У-перетин	24837,31	7965,88	3,1180	7088,23	42586,40
sinK	5853,20	3603,05	1,6245	-2174,89	13881,28
cosK	6607,93	3720,36	1,7762	-1681,54	14897,40
sinR	-6353,12	2951,87	-2,1522	-12930,30	224,07
cosR	-3948,46	3561,56	-1,1086	-11884,11	3987,18
t	1210,54	662,98	1,8259	-266,68	2687,76
D-1	-0,2541	0,3878	-0,6552	-1,1182	0,6100
D-2	-0,4702	0,2315	-2,0308	-0,9860	0,0457

Функція попиту на продукцію ТОВ «Турбомаш» матиме вигляд:

$$\begin{aligned} D_i(t) &= f(K_i(t), R_i(t), t, D_i(t-1), D_i(t-2)) = \\ &= 24837,31 + 5853,20 \cdot \sin(K_i(t)) + 6607,93 \cdot \cos(K_i(t)) - \\ &- 6353,12 \cdot \sin(R_i(t)) - 3948,46 \cdot \cos(R_i(t)) + 1210,54 \cdot t - \\ &- 0,2541 \cdot D_i(t-1) - 0,4702 \cdot D_i(t-2) \end{aligned} \quad (11)$$

Динаміку доходу ТОВ «Турбомаш» трансформуємо так:

$$\begin{aligned} \dot{S}_i(R_i(t)) &= \alpha_0 + \alpha_1 \cdot p_i + \alpha_2 \cdot D_i(K_i(t), R_i(t), t, D_i(t-1), D_i(t-2)) + \\ &+ \alpha_3 \cdot ZV_i + \alpha_4 \cdot q_i = \\ &\alpha_0 + \alpha_1 \cdot p_i + \alpha_2 \cdot (\beta_0 + \beta_1 \cdot \sin(K_i(t)) + \beta_2 \cdot \cos(K_i(t)) + \beta_3 \cdot \sin(R_i(t)) + \\ &+ \beta_4 \cdot \cos(R_i(t)) + \beta_5 \cdot t + \beta_6 \cdot D_i(t-1) + \beta_7 \cdot D_i(t-2)) + \\ &+ \alpha_3 \cdot ZV_i + \alpha_4 \cdot q_i \end{aligned} \quad (12)$$

Використовуючи вищенаведене рівняння (12), функція доходу матиме вигляд:

$$\begin{aligned} \dot{S}_i(R_i(t)) = & \alpha_0 + \alpha_1 \cdot p_i + \alpha_2 \cdot (24837,31 + 5853,20 \cdot \sin(K_i(t)) + \\ & + 6607,93 \cdot \cos(K_i(t)) - 6353,12 \cdot \sin(R_i(t)) - 3948,46 \cdot \cos(R_i(t)) + \\ & + 1210,54 \cdot t - 0,2541 \cdot D_i(t-1) - 0,4702 \cdot D_i(t-2)) + \\ & + \alpha_3 \cdot ZV_i + \alpha_4 \cdot q_i \end{aligned} \quad (13)$$

Рівняння (13) містить параметри, визначити які пропонується на основі використання методу найменших квадратів у MS Excel. Для цього проведемо лінеаризацію цього рівняння, увівши відповідну заміну та сформувавши вхідні дані проведення подальших обчислень. Економетрична модель доходу ТОВ «Турбомаш» набудатиме вигляду:

$$\dot{S}_i(R_i(t)) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot p_i + \alpha_2 \cdot s_1 + \alpha_3 \cdot ZV_i + \alpha_4 \cdot q_i \quad (14)$$

$$\begin{aligned} s_1 = & 24837,31 + 5853,20 \cdot \sin(K_i(t)) + \\ & + 6607,93 \cdot \cos(K_i(t)) - 6353,12 \cdot \sin(R_i(t)) - 3948,46 \cdot \cos(R_i(t)) + \\ & + 1210,54 \cdot t - 0,2541 \cdot D_i(t-1) - 0,4702 \cdot D_i(t-2) \end{aligned}$$

Регресійне рівняння (14) з урахуванням числових значень його параметрів набуває вигляду:

$$\begin{aligned} \dot{S}_i(R_i(t)) = & 34959,60 + 0,0965 \cdot p_i - 0,6496 \cdot (24837,31 + 5853,20 \cdot \sin(K_i(t)) + \\ & + 6607,93 \cdot \cos(K_i(t)) - 6353,12 \cdot \sin(R_i(t)) - 3948,46 \cdot \cos(R_i(t)) + \\ & + 1210,54 \cdot t - 0,2541 \cdot D_i(t-1) - 0,4702 \cdot D_i(t-2)) + \\ & + 1,0160 \cdot ZV_i - 1891357,39 \cdot q_i \end{aligned} \quad (15)$$

Економетрична модель (15) є адекватною, підтвердженням чого виступають: коефіцієнт детермінації на рівні 0,9653 од, тобто варіація доходу підприємства майже на 97% пояснюється варіацією факторних ознак; критерій Фішера, значення якого становить 104,33 од., значно перевищує критичний рівень.

Доцільно зауважити, що, зберігаючи майже однакову тенденцію протягом 2010–2012 рр., суттєві зміни рівня доходу ТОВ «Турбомаш» відбулися в 3–4-му кварталах 2013 р. та 1–3-му кварталах 2014 р. Так, після стрімкого зростання протягом 2–4-го кварталів 2013 р. обсяг доходу у 2014 р. зазнав суттєвого скорочення, досягнувши обсягів 2012 р. Такі зміни пов'язані з політичною кризою в Україні у цей період часу.

Таким чином, провівши формалізацію функції доходу ТОВ «Турбомаш», є можливість реалізувати основну мету моделювання, а саме здійснення витрат на збут кожного підприємства зводиться до максимізації величини доходу в періоді $t \in [t_0, T]$. Цільова функція описує дохід підприємства і набуває максимального значення:

$$\begin{aligned} \dot{S}_i(R_i(t)) = & 34959,60 + 0,0965 \cdot p_i - 0,6496 \cdot (24837,31 + 5853,20 \cdot \sin(K_i(t)) + \\ & + 6607,93 \cdot \cos(K_i(t)) - 6353,12 \cdot \sin(R_i(t)) - 3948,46 \cdot \cos(R_i(t)) + \\ & + 1210,54 \cdot t - 0,2541 \cdot D_i(t-1) - 0,4702 \cdot D_i(t-2)) + \\ & + 1,0160 \cdot ZV_i - 1891357,39 \cdot q_i \rightarrow \max \end{aligned} \quad (16)$$

Задача оптимізації доходу підприємства постає у виборі такої величини витрат на збут підприємства $R_i(t)$ на часовому проміжку $t \in [t_0, T]$, яка забезпечує максимум доходу підприємства (16) за умов невід'ємності змінних управління та набуття $R_i(t)$ величини не менше 8,46% (максимально можливий рівень за період із 2010 по 2014 р.).

Із необхідної умови існування екстремуму ($f'(x_0) = 0$) випливає:

$$\begin{aligned} \frac{\partial \dot{S}_i(R_i(t))}{\partial R_i(t)} &= \alpha_2 \cdot (\beta_3 \cdot \cos(R_i(t)) - \beta_4 \cdot \sin(R_i(t))) = \\ &= \alpha_2 \cdot \beta_3 \cdot \cos(R_i(t)) - \alpha_2 \cdot \beta_4 \cdot \sin(R_i(t)) \\ \frac{\partial \dot{S}_i(R_i(t))}{\partial R_i(t)} &= -0,6496 \cdot (-6353,12 \cdot \cos(R_i(t)) + 3948,46 \cdot \sin(R_i(t))) = \\ &= 4126,99 \cdot \cos(R_i(t)) - 2564,92 \cdot \sin(R_i(t)) = 0 \end{aligned} \quad (17)$$

Знайдемо точки екстремуму.

$$R_i(t) = \begin{cases} -2 \cdot \arctan \frac{\alpha_2 \cdot \beta_4 + \sqrt{\alpha_2^2 \cdot \beta_3^2 + \alpha_2^2 \cdot \beta_4^2}}{\alpha_2 \cdot \beta_3} \\ -2 \cdot \arctan \frac{\alpha_2 \cdot \beta_4 - \sqrt{\alpha_2^2 \cdot \beta_3^2 + \alpha_2^2 \cdot \beta_4^2}}{\alpha_2 \cdot \beta_3} \end{cases} \quad (18)$$

Знайдемо другу похідну, щоб довести наявність максимуму.

$$\frac{\partial^2 \dot{S}_i(R_i(t))}{\partial R_i^2(t)} = -\alpha_2 \cdot \beta_3 \cdot \sin(R_i(t)) - \alpha_2 \cdot \beta_4 \cdot \cos(R_i(t)) \quad (19)$$

Другі похідні можуть приймати значення менше нуля та більше нуля на різних проміжках, тому можемо вважати, що максимум функції існує в точці екстремуму.

Виконавши відповідні розрахунки, отримуємо оптимальний рівень витрат на збут на рівні 61 934,37 грн., що становить 9,72% від загального обсягу витрат. При цьому інвестиції в основний капітал (попит на продукцію машинобудівного інноваційно активного підприємства) становлять 7 781,73 млн. грн., а максимальний дохід – відповідно 626 657,01 грн.

Завершальним блоком дій цього дослідження є практичне використання розробленої економіко-математичної моделі для прогнозування витрат на збут, попиту та доходу ТОВ «Турбомаш» на 2015–2016 рр. в розрізі кварталів. Для реалізації таких дій виникає необхідність апроксимації загальних витрат підприємства, які виступають фактором функції попиту і, своєю чергою, доходу. Саме тому сформуємо статистичний масив даних визначення специфікації функції загальних витрат та виконаємо обчислення параметрів економетричної моделі методом найменших квадратів (табл. 2).

Таблиця 2. Регресійна статистика визначення специфікації функції загальних витрат ТОВ «Турбомаш»

Показник	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	Нижня 95%	Верхня 95%
У-перетин	-277306,81	668030,16	-0,42	-1693467,49	1138853,87
t	281859,08	56008,08	5,03	163127,25	400590,91
sint	31833,12	444190,14	0,07	-909807,90	973474,13
cost	-670219,72	462353,93	-1,45	-1650366,25	309926,81

Таким чином, на основі даних табл. 2 побудуємо функцію загальних витрат (ZV) ТОВ «Турбомаш», яка набуває вигляду:

$$ZV_i(t) = -277306,81 + 281859,08 \cdot t + 31833,12 \cdot \sin(t) - 670219,72 \cdot \cos(t) \quad (20)$$

Прогнозні значення, отримані на основі застосування рівняння (20), представимо в графічному вигляді (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка фактичних і прогнозних значень загальних витрат ТОВ «Турбомаш» за період із 2010 по 2016 р. у розрізі кварталів, грн.

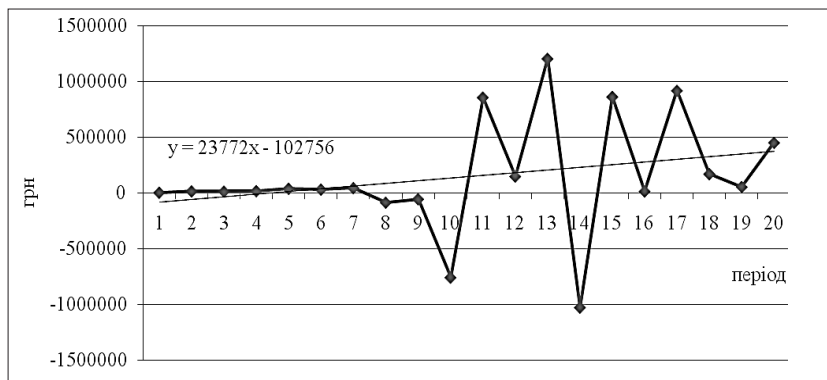

Рис. 2. Апроксимація лінійним трендом прибутку ТОВ «Турбомаш» за період із 2010 по 2016 р. у розрізі кварталів, грн.

Рис. 3. Динаміка фактичних і прогнозних значень доходу ТОВ «Турбомаш» за період із 2015 по 2016 р. у розрізі кварталів, грн.

Рис. 4. Науково-методичний підхід до планування оптимального значення витрат на збут інноваційно активних машинобудівних підприємств

Досліджуючи фактичні дані загальної суми витрат ТОВ «Турбомаш», зазначимо, що на відміну від доходу витрати підприємства мають більш стрімку тенденцію до зростання та неспадний тренд, незважаючи на циклічність включно до 4-го кварталу 2014 р. Цей факт свідчить про нагальну необхідність оптимізації витрат підприємства та впровадження дієвих управлінських рішень щодо підвищення рентабельності діяльності.

Апроксимацію показника прибутку пропонується здійснити на основі лінійного тренду (рис. 2). Цей показник є необхідним для визначення прогнозних значень функції попиту на продукцію ТОВ «Турбомаш» за період із 2010 по 2016 р. у розрізі кварталів.

Графічна інтерпретація доходу ТОВ «Турбомаш» подана на рис. 3. На основі наведених даних зазначимо, що дохід досліджуваного підприємства після різкого збільшення в 4-му кварталі 2014 р. прогнозовано, після незначного скорочення, збереже тенденцію до зростання в 2015–2016 рр. Отже, результати прогнозу вихідних змінних економіко-математичної моделі планування витрат на збут ТОВ «Турбомаш», що протягом наступних 2015 та 2016 рр., зберігаючи оптимальну частку витрат на збут на рівні 9,72%, в абсолютному вимірі ці витрати зростатимуть у зв'язку з прогнозним збільшенням суми загальних витрат підприємства.

При цьому показники попиту на продукцію практично залишатимуться незмінними, хоча спостерігаються певні порушення з погляду сезонного складника, як це прослідковується за фактичними даними. У результаті підприємство може очікувати на рівномірне зростання доходу на прогнозований часовий інтервал. На рис. 4 подано науково-методичний підхід до планування оптимального значення витрат на збут інноваційно активних машинобудівних підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, використання економіко-математичних моделей у плануванні витрат на збут машинобудівного інноваційно активного підприємства дає змогу описати зв'язки між вихідними змінними моделі, оцінити вплив витрат на збут на отримані результати діяльності, знайти оптимальне рішення щодо величини даних витрат, а також сприяє формуванню обґрунтованої фінансової та маркетингової політики підприємства.

1. Лорві І.Ф. *Формування стратегії збуту інноваційної продукції* / І.Ф. Лорві // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2012. – № 2. – С. 93–98.

2. Майбогіна Н.В. *Організація і методика аналізу збутової діяльності промислового підприємства* : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / Н.В. Майбогіна ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2007. – 15 с.

3. Поліщук І.Р. *Управління витратами на збут відповідно до маркетингової стратегії підприємства: статистична оцінка та облікове забезпечення* / І.Р. Поліщук // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2016. – № 9. – С. 832–836.

4. Шиманська А. *Класифікація витрат на збут промислового підприємства* / А. Шиманська // *Маркетинг в Україні*. – 2014. – № 5. – С. 24–28.

5. Васюренко О. *Шляхи розвитку кредитного забезпечення інноваційної діяльності* / О. Васюренко, І. Пасічник // *Економіка України*. – 2000. – № 2. – С. 23–28.

6. Ілляшенко С.М. *Товарна інноваційна політика* / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна. – Суми : Університетська книга, 2007. – 281 с.

7. Крупка М.І. *Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери* / М.І. Крупка // *Фінанси України*. – 2001. – № 4. – С. 77–85.

8. Чубірка Г.І. *Методи оптимізації витрат підприємства у ринкових умовах* / Г.І. Чубірка // *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. – 2016. – № 2(6). – С. 118–124.

E-mail: oleg@olefirenko.com

УДК 658.153

Годящев М.О.

асистент кафедри менеджменту і маркетингу,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ

У статті досліджено взаємозв'язок системи управління персоналом із діловою активністю підприємства. Проаналізовано сучасні наукові тенденції щодо визначення сутності персоналу та його управління, розглянуто питання системного управління та сформовано основні проблемні аспекти з питань управління персоналом на вітчизняних підприємствах. Встановлено ключові підсистеми комплексної системи управління персоналом, здійснено їх загальну характеристику. На основі проведеного дослідження такими підсистемами стали: система правового забезпечення процесу управління персоналом; система інформаційного забезпечення процесу управління персоналом; система комунікаційного забезпечення процесу управління персоналом; система реалізації процесу управління персоналом. Відзначено важливість урахування кожної підсистеми для досягнення підприємством високого рівня ділової активності.

Ключові слова: персонал, підприємство, система, управління, структура, ділова активність.

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЕГО ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ

Годящев М.А.

В статье исследована взаимосвязь системы управления персоналом с деловой активностью предприятия. Проанализированы современные научные тенденции в определении сущности персонала и его управления, рассмотрены вопросы системного управления и сформированы основные проблемные аспекты по управлению персоналом на отечественных предприятиях. Установлены ключевые подсистемы комплексной системы управления персоналом, осуществлена их общая характеристика. Такими подсистемами стали: система правового обеспечения процесса управления персоналом; система информационного обеспечения процесса управления персоналом; система коммуникационного обеспечения процесса управления персоналом; система реализации процесса управления персоналом. Отмечена важность учета каждой подсистемы для достижения предприятием высокого уровня деловой активности.

Ключевые слова: персонал, предприятие, система, управление, структура, деловая активность.

THE STAFF MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS A FACTOR OF INCREASING ITS BUSINESS ACTIVITY

Godiashchev M.

In the article are investigated the relationship of the staff management system and business activity of the company. For this purpose the modern scientific trends are analyzed to determine the nature of staff and its management, some aspects of systemic administration are considered. The main problematic aspects of staff management in domestic enterprises are formed. The key subsystems of complex staff

management system are installed, their general characteristics are implemented. On the basis of these researches the components of subsystems are: a system of ensuring the legal support process of staff management; a system of ensuring the information provision process of staff management; a system of communication software the process of staff management; a system of implementation the HR processes. The importance of taking into account of each subsystem to achieve a high level of business activity of enterprise is noted.

Keywords: the staff, a company, a system, management, structure, business activity.

Постановка проблеми. Динамічність інтеграційних процесів, що супроводжують діяльність сучасних бізнес-суб'єктів, характеризуються розширенням норм та установ до виробничої, інформаційної, науково-технічної та економічної господарських систем. У такій ситуації підприємства вимагають від своїх співробітників, окрім наявності простих професійно-кваліфікаційних навичок, присутності індивідуальних якісних характеристик, за допомогою яких персонал спроможний оперативно реагувати та адаптуватися під мінливі явища і процеси. Сучасні глобалізаційні умови потребують мобільності та лояльності персоналу, його прагнення до самовдосконалення та підвищення професіоналізму, розвитку свого інтелектуально-трудоного потенціалу, дотримання корпоративної етики та культури та інших якостей, які впливають на рівень ділової активності підприємства у ринковому оточенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, що стосуються проблем визначення сутності персоналу, його оцінці, окремим аспектам управління присвячено публікації як вітчизняних науковців, так і зарубіжних. Серед таких учених можна виділити І. Ансоффа, М. Армстронга, А. Ткаченко, В. Маслова та ін., дослідження яких зосереджені на стратегічному управлінні персоналом. Водночас питання професійного розвитку працівників окреслені у працях А. Томпсона, Дж. Стрікланда, І. Грузіна, С. Шекші, Г. Друкера, П. Ніксона та ін. При цьому деякі проблеми, пов'язані з управлінням персоналу як джерела забезпечення ділової активності підприємств, досі залишаються не розкритими.

Постановка завдання. Головною метою статті є дослідження особливостей управління персоналом як фактору забезпечення ділової активності суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність діяльності сучасних підприємств, їх активна позиція на товарному ринку та у бізнес-середовищі все більше залежить від людського фактору, тобто персоналу господарюючих суб'єктів. Зростання ролі людських ресурсів для підприємств прямо відображається на ускладненні процесу управління персоналом, визначенні кола функціональних обов'язків працівників, рівня їх компетентності. Наявні підходи та концепції щодо визначеної проблематики можна узагальнити певними тенденціями, які характеризуються: формалізованими методами підбору персоналу; розвитком системи менеджменту персоналу як управлінського процесу, а не як науки; виокремленням елементу управління персоналом як фактору забезпечення ділової активності підприємства. Окреслені ключові тенденції з управління персоналом доцільно враховувати під час здійснення загального управління підприємством як виробничо-господарською системою.

Управління персоналом – стратегічна функція, що передбачає розроблення кадрової стратегії, підбір персоналу виходячи з філософії підприємства, заохочення колективних зусиль, спрямованих на його розвиток, стимулювання з урахуванням якості індивідуальної діяльності, мінімізацію трудових затрат і створення позитивного соціально-психологічного клімату на робочих місцях [2, с. 343]. Основним базисом даної концепції стає вимога такого використання трудового потенціалу, який би відповідав зовнішнім та внутрішнім оточуючим вимогам підприємства, для досягнення в довгостроковій перспективі економічних благ та комерційного успіху.

Сучасна парадигма наукової думки спрямована переважно на те, що нині управління персоналом необхідно розглядати в контексті розвитку трудового потенціалу як його основи, моніторингу

та своєчасних змін, викликаних оточенням підприємства, спрямованих на формування оптимального рівня його ділової активності. Виходячи із цього, можна стверджувати, що успішне управління персоналом залежить від ефективності використання трудового потенціалу, оскільки успішність підприємства та високий рівень його ділової активності в сучасних умовах є наслідками якості персоналу та стану його керованості. Для високорозвиненого підприємства персонал становить його базис, головну цінність, виступає джерелом формування високої ринкової вартості.

Дослідження, проведені на вітчизняних підприємствах різних форм власності та структури господарювання, дали змогу сформуванню низку проблемних аспектів з управління персоналом, актуальних на сьогоднішній день. Таким проблемами є:

- незадоволеність працівниками рівнем своєї заробітної плати;
- низький рівень кваліфікації працівників через так звані «пільгові» умови прийому на роботу (знайомство, родинні зв'язки та інші фактори);
- гендерна неспівставність та нерівність, що викликає дисбаланси в трудовому колективі;
- сезонність праці, що призводить до збільшення рівня бідності та ускладнює процес кар'єрного планування;
- високий рівень плинності персоналу тощо.

Ураховуючи узагальнені проблемні аспекти з управління персоналом сучасних суб'єктів господарювання, а також індивідуальні, властиві конкретній організації, слід зазначити, що ефективна система управління персоналом на підприємстві повинна включати: періодичні інноваційні та капітальні вкладення в розвиток трудового потенціалу працівників для максимізації їх продуктивності праці та особистої інтелектуальної реалізації.

Крім того, непрогнозована мінливість зовнішнього оточення потребує необхідності моніторингу наявних методичних підходів до управління персоналом та коригування їх стосовно власних умов господарювання. Отже, управління персоналом на підприємстві слід розглядати із системного погляду, тобто як об'єднаність взаємопов'язаних елементів, принципів, функцій, ресурсів і т. д. для досягнення поставленої мети.

Визначення системи управління персоналом, представлене В.С. Пономаренко, спрямоване на охоплення у даному контексті основних принципів і функціональних завдань, необхідних об'єкту управління для досягнення мети діяльності; економічних та юридичних законів; функціональної структури органів управління; інформацію й методи та технічні засоби її переробки [1, с. 196]. Тобто авторське бачення системи управління персоналом являє собою взаємодію визначених заходів як на мікро-, так і на макрорівні, спрямованих на створення якісного рівня управління персоналом на підприємстві.

Використання саме системно-орієнтованого управління персоналом організації виступає базовою компонентою, що характеризує ефективність управління на підприємстві загалом та його ділову активність зокрема. Відзначимо також, що управлінська система являє собою не просто набір прийомів, методів або підходів, а комплекс взаємопов'язаних, логічних послідовних дій у таких сферах, як організація, менеджмент, прийняття рішень і мотивація [4, с. 64].

Якісна організація управління персоналом повинна враховувати декілька ключових положень, а саме: високий професійний рівень та кваліфікованість як управлінського персоналу, так і виконуючого; налагоджена система мотивації працівників; формування у працівників навичок високої продуктивності праці та відданості підприємству [8, с. 127].

Деякі науковці та вчені до системи управління персоналом відносять гнучкий та жорсткий підходи. Перший передбачає свободу творчої реалізації та максимізацію використання інтелектуального потенціалу кожного працівника. Сутність другого становить жорсткий контроль та регламентація дій персоналу з установленням чітких вимог та формалізованих заходів їх професійних обов'язків без можливостей самореалізації та прояву своїх творчих якостей.

Ураховуючи наявні підходи до системного управління персоналом, підприємству для досягнення його ефективності та підвищення власної ділової активності слід використовувати оптимальний симбіоз розглянутих прийомів і способів, ураховуючи умови господарювання, специфіку діяльності, розміри підприємства, його організаційну структуру тощо. Головними проблемами, що існують нині на вітчизняних підприємствах, залишаються незначний статус працівників кадрової служби та їх низький рівень професійної підготовки.

Дослідження, проведені у сфері структурних складників системи управління персоналом, дають змогу виділити ключові її підсистеми (рис. 1).

Рис. 1. Структурна характеристика системи управління персоналом на підприємстві

Джерело: складено автором на основі [3]

Окремі фахівці з кадрового забезпечення до системи управління персоналом відносять такі підсистеми: персонал-маркетингу; HR-орієнтирів і планування; розвитку та активізації трудового потенціалу; соціального розвитку та соціального партнерства; атестації та ротації кадрів; формування та використання персоналу та ін. [6, с. 305].

Таким чином, можна відзначити, що до системи управління персоналом підприємства можуть належати багато підсистем, кожна з яких спрямована на оптимізацію управління визначеного елементу. Саме тому підприємствам потрібно формувати та використовувати комплексну систему управління персоналом для дієвості її підсистем. На основі проведених досліджень визначимо ключові її складники, якими є:

- система правового забезпечення процесу управління персоналом;
- система інформаційного забезпечення процесу управління персоналом;
- система комунікаційного забезпечення процесу управління персоналом;
- система реалізації процесу управління персоналом.

Відзначаючи важливість урахування кожної із вищенаведених систем управління персоналом, що мають входити до загальної системи управління, доцільним стає виділення у системі реалізації процесу управління персоналом чотирьох структурних підсистем, а також здійснення на цій основі їх детальної характеристики (рис. 2).

Таким чином, система реалізації процесу управління персоналом представлена декількома підсистемами, ключовими із яких є:

1) підсистема планування роботи з персоналом із відповідними функціями: розроблення кадрової політики; розроблення стратегії управління персоналом; аналіз трудового потенціалу підприємства; аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на працю; аналіз ситуації на ринку праці; здійснення прогнозів щодо характеристик персоналу;

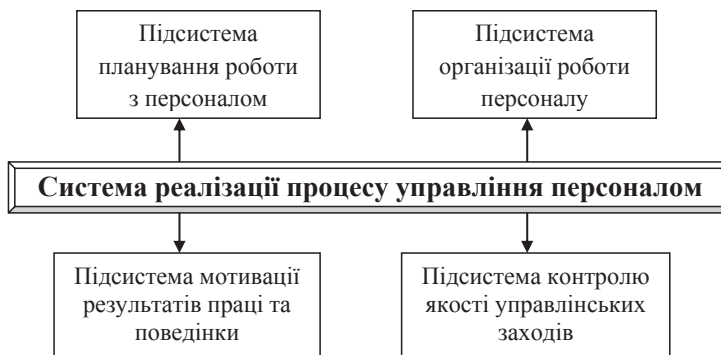

Рис. 2. Складові елементи системи реалізації процесу управління персоналом

2) підсистема організації роботи з персоналом із відповідними функціями: пошук, залучення, відбір, адаптація, розподіл, розвиток та звільнення персоналу; нормування трудового процесу; оптимізація зайнятості персоналу; управління трудовими відносинами на підприємстві; забезпечення оптимальних умов праці; тарифікація трудового процесу;

3) підсистема мотивації результатів праці та поведінковий аналіз персоналу з відповідними функціями: здійснення матеріального й нематеріального стимулювання персоналу;

4) підсистема контролю якості виконання управлінських заходів із відповідними функціями: якісна оцінка ефективності діяльності персоналу; якісне та кількісне оцінювання ефективності функціонування системи управління персоналом; атестація персоналу.

Запропонована структура узагальненої системи управління персоналом знаходиться у прямому взаємозв'язку з діловою активністю підприємства (рис. 3).

Рис. 3. Взаємозв'язок системи управління персоналом із діловою активністю підприємства

Дослідження показують, що сучасні вітчизняні підприємства знаходяться майже в однаковому становищі щодо можливостей залучення й використання різного роду ресурсів. А оскільки головним ресурсом господарюючого суб'єкту є людський ресурс, або його персонал, то якісна система управління даним ресурсом спрямована на досягнення високого рівня ділової активності підприємства.

Слід також зазначити, що реалізація трудового потенціалу персоналу безпосередньо впливає на кадрову активність підприємства, прояви якої можна простежити через кількісно-якісний склад працівників, їх плінність; високий рівень інтелектуального потенціалу; збільшення продуктивності праці; задоволеність персоналом умовами праці; можливості кар'єрного зростання; високу корпоративну культуру тощо.

Таким чином, динамізм і складність зовнішнього середовища підприємства диктують вимоги до формування як узагальненої керуючої системи на підприємстві, так і системи управління персоналом зокрема. А висока кадрова активність, здобута через реалізацію працівниками свого трудового потенціалу, знаходиться у прямому взаємозв'язку з діловою активністю підприємства, яка не тільки виступає важелем ефективності використання наявних ресурсів підприємства, а й інструментом збільшення його ринкової вартості та конкурентоспроможності.

Висновки з проведеного дослідження. Головною передумовою досягнення підприємством високого рівня ділової активності є ефективно діюча система управління персоналом, до якої належать: управління розвитком професійних та творчих якостей персоналу, формування його інноваційного потенціалу, висока кадрова активність та інші фактори. Для підприємств важливим стає визначення основних підсистем управління персоналом, які визначаються залежно від господарських умов, специфіки діяльності, розмірів підприємства, організаційно-правових форм тощо. Лише системність урахування даних елементів надасть підприємству можливість створити ефективну систему управління персоналом та підвищити його ділову активність.

1. Гугул О.Я. Теоретичні засади управління розвитком персоналу / О.Я. Гугул // *Інноваційна економіка*. – 2013. – № 6(44). – С. 194–198.
2. Дериховська В.І. Взаємозв'язок розвитку персоналу та стратегії управління персоналом / В.І. Дериховська // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 7(426). – С. 341–347.
3. Корсаков Д.О. Організаційна діагностика системи управління персоналом підприємства / Д.О. Корсаков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecoroz/2011_3/e113kors.pdf
4. Мажник Л.О. Місце технології управління персоналом підприємства у системі управління / Л.О. Мажник // *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. – 2008. – № 4(16). – С. 63–65.
5. *Механизм управления предприятием: стратегический аспект* : [монографія] / Под ред. В.С. Пономаренко. – Харьков : ХГЭУ, 2002. – 252 с.
6. Сардак О.В. Позиція персонал-маркетингу в управлінні працівниками підприємств / О.В. Сардак // *Економічний аналіз*. – 2011. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 303–307.
7. *Управление персоналом* : [учебник для вузов] / Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. – М. : ЮНИТИ, 2006. – 432 с.
8. Яхонтова Е.С. *Эффективные технологии управления персоналом* / Е.С. Яхонтова. – СПб. : Питер, 2003. – 272 с.

E-mail: cxid@i.ua

УДК 334.7.01

Довганюк В.М.

аспірант,

ВНЗ «Національна академія управління»

ЕТАПИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті доведено необхідність визначення результативності формування та реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації. Пропонується розкриття послідовності та змісту етапів оцінювання розвитку національної системи кредитної кооперації, що передбачають оцінювання системи кредитної кооперації за допомогою статистично-експертного методу; формування переліку можливих заходів реалізації проектів стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації; оцінювання економічної ефективності діяльності кредитних спілок; економічне оцінювання ефективності інвестування заходів щодо підвищення ефективності функціонування системи кредитної кооперації та державне регулювання шляхом коригування державних стратегічних програм розвитку. Успішність реалізації заходів щодо розвитку системи кредитної кооперації буде залежати від розроблення та запровадження стратегічного плану дій, який би враховував усі аспекти виконання передбачених заходів.

Ключові слова: система кредитної кооперації, кредитні спілки, державне регулювання, оцінювання, стратегія розвитку, механізм функціонування.

ЭТАПЫ ОЦЕНИВАНИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ В УКРАИНЕ

Довганюк В.Н.

В статье доказана необходимость определения результативности формирования и реализации стратегии управления развитием системы кредитной кооперации. Предлагается раскрытие последовательности и содержания этапов оценки развития национальной системы кредитной кооперации, предусматривающие оценку системы кредитной кооперации с помощью статистически-экспертного метода; формирование перечня возможных мер реализации проектов стратегии управления развитием системы кредитной кооперации; оценку экономической эффективности деятельности кредитных союзов; экономическую оценку эффективности инвестирования мероприятий по повышению эффективности функционирования системы кредитной кооперации и государственное регулирование путем корректировки государственных стратегических программ развития. Успешность реализации мероприятий по развитию системы кредитной кооперации будет зависеть от разработки и внедрения стратегического плана действий, который бы учитывал все аспекты выполнения предусмотренных мероприятий.

Ключевые слова: система кредитной кооперации, кредитные союзы, государственное регулирование, оценка, стратегия развития, механизм функционирования.

STAGES OF EVALUATION OF CREDIT COOPERATION IN UKRAINE

Dovganiuk V.

The article proves the necessity of determining the effectiveness of the formation and implementation of the strategy for managing the development of the credit co-operation system. It is offered to reveal the sequence and content of the stages of evaluation of the development of the national credit cooperative sys-

tem, which envisages the evaluation of the credit cooperation system using the statistical expert method; Formation of a list of possible measures for implementation of the strategy of management development of the credit co-operation system; Evaluation of economic efficiency of credit unions activity; Economic evaluation of the effectiveness of investing measures to improve the functioning of the credit co-operation system and state regulation by adjusting the state strategic development programs. The success of the implementation of measures for the development of the credit co-operation system will depend on the development and implementation of a strategic plan of action, which takes into account all aspects of the implementation of the envisaged measures.

Keywords: credit cooperatives, credit unions, government regulation, assessment, strategy development, operation mechanism.

Постановка проблеми. Для задоволення потреб населення у фінансових послугах важливе повноцінне та ефективне функціонування системи кредитної кооперації та кредитних спілок зокрема. Нині сектор небанківських фінансово-кредитних установ в Україні є дуже малим, але вони можуть зайняти доволі-таки значну частку ринку. Національна система кредитної кооперації є важливим складником соціально-економічної політики, оскільки сприяє самоорганізації людей на засадах взаємодопомоги та рівності. Однак, незважаючи на важливість такого інституту в економіці України як система кредитної кооперації, одним, із найважливіших завдань є оцінювання етапів її розвитку на шляху розбудови ефективного фінансового ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних основ функціонування національної системи кредитної кооперації здійснено в наукових працях таких відомих українських учених, як О. Волкова, В. Гончаренко, О. Єфремова, О. Добровольська, С. Леонов, А. Пожар, А. Стадник, М. Чижевська та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у проведенні аналізу сучасного стану системи кредитної кооперації, висвітленні послідовності етапів оцінювання розвитку національної системи кредитної кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час визначення результативності формування та реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації першочерговим завданням є формування послідовності етапів її оцінювання. Пропонуємо детальніше розглянути етапи оцінювання, які в комплексі вирішуватимуть визначену мету стратегії. До першочергових кроків пропонуємо віднести такі етапи оцінювання розвитку системи кредитної кооперації (рис. 1).

Етап I. Оцінка системи кредитної кооперації за допомогою експертно-статистичного методу. Для цього пропонуємо визначити перелік показників, які впливають на пріоритетність системи кредитної кооперації перед банківськими установами.

Етап II. Формування заходів із прискорення розвитку системи кредитної кооперації. Для цього необхідно за допомогою теоретичного аналізу та враховуючи структурно-наслідкову схему взаємозв'язку внутрішніх та зовнішніх чинників, визначити ті, які впливають на управління розвитком системи кредитної кооперації.

Сформована група заходів може систематизуватися в комплексну програму підвищення конкурентоспроможності системи кредитної кооперації та має стати планом дій для ефективного її розвитку. При цьому автоматично відбудеться розвиток інших галузей економіки за умови коригування концепції розвитку системи кредитної кооперації. Метою розвитку системи кредитної кооперації в наявній концепції є розроблення та запровадження ефективного ринкового механізму фінансування населення, передусім у сільській місцевості, зокрема суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, забезпечення надійної роботи фінансових установ, максимально наближених до споживачів фінансових послуг, створення умов для довгострокового кредитування із застосуванням сучасних фінансових інструментів та ринкової інфраструктури, що дають змогу поступово знизити вартість кредитів.

Рис. 1. Етапи економічного оцінювання розвитку системи кредитної кооперації

Основними цілями новоствореної комплексної програми підвищення конкурентоспроможності системи кредитної кооперації є виконання певних умов для вирішення проблем стратегічного розвитку системи кредитної кооперації задля підвищення її конкурентоспроможності на місцевому, регіональному та державному рівнях.

Заходи щодо розвитку системи кредитної кооперації мають бути спрямовані на:

- раціональне використання наявного потенціалу;
- здійснення реконструкції та модернізації матеріально-технічної бази;
- належне інформаційне забезпечення та рекламування системи кредитної кооперації;
- підтримка органами влади та створення сприятливих умов для розвитку;
- забезпечення підготовки нових висококваліфікованих та підвищення кваліфікації наявних трудових кадрів;
- підвищення якості надання послуг.

Успішність реалізації заходів щодо розвитку системи кредитної кооперації буде залежати від розроблення та запровадження стратегічного плану дій, який би враховував усі аспекти виконання передбачених заходів. Такий план дій передбачає:

– удосконалення нормативно-правового та методичного забезпечення розвитку системи кредитної кооперації, приведення законів до міжнародних норм, удосконалення державного регулювання шляхом координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та суб'єктів підприємництва;

– захисту прав споживачів послуг;
– захисту інтересів усіх учасників;
– цільового інвестування у формування розгалуженої інфраструктури системи кредитної кооперації, що надасть можливості розвитку вітчизняного небанківського сектору та створить умови для інтеграції до європейських фінансових ринків;

Етап III. Проведення маркетингових досліджень для планування попиту на послуги системи кредитної кооперації. Першим кроком у реалізації програми підвищення конкурентоспроможності системи кредитної кооперації має бути проведення маркетингового дослідження для визначення наявного попиту та планування в перспективі попиту на послуги кредитних спілок.

У процесі маркетингового дослідження необхідно визначити рівень поінформованості та необхідну кількість коштів для належного рекламування діяльності системи кредитної кооперації.

Етап IV. Оцінювання економічної ефективності системи кредитної кооперації. Підвищення рівня пріоритетності системи кредитної кооперації можна досягти через інвестування в проекти розвитку системи кредитної кооперації. Доцільність реалізації таких інвестиційних проектів можна оцінити за сукупним економічним, соціальним, інноваційним та стратегічним ефектом від їх реалізації. Визначення економічного ефекту – найважливіший крок в оцінюванні доцільності вкладення інвестицій.

Пропонуємо визначати пріоритетність інвестиційних проектів розвитку системи кредитної кооперації за максимальним значенням економічного ефекту. Пріоритетність інвестиційних проектів можна визначити як за кількісними, так і за якісними показниками. Разом з економічним ефектом від запровадження проектів можна отримати додатковий соціальний, інноваційний та стратегічний ефекти, виникнення яких будемо вважати за додатковий стимул.

До соціального ефекту в результаті реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації можна віднести забезпечення зайнятості населення, фінансову підтримку задоволення споживчих потреб населення.

До інноваційного ефекту в результаті реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації можна віднести: створення нових «брендових послуг» системи кредитної кооперації; реформування структури наданих послуг; збільшення інвестиційної привабливості тощо.

До стратегічного ефекту в результаті реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації можна віднести: формування стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації; інвестиційні проекти розвитку системи кредитної кооперації.

Запровадження заходів проектів розвитку системи кредитної кооперації можна вважати доцільними, якщо витрати, необхідні для їх реалізації, не лише компенсуються, але й принесуть прибуток та швидко окупляться. Вибір інвестиційних заходів, які варто запроваджувати для підвищення рівня пріоритетності, варто здійснювати за максимальним економічним ефектом від реалізації проекту. Але слід урахувувати і можливість впливу комплексної реалізації проектів із підвищення пріоритетності, тобто вжиття одного заходу не буде ефективним, а лише комплексна реалізація визначених інвестиційних проектів дасть змогу отримати зазначені ефекти.

Економічно доцільним є розвиток системи кредитної кооперації якщо виникають такі ефекти для:

– населення – створення нових робочих місць, у тому числі для приватного сектору та суміжних господарств;
– підприємств – ефективність діяльності за рахунок залучення коштів системи кредитної кооперації;

- місцевих бюджетів – податки та інші відрахування;
- держави – податки до державного бюджету.

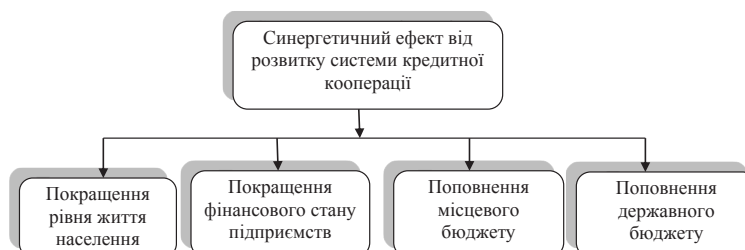

Рис. 2. Визначення синергетичного ефекту від розвитку системи кредитної кооперації

Ефективність діяльності системи кредитної кооперації можна визначити за такими показниками, як:

- коефіцієнт ефективності наданих послуг:

$$K_{\text{посл}} = \frac{P_i}{C_i},$$

де $K_{\text{посл}}$ – коефіцієнт ефективності наданих послуг;

P_i – сума прибутків i -го виду послуг, тис. грн.;

C_i – собівартість i -го виду послуг установ системи кредитної кооперації, тис. грн.;

- коефіцієнт прибутковості власного капіталу:

$$K_{\text{вл.к}} = \frac{P_i}{C_i},$$

де $K_{\text{вл.к}}$ – коефіцієнт прибутковості власного капіталу;

P_i – чистий прибуток установ системи кредитної кооперації, тис. грн.;

$C_{\text{вл}}$ – сума власного капіталу установ системи кредитної кооперації, тис. грн.;

- коефіцієнт валової прибутковості наданих послуг:

$$K_{\text{вл.пр}} = \frac{P_i}{C_i},$$

де $K_{\text{вл.пр}}$ – коефіцієнт прибутковості наданих послуг;

$P_{\text{с}}$ – сумарний прибуток установ системи кредитної кооперації, тис. грн.;

O_n – обсяг наданих послуг, тис. грн.

Провівши відповідні розрахунки коефіцієнтів економічної прибутковості, можна встановити, чи працюють установи системи кредитної кооперації ефективно. За динамікою показників можна спрогнозувати очікувану норму прибутку від наданих послуг.

Етап V. Оцінювання місткості та потенціалу розвитку системи кредитної кооперації полягає у визначенні шляхів раціонального використання та підвищення наявного потенціалу; прогноз кошторисних витрат задля модернізації та розширення матеріально-технічної бази та інфраструктури системи кредитної кооперації; прогноз витрат на достатнє інформаційне забезпечення та рекламування, що в кінцевому підсумку дасть можливість розробити ефективні інвестиційні проекти для управління розвитком системи кредитної кооперації.

Етап VI. Економічне оцінювання ефективності інвестування коштів для реалізації комплексної програми підвищення конкурентоспроможності установ системи кредитної кооперації. Для успішної реалізації даного етапу необхідно запланувати розміри інвестицій за усіма розділами комплексної програми підвищення конкурентоспроможності національної системи кредитної

кооперації. Визначення необхідної кількості інвестиційних коштів залежить від економічної ситуації на ринку послуг.

Запровадження інвестиційних проектних заходів можна визначити за умови виникнення сумарного економічного ефекту для держави, місцевого населення та підприємств. Однак для визначення прибутків держави та місцевого населення від розвитку системи кредитної кооперації, не існує чіткої методики. Проте для розвитку системи кредитної кооперації необхідними та ефективними будуть інвестиційні вкладення у такі проекти як:

- проект покращення якості послуг;
- проект інформаційної підтримки;
- проект розвитку брендового продукту системи кредитної кооперації;
- проект підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Етап VII. Регулювання пріоритетності в реалізації стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації. Беручи до уваги весь комплекс проблем та сфер, які необхідно вирішити для подальшого розвитку системи кредитної кооперації, вважаємо, що саме державне управління є найефективнішим.

Отже, методичні рекомендації щодо оцінювання економічної ефективності управління розвитком системи кредитної кооперації передбачають: оцінювання системи кредитної кооперації за допомогою статистично-експертного методу; формування переліку можливих заходів реалізації проектів стратегії управління розвитком системи кредитної кооперації; оцінювання економічної ефективності діяльності кредитних спілок; економічне оцінювання ефективності інвестування заходів щодо підвищення ефективності функціонування системи кредитної кооперації та державне регулювання шляхом коригування державних стратегічних програм розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Запропонований комплексний підхід до економічного оцінювання ефективності управління розвитком системи кредитної кооперації може бути використано для оцінювання доцільності вкладення ресурсів у розвиток національної системи кредитної кооперації.

Перспективою подальших наукових досліджень є спроба розробити загальнодержавну стратегію розвитку національної системи кредитної кооперації України, що сприятиме зміцненню фінансового сектору України та захищатиме від знецінення заощадження населення, залишаючись особливим важелем впливу на вітчизняну економіку.

1. Бабенко С.Г. Стратегія розвитку кооперативного сектора економіки України / С.Г. Бабенко // *Економіка і прогнозування*. – 2003. – № 4. – С. 38–51.

2. Волкова О.Г. Система кредитної кооперації України: сучасний стан та напрямки розвитку / О.Г. Волкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1404/1>

3. Гончаренко В.В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки / В.В. Гончаренко // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. – 2011. – № 5(50). – С. 99–107.

4. Добровольська О.В. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: реалії та перспективи / О.В. Добровольська // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2015. – № 14. – С. 251–253.

5. Єфремова О.В. Система кредитної кооперації як важлива складова ринку фінансових послуг України / О.В. Єфремова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2007mart/2_Efrem.php.

6. Леонов С.В., Олещук М.Г. Аналіз проблем, перспектив і тенденцій діяльності кредитних спілок України / С.В. Леонов, М.Г. Олещук // *Вісник Української академії банківської справи*. – 2014. – № 1(36). – С. 34–37.

7. Пожар А.А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн : [монографія] / А.А. Пожар. – Полтава : РВЦ ПУЕТ, 2013. – 278 с .
8. Стадник А.А. Розвиток кооперативного руху в Україні / А.А. Стадник // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 104–110 .
9. Терещенко П. Напрями розвитку кредитних спілок в Україні / П. Терещенко // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 87–94.
10. Чижевська М. Кредитна кооперація як засіб подолання бідності та створення соціально-економічних вигод / М. Чижевська // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. – 2007. – Ч II. – Вип. 4(40). – С. 328–335.

E-mail: shkirka2002@ukr.net

УДК 005.52

Рибінцев В.О.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій,
Запорізька державна інженерна академія

Клопов І.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій,
Запорізька державна інженерна академія

ФОРСАЙТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито особливості застосування методів форсайт-досліджень для прогнозування й управління розвитком економіки. Порівнюються за ступенем ефективності різні методи і варіанти їх комбінування для досягнення найбільш достовірних результатів форсайта. Представлено практичні рекомендації щодо підвищення якості таких досліджень. Узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід розроблення форсайт-проектів, у ретроспективному аналізі встановлено причини, що стримують розвиток форсайт-технологій в Україні. Розкрито відмінні критерії форсайта і прогнозу, а також значимість форсайта в розробленні довгострокових стратегій. Запропоновано напрями вдосконалення технологій форсайта в практичній діяльності.

Ключові слова: форсайт, прогнозування, методи, державна політика, державна стратегія, стратегія розвитку, інноваційний розвиток, дослідження.

ФОРСАЙТ КАК ТЕХНОЛОГИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Рыбинцев В.А., Клопов И.А.

В статье раскрыты особенности применения методов форсайт-исследований для прогнозирования и управления развитием экономики. Сравниваются по степени эффективности различные методы и варианты их комбинирования для достижения наиболее достоверных результатов форсайта. Представлены практические рекомендации по повышению качества таких исследований. Обобщен зарубежный и отечественный опыт разработки форсайт-проектов, в ретроспективном анализе установлены причины, сдерживающие развитие форсайт-технологии в Украине. Раскрыты отличительные критерии форсайта и прогноза, а также роль форсайта в разработке долгосрочных стратегий. Предложены направления по совершенствованию технологии форсайта в практической деятельности.

Ключевые слова: форсайт, прогнозирование, методы, государственная политика, государственная стратегия, стратегия развития, инновационное развитие, исследование.

FORSYTH AS A TECHNOLOGY DEVELOPMENT STRATEGY FOR ECONOMIC

Rybintsev V., Klopov I.

In the article the features of application methods Forsyth studies for predicting and managing the development of economic. Are compared the degree of effectiveness of various methods and options for combining them to achieve the most reliable results Forsyth. Presented practical recommendations to

improve the quality of research. Overview of foreign and domestic experience in developing Foresight projects, a retrospective analysis the reasons hampering the development of Foresight Technologies in Ukraine disclosed distinguishing criteria Forsyth and prognosis, as well as the importance of Foresight in developing long-term strategies suggested areas of improvement Technology Foresight in practice.

Keywords: foresight, forecasting, methods, state policy, state strategy, development strategy, innovative development, research.

Постановка проблеми. Одним із напрямів розвитку державної науково-технологічної політики є стратегічне прогнозування інноваційного розвитку для визначення його пріоритетних напрямів та оцінки наслідків прийняття рішень у сфері науки і технологій. Довгострокові прогнози розвитку складаються за допомогою системи методів експертної оцінки, які отримали назву «форсайт» (англ. foresight – передбачення). У західних країнах форсайт використовується кілька десятиліть, тоді як в Україні він набув поширення порівняно недавно.

Широке і стрімке поширення методології форсайта можна пояснити виникненням нових проблем і викликів у світовій економіці: все більш зростаючою конкуренцією; бар'єрами, що виникають під час здійснення державного фінансування; зростаючою складністю і підвищенням ролі наукової і технологічної компетенції. Необхідність вирішення даних проблем зумовлює застосування форсайта як ефективного інструменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної тематики займалися такі науковці, як М.А. Зінченко, Н.В. Климова, Р.А. Кравець, Л.І. Федулова, А.А. Фесюн, Л.С. Шевченко, а також численні вітчизняні та закордонні наукові інститути й організації. Недостатньо висвітленими залишаються можливості комплексного використання результатів іноземних досліджень у практиці вітчизняного управління економікою України як ключових орієнтирів зовнішнього та передумов формування внутрішнього фінансово-економічного середовища.

Постановка завдання. Головною метою статті є необхідність обґрунтування перспективних методик інноваційного розвитку економіки та інтеграції у світовій системі економічних знань. Відповідно до мети необхідно вирішені такі завдання:

- розкрити особливість застосування методів форсайт-дослідження;
- порівняти за ступенем ефективності різні методи форсайт-дослідження і варіанти їх комбінування;
- запропонувати практичні рекомендації щодо підвищення якості форсайт-дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Форсайт став уперше використовуватися американською корпорацією RAND у 1953 р. для формування нових стратегій і пріоритетів розвитку на довгострокову перспективу у сфері національної безпеки. Потім форсайт-технології стали застосовуватися в Японії, а з початку 80-х років – у багатьох країнах Західної Європи (Франції, Німеччині, Великобританії, Швеції і т. д.). У 90-х роках ця методологія користувалася великою популярністю серед урядів західноєвропейських та східно-азіатських країн.

Основними причинами застосування форсайта є:

- потреба в більш детальному і точному прогнозуванні перспектив розвитку регіону у взаємодії з інтересами учасників процесу, отже, поліпшення процесу прийняття рішень;
- потреба в створенні мережі суб'єктів, які активно діють у розробленні майбутнього розвитку господарської системи і виступають потенційними учасниками (органи влади, бізнес, населення, туристи, мігранти);
- необхідність створення альтернативних напрямів для майбутнього розвитку;
- необхідність активізації наявних резервів господарюючого суб'єкта, мотивації змін тощо [7].

Дослідження вчених у сфері української та зарубіжної теорії і практики застосування форсайта пропонують низку визначень, що стосуються суті даної методики (табл. 1).

Таблиця 1. Підходи до визначення поняття «форсайт»

Автор	Визначення
Б. Мартін	Систематичні спроби зазирнути в довгострокове майбутнє розвитку науки, технологій, економіки і суспільства, щоб передбачити стратегічні галузі наукових досліджень і появу базових технологій, застосування яких може принести досить значну економічну і соціальну вигоду.
Л. Джорджіо	Засіб систематичної оцінки тих напрямів розвитку науки і технології, які можуть мати сильний вплив на конкурентоспроможність компаній, створення багатства й якості життя.
П. Беккер	Процес активного пізнання майбутнього і створення бачення середньострокової і довгострокової перспектив; систематичне дослідження майбутнього науки, економіки та суспільства для підтримки прийняття актуальних рішень і мобілізації спільних зусиль для їх виконання.
В. Третяк	Творча технологія впливу на формування майбутнього за допомогою узгодження партискулярних інтересів різних верств громадянського суспільства і за допомогою стимулювання їх активності у сфері використання ключових технологій.

Важливо відзначити, що мета форсайта – це не повністю точність прогнозів, а вибір найкращого варіанта розвитку подій у найближчі 20 років, заснованого на консенсусі зростання соціально-економічних благ, а також розроблення пріоритетних напрямів його реалізації. У цьому аспекті форсайт розглядається як довгостроковий прогноз.

Форсайт дійсно виходить із варіантів можливого майбутнього, які можуть наступити у разі виконання певних умов: правильного визначення сценаріїв розвитку, досягнення консенсусу щодо вибору того чи іншого бажаного сценарію, вжитих заходів щодо його реалізації. Тим часом форсайт характеризується більш комплексним, системним підходом, аніж традиційне прогнозування. У табл. 2 показані відмінні особливості форсайта і прогнозу [2].

Для вирішення проблеми найбільш ефективного вибору комплексу методів форсайт-дослідження (ФД) спочатку необхідно зупинитися на виявленні основних етапів його проведення, оскільки в ході аналізу були розкриті певні чинники, які необхідно враховувати на кожному етапі ФД. Вони мають різну ступінь впливу на формування інструментарію здійснення прогнозу.

Існують різні підходи до виділення етапів проведення форсайт-дослідження, найбільш поширеним із них є поділ на три основні етапи.

На етапі підготовки до проведення ФД (так званого пред-Форсайту) приймаються стратегічні рішення із загальних та організаційних питань: постановка гіпотези дослідження; вироблення цілей і завдань проекту; формування плану роботи; очікувані результати.

На даному етапі для вибору найбільш ефективного комплексу методів необхідно враховувати такі фактори:

1) тип використовуваних методів. Залежно від ключових характеристик можна виділити таку класифікацію методів форсайта: а) за спрямованістю: пошукові методи, програмно-цільові методи; б) за способом оцінки: кількісні методи, якісні методи, змішані методи; в) за джерелом: експертні методи, аналітичні методи. У табл. 3 представлена типологія методів форсайту;

2) ромб методів форсайт-дослідження (модель поділу методів ФД за особливостями процесу їх проведення);

3) коефіцієнт географічного положення держави і його витрат на дослідження і розробки – показник, що враховує географічне розташування країни і рівень її валових витрат на дослідження і розробки в процентному співвідношенні до ВВП;

4) сфера охоплення (належить до сектору, галузі або науково-дослідницької галузі, яка охоплюється дослідженням);

5) рівень дослідження – географічна сфера охоплення досліджень (регіональні, національні або міжнародні);

Таблиця 2. Відмінні риси форсайта і прогнозу

Прогноз	Форсайт
Передбачення майбутнього за допомогою наукових методів або розрахунок невідомого економічного показника за заданих факторів на підставі моделі.	Дискусія між стейкхолдерами про «вигляд» майбутнього, вибір узгодженого найкращого варіанту і визначення спільних напрямів із його досягнення.
Розробляється вузьким колом експертів.	Розробляється широким колом експертів із різних сфер діяльності, наукової спільноти, залучення для опитування зацікавлених груп населення.
Включає ймовірнісні очікування подій, що не завжди пов'язані з НТП (наприклад, прогноз курсу акцій).	Включає оцінку можливих перспектив розвитку економіки, культури і суспільства, які пов'язані з прогресом науки, техніки, технології, соціальними та іншими змінами.
Може не передбачати додаткові вкладення ресурсів для досягнення прогнозних значень.	Ґрунтується на вкладенні значних матеріально-грошових коштів, організації системної роботи і комунікації учасників.
Включає розроблення можливих прогнозних сценаріїв без обов'язкового розрахунку ефективності.	Розробляються альтернативні варіанти розвитку та ймовірні соціально-економічні ефекти.
Визначаються очікувані ризики.	Визначаються можливі ризики й упущена економічна вигода в результаті їх настання.
Включає розроблення перспективних напрямів та заходів щодо розвитку сектора національної економіки.	Включає розроблення конструктивних заходів щодо досягнення обраних стратегічних напрямів на принципах узгодженості дій.
Рекомендації щодо виконання прогнозу.	Система раннього попередження негативних подій.
Розробляється на основі статистичних методів, моделювання, експертних оцінок (метод Дельфі).	Використовуються експертні панелі, метод Дельфі, SWOT-аналіз, мозковий штурм, побудова сценаріїв, технологічні дорожні карти, дерева релевантності, аналіз взаємного впливу та ін.
У точності прогнозу використовуються оцінки довірчого інтервалу прогнозу для заданої ймовірності його здійснення.	Точність передбачення не визначається.

6) горизонт форсайта (проміжок часу, на який орієнтується фіксація результатів передбачення або активного прогнозу);

7) порука/фінансування (належить до типу дійової особи, що здійснює фінансування і підтримку в проведенні дослідження). Можна виділити такі джерела фінансування: державні, недержавні суб'єкти.

Наступним етапом процесу ФД можна вважати підбір команди проведення дослідження, тобто ключових осіб та експертних груп, які, володіючи знаннями і досвідом із конкретних питань, можуть сприяти проведенню форсайт-дослідження (як самостійно, так і в рамках своїх експертних мереж). Даний етап виокремлений, щоб показати значимість його чинників. Варто зазначити, що участь і взаємодія між зацікавленими сторонами проходить на всіх етапах дослідження.

У даний період для вибору найбільш ефективного комплексу методів необхідно враховувати такі виявлені фактори:

- цільові групи (зацікавлені сторони, які беруть участь у дослідженні: державні установи та відомства, наукові кола, комерційні організації, промислові об'єднання, посередницькі організації, профспілки та ін.);

- рівень розробленості проекту (наскільки сфера аналізу розроблена на момент початку роботи).

Етап здійснення форсайт-дослідження включає три взаємозалежних процеси:

1. Дослідження (з використанням методів аналізу літератури, мозкового штурму, щоб визначити і зрозуміти важливі проблеми, тенденції та напрями).

Таблиця 3. Типологія методів форсайту

Найменування методу	Типи методологічних розмежувань									
	спрямованість		спосіб оцінки			джерело		характер		
	пошукові	програмно-цільові	кількісні	якісні	змішані	експертні	аналітичні	екстраполятивні	креативні	пріоритетні
Зворотне сценування (backcasting)		×		×		×			×	
Мозковий штурм (brainstorming)	×			×		×			×	
Громадські панелі (citizenspanels)	×			×			×		×	
Майстерні (workshop)	×			×			×		×	
Сценування	×			×		×			×	
Експертні панелі (expertpanels)	×			×		×			×	
Феноменальне прогнозування (genius forecasting)	×			×		×		×		
Опитування (interviews)	×			×		×		×		
Огляд джерел (literaturereview)	×			×			×	×		
Морфологічний аналіз (morphological analyses)		×		×			×			
Дерево релевантності (relevancetrees)		×		×					×	
Рольові ігри (acting)	×			×					×	
Сканування (scanning)	×			×			×			
Ігрові симуляції (simulationgaming)	×			×			×	×		
SWOT-аналіз	×			×			×			
Метод слабких сигналів (weaksignals)	×			×			×	×		
Метод джокера (wildcards)	×			×			×	×		
Еталонний аналіз (benchmarking)	×		×				×			
Бібліометричний аналіз (bibliometrics)	×		×				×	×		
Аналіз часових рядів (timeseriesanalysis)	×		×				×	×		
Моделювання (modeling)		×	×				×	×		
Патентний аналіз (patentanalysis)	×		×				×	×		
Екстраполяція тренда (Trendextrapolation)	×		×				×	×		
Аналіз перехресних взаємодій (crossimpactanalysis)	×				×		×	×		
Метод Дельфі (Delphi)	×				×	×		×		
Визначення критичних технологій (Criticaltechnologies)	×				×		×			×
Мультикритеріальний аналіз (multi-criteriaanalysis)	×				×		×	×		
Дорожнє картування (roadmapping)	×				×		×			×
Картування стейкхолдерів (stakeholder mapping)	×				×		×			×
Розроблення майбутнього (futuresworkshops)		×		×		×			×	
Скринінг робастних портфельних моделей (Robustportfoliomodels)	×				×		×	×		

Джерело: [8]

2. Аналіз (за допомогою методів експертних панелей, екстраполяції трендів або SWOT-аналізу, щоб зрозуміти, як контекст та основні проблеми, тенденції та рушійні сили впливають один на одного).

3. Очікування (за допомогою методів сценаріїв або Дельфі, щоб передбачити можливі «варіанти майбутнього» або запропонувати бажані).

На цьому етапі можна виділити два фактори, що визначають вибір методу форсайт-дослідження:

– цільове призначення дослідження (розроблення політичних рекомендацій, готовий аналіз, підготовка сценаріїв тенденцій і напрямів розвитку тієї чи іншої галузі або сфери, виявлення науково-дослідних або інших пріоритетів, перелік ключових технологій, прогнози і технологічні карти);

– матриця комбінування методів форсайт-дослідження, яка дає змогу найбільш ефективно поєднувати різні методи в ході ФД і розуміти ступінь їх впливу один на одного. На основі аналізу 900 проектів М.А. Зінченку у своєму дослідженні [1] наводить матрицю комбінування та частоту застосування методів форсайт-дослідження, яка представлена в табл. 4.

Таблиця 4. Матриця комбінування методів форсайт-дослідження

Методи форсайт-дослідження		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Огляд літератури	477*	В	В	В	С	С	С	С	Н	С	Н	Н	Н	Н
2	Експертні панелі	ДВ	440	С	С	С	С	Н	С	С	С	Н	Н	Н	Н
3	Сценарії	В	В	372	В	С	С	С	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н
4	Екстраполяція трендів	ДВ	ДВ	ДВ	223	С	С	С	С	Н	С	С	С	С	Н
5	Ф'ючерсні семінари	ДВ	ДВ	В	С	216	С	С	Н	Н	С	Н	Н	Н	Н
6	Мозковий штурм	ДВ	ДВ	В	С	В	169	В	С	С	С	С	С	Н	С
7	Інші методи	ДВ	В	В	С	В	В	157	С	С	С	С	С	Н	С
8	Інтерв'ю	ДВ	ДВ	В	В	С	С	С	154	Н	Н	В	С	Н	С
9	Дельфі	ДВ	ДВ	С	С	С	В	С	Н	137	С	С	С	Н	Н
10	Критичні технології	ДВ	ДВ	С	В	С	С	С	С	С	133	Н	С	Н	С
11	Анкетування / обстеження	В	ДВ	В	В	С	С	С	В	С	Н	133	С	Н	С
12	Спостереження за навколишнім середовищем	ДВ	ДВ	В	В	С	В	ДВ	С	С	С	С	124	С	С
13	Есе	В	В	В	В	С	С	С	С	Н	Н	Н	С	109	Н
14	SWOT-аналіз	ДВ	В	В	С	В	В	ДВ	С	С	С	С	С	Н	101

* – частота використання методу; ДВ – дуже висока частота комбінування; В – висока частота комбінування; С – середня частота комбінування; Н – низька частота комбінування.

Джерело: [1]

На практиці середньостатистичний форсайт-проект передбачає комбінування п'яти-шести методів. Питання про те, які саме методи застосовувати, є важливою методологічною проблемою, вирішення якої повинно здійснюватися з урахуванням таких критеріїв:

– наявність фінансових ресурсів і часу (чим більше масштаб дослідження, тим більші витрати він передбачає);

– необхідний ступінь участі експертів і зацікавлених суб'єктів (деякі методи, наприклад Дельфі, дають змогу забезпечити взаємодію великих груп учасників, але така взаємодія буде досить швидкоплинною; експертні панелі, навпаки, дають змогу досягти більшої глибини обговорень, але з меншою кількістю учасників; комбінація методів дає змогу нівелювати позначені недоліки, але вимагає великих витрат);

– поєднання методу з іншими як основи або доповнення до основного методу (формальні методи рідко використовуються поодиночі, частіше практикується поєднання декількох методів);

– передбачувані результати форсайта (орієнтація на процес передбачає застосування методів, які дають змогу здійснювати взаємодію між різними групами; орієнтація на продукт передбачає використання методів, які передбачають отримання конкретного результату (наприклад, переліку технологій));

- кількісні й якісні вимоги до даних, що подаються під час використання певних методів;
- методологічна компетенція осіб, які здійснюють форсайт [8].

Необхідно відзначити, що форсайт-дослідження в Україні знаходяться на етапі раннього розвитку. Початок проведенню форсайт-досліджень в Україні було покладено «Державною програмою прогнозування науково-технологічного та інформаційно-технологічного розвитку на 2004–2006 рр.». Під час її реалізації виконувалося форсайт-дослідження, результатом якого став відбір 14 критичних енергозберігаючих технологічних проектів. Але фінансування Програми було скорочено майже вдвічі, а її реалізацію в 2006 р. призупинено. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 № 1118 затверджено «Державну програму прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 роки». У результаті проведених форсайт-досліджень пріоритетними напрямками стали: «Науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань», «Енергетика та енергоефективність», «Нові речовини та матеріали», «Рациональне природокористування», «Інформаційно-комунікаційні технології». Вперше в Україні було сформовано Перелік критичних технологій за кожним пріоритетним напрямом. Із часом діапазон досліджень і розробок значно звужився, а замість форсайту почали проводити маркетингові дослідження. Рішенням КМУ № 704 від 22 червня 2011 р. Програму було відмінено з причин реструктуризації уряду і жорстких заходів економії [9]. У 2015 р. НТУУ «КПІ» презентував форсайт економіки України на середньостроковий та довгостроковий часові горизонти. У дослідженні виявлено головні кластери нової економіки України, які можуть забезпечити успішну інтеграцію країни в міжнародну кооперацію праці.

Висновки з проведеного дослідження. Вітчизняні економічні процеси демонструють значний рівень нестабільності, управління даними процесами характеризується відсутністю чітких орієнтирів довготривалого розвитку та механізмів їх досягнення, у зв'язку з чим очевидним є те, що форсайт-дослідження є надзвичайно перспективним інструментом стратегічного управління вітчизняною економікою.

Необхідно відзначити, що форсайт-дослідження знаходяться на етапі раннього розвитку як в Україні, так і за кордоном. Формування теоретико-методологічних основ наукового передбачення розвитку України вже має певні особливості, які необхідно враховувати під час реалізації форсайт-проектів.

Для подальшої інституціоналізації форсайта необхідно відображення результатів проведених досліджень у цільових програмах у сфері наукової і технічної політики, галузевих і відомчих стратегіях розвитку, проникнення ідей форсайта в наукове й освітнє співтовариство відбувається значно швидше, ніж у свідомість представників органів влади та бізнесу. У зв'язку із цим поширення результатів уже проведених досліджень і залучення до реалізації подібних проектів широкого кола зацікавлених осіб є важливими заходами, спрямованими на популяризацію форсайта в Україні.

1. Зинченко М.А. Анализ использования технологического форсайта как метода выбора приоритетных направлений инновационного развития / М.А. Зинченко // *Инноватика и экспертиза*. – 2012. – № 1(8). – С. 92–101.

2. Климова Н.В. Интеграция технологии форсайта и цикличности развития экономики / Н.В. Климова // *Бюллетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1(5). – Т. 1. – С. 209–214.

3. Кравець Р.А. Іноземний та вітчизняний досвід застосування форсайт-досліджень як засобу інноваційного розвитку фінансово-економічних систем / Р.А. Кравець // *Актуальні проблеми економіки*. – 2015. – № 3. – С. 50–61.

4. Ладыкова Т.И. Форсайт-технологии в прогнозировании инновационного развития региона / Т.И. Ладыкова // *Управление экономическими системами [Электронный ресурс]*. – Режим доступа : <http://uecs.ru/uecs-76-762015/item/3451-2015-04-21-09-01-45>.

5. Соколов А.В. Метод критических технологий / А.В. Соколов // *Форсайт*. – 2007. – № 4(4). – С. 64–74.

6. Третьяк В.П. Структура форсайта / В.П. Третьяк // *Структура форсайта*. – 2007 – № 12(13).

7. Федулова Л.І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування / Л.І. Федулова // *Економіка і прогнозування*. – 2008. – № 3. – С. 106–120.

8. Фесюн А.А. Форсайт как технология реализации стратегии развития nanoиндустрии / А.А. Фесюн // *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Экономика и управление»*. – 2016. – № 1. – С. 144-152.

9. Шевченко Л.С. Технологічний форсайт у контексті інноваційного розвитку України / Л.С. Шевченко // *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 21 березня 2014 р.)*. – Х., 2014. – С. 149–153.

E-mail: vipers@ukr.net

УДК 314.727

Смутчак З.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, економіки та права,
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті розглянуто передумови виникнення та особливості міграційних процесів на сільських територіях. Проаналізовано динаміку чисельності міжнародних емігрантів у світі за останні роки. Виявлено основні тенденції сучасної міжнародної трудової еміграції. Розкрито міграційні загрози, що пов'язані із зовнішніми і масовими внутрішніми міжрегіональними міграціями, викликаними анексією Криму та військовою агресією Росії на Донбасі. Сформульовано пропозиції, які стосуються перспективних та дієвих заходів державної міграційної політики України щодо впорядкування міграційного простору, регулювання міграційного руху населення з позицій національних пріоритетів і регіональних особливостей, а також особистих потреб мігрантів та попередження міграційних загроз національній безпеці України.

Ключові слова: міграції, міжрегіональні міграції, вимушені масові внутрішні міграційні переселення, сільські території, державна міграційна політика.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ

Смутчак З.В.

В статье рассмотрены предпосылки возникновения и особенности миграционных процессов в сельских территориях. Проанализирована динамика численности международных эмигрантов в мире за последние годы. Выявлены основные тенденции современной международной трудовой эмиграции. Раскрыты миграционные угрозы, которые связаны с внешними и массовыми внутренними межрегиональными миграциями, вызванными аннексией Крыма и военной агрессией России на Донбассе. Сформулированы предложения, касающиеся перспективных и действенных мероприятий государственной миграционной политики Украины по благоустройству миграционного пространства, регулирования миграционного движения населения с позиций национальных приоритетов и региональных особенностей, а также личных потребностей мигрантов и предупреждения миграционных угроз национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: миграции, межрегиональные миграции, вынужденные массовые внутренние миграционные переселения, сельские территории, государственная миграционная политика.

STATE REGULATION OF MIGRATORY PROCESSES IN RURAL AREAS

Smutchak Z.

The features and prerequisites of the migratory processes in rural areas are considered in the article. The dynamics of the number of international immigrants in the world in recent years is analysed. The basic trends of contemporary international labour migration are revealed. Migratory threats which are

connected with external and mass internal inter-regional migrations, which are caused by the annexation of Crimea and military aggression in Donbas by Russia, have been disclosed. proposals concerning perspective and effective actions of the state migratory policy of Ukraine in regulating migratory movement of the population from the positions of national priorities and regional peculiarities, and also personal needs of migrants and prevention of migratory threats to national security of Ukraine have been formulated.

Keywords: migrations, inter-regional migrations, mass forced migrations internal displacement, rural areas, state migration policy.

Постановка проблеми. Перехід України на ринковий шлях розвитку супроводжується не лише великою кількістю політичних і соціально-економічних змін, а й глибокою демографічною кризою, однією з першопричин якої є еміграція населення. Нині проблема еміграції її громадян до інших країн є однією з найактуальніших для сучасної України є. Зрозуміло, що емігрувати за межі рідної країни змушені люди, що з різних причин не можуть повноцінно жити на її теренах.

Дослідження даної теми продиктоване низкою серйозних змін у соціальному, політичному та економічному житті України. Після набуття Україною незалежності одним із здобутків демократизації суспільного життя стало усунення обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі української міграції, причинам її виникнення та наслідкам, можливостям стабілізації присвячено чимало праць вітчизняних учених, серед яких особливу увагу привертають дослідження А. Круглашова, М. Романюка, Е. Лібанової, Т. Лупула, О. Малиновської, В. Макара, І. Маркова, О. Сича, В. Трощинського, К. Чернової, А. Шевченка та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні міграційних переміщень населення в сільських регіонах України, загальних підходів до вивчення загроз сучасних міграційних процесів національній безпеці країни та реалізації заходів державної міграційної політики щодо їх попередження і розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині особливо вирізняється проблема виникнення в регіонах України значної кількості вимушених переселенців у зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму, зовнішньою військовою агресією Росії на Донбасі та військовими конфліктами, які тривають у Донецькій і Луганській областях. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції. З квітня 2014 р. – від початку бойових дій на Донбасі – із Донецької та Луганської областей виїхало, за даними ООН, понад 2 млн. осіб, з яких 1 млн. 750 тис. осіб переселилися до інших регіонів України, а понад 300 тис. осіб емігрували до Російської Федерації. З анексованого Криму переселенцями на материкову Україну стали майже 25 тис. осіб. Найбільше внутрішньо переміщених осіб із Донбасу розміщено в Донецькій області – 660 тис., Луганській – 249 тис., Харківській – 210 тис., м. Києві – 123 тис., Запорізькій – 116 тис., Дніпропетровській – 76 тис., Київській – 48 тис., Одеській – 36 тис. осіб. Ці дані є наближеними до реальних, оскільки неможливим є точний підрахунок за умов військових дій та проведення антитерористичної операції. Основною причиною, що стимулювала високу інтенсивність міграційного руху населення в Україні, стали анексія Криму, військові дії на Донбасі, тероризм і посягання на територіальну цілісність та суверенітет країни.

Виходячи зі свого географічного положення та рівня й особливостей соціально-економічного розвитку, а також розвитку ринку праці та рівня заробітної плати в країні, Україна є активним учасником міжнародних економічних процесів і однією з найбільших країн – донорів робочої

сили в Європі. В умовах соціально-економічної кризи роль трудових міграцій як джерела зниження напруження на місцевих ринках праці суттєво зростає.

За даними Державної служби статистики України, кількість емігрантів порівняно з 2009 р. за 2010 р. зменшилася від 19 470 до 14 677 осіб. Із 2010 по 2012 р. кількість людей, які емігрували за межі України, майже не змінювалася, проте в 2013 та 2014 рр. можна спостерігати стрімке збільшення населення, яке емігрувало – від 14 517 осіб у 2012 р. до 51 991 особи в 2014 р. Варто зазначити, що станом на 2016 р. кількість іммігрантів перевищувала емігрантів (рис. 1).

Трудові міграції більш поширені серед чоловіків, вони становлять дві третини від загальної кількості трудових мігрантів. Серед українських чоловіків у віці 15–70 років частка трудових мігрантів становить 4,8%, тоді як серед жінок – майже вдвічі менше (2,2%).

Сільські мешканці формують 54,3% усього контингенту заробітчан. Рівень участі сільського населення в трудових міграціях у 2,9 рази вищий, аніж міського: до них залучено 6,3% сільського населення у віці 15–70 років проти 2,2% міських мешканців.

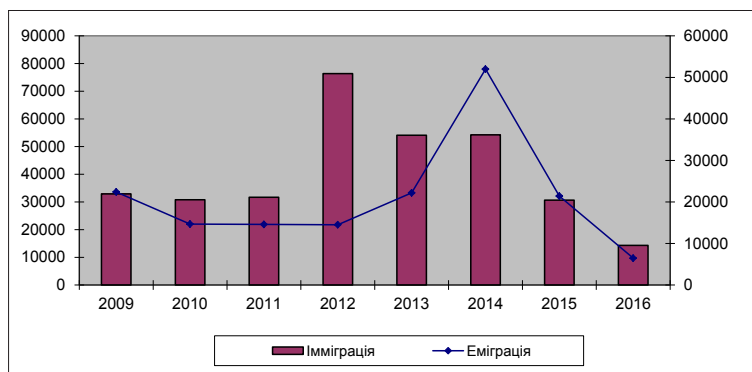

Рис. 1. Міграційний рух населення України [1]

Більшість трудових мігрантів у віці 25–49 років вже мають певний досвід роботи та кваліфікацію і водночас зберігають високий рівень працездатності. Звертає на себе увагу той факт, що чоловіки починають активно залучатися до трудових міграцій із 25-річного віку, тоді як жінки – з 30-річного [2].

Якщо чоловіки після досягнення 50-річного віку різко знижують міграційну активність, то серед жінок і в передпенсійному та молодшому пенсійному віці спостерігається доволі високий рівень участі в трудових міграціях. Це пояснюється тим, що мігранти-чоловіки зайняті переважно важкою фізичною працею, тоді як більшість жінок – роботами, котрі не потребують значних фізичних зусиль.

Також нині особливо вирізняється проблема виникнення в регіонах України значної кількості вимушених переселенців у зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму, зовнішньою військовою агресією Росії на Донбасі та військовими конфліктами, які тривають у Донецькій і Луганській областях. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції [7].

Інтенсивність трудових міграцій є суттєво вищою у західних регіонах України. Тут до трудових міграцій залучено 10,8% осіб віком 15–70 років, тоді як в інших економічних зонах – менше 2%. Мешканці Західної економічної зони становлять понад 70% заробітчан, друге місце за інтенсивністю трудових міграцій посідає Південь – 1,9%, третє – Північ – 1,3%. На Сході України цей показник ледве перевищує 1%, а у Центрі не досягає й 1%. Найвища частка жінок серед

заробітчан спостерігається у Західній економічній зоні (38,3%), найнижча – на Півдні (20,8%) та Півночі (20,4%) [2].

Як свідчать дані Державної служби статистики України, чисельність населення країни станом на 1 березня 2017 р. становила 42 млн. 541 тис. осіб, що на 180,3 тис. осіб менше, ніж на аналогічну дату 2016 р. Згідно з результатами дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 1–16 грудня 2016 р., більшість українців (71%), які в останні п'ять років хоча б раз працювали за кордоном, хочуть туди повернутися.

Слід зауважити, що неврегульованість практичних питань міждержавної трудової еміграції викликає соціальну незахищеність українських громадян, які працюють за кордоном; вони зазнають дискримінації з боку іноземних роботодавців щодо платні, умов, охорони праці тощо. Із загальної кількості емігрантів менш як 1% (28 тис. осіб) працюють легально, проте і вони дуже слабо захищені. З 310 укладених міждержавних угод про регулювання трудової еміграції фактично виконуються лише угоди з Чехією та Словаччиною [3].

У зв'язку із запровадженням у низці сусідніх держав візового режиму оформлення в'їзних документів може стати для громадян України нереальним, а стихійне повернення нелегалів на батьківщину збільшить напруженість на регіональних ринках праці, особливо в прикордонних районах Львівської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської, Луганської, Харківської областей. Так, застосування візового режиму в Польщі, Словаччині, Угорщині, Російській Федерації призведе до депортації та згорання виїзду до цих країн не менш як для 2 млн. нелегальних емігрантів з України.

Причини трудової міграції переважно мають економічний характер. Але якщо на початку 90-х років ХХ ст. транскордонне заробітчанство зумовлювалося зупинкою роботи підприємств, багатомісячними затримками з виплатою заробітної плати, зростаючим безробіттям, то нині їх метою здебільшого є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо.

Переважальними мотивами, що зумовлюють поїздки трудових мігрантів за кордон, є:

- поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи спорудження будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
- задоволення поточних життєвих потреб: харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
- оплата навчання дітей у вищих навчальних закладах;
- накопичення стартового капіталу для створення й розвитку власного бізнесу;
- мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо) [4].

Заробітки емігрантів, які є як мінімум у три рази вищими, ніж в Україні, мають позитивні наслідки. По-перше, заробітчани отримують роботу, по-друге, зменшується напруга на вітчизняному ринку праці, по-третє, вони здійснюють перекази зароблених коштів своїм родичам в економіку України. Обсяги переказів з-за кордону в 2007–2012 рр. представлено на рис. 2.

Перекази, що надійшли в 2012 р. як оплата праці (тобто від працівників, які працюють за кордоном менше року), становили 4,6 млрд. дол. Частка переказів у формі оплати праці має тенденцію до зростання: у 2008 р. вона становила лише 49,0%, у 2012 р. досягла 61,4% [5].

Регулювання міграційних процесів на макрорівні має стати вагомим складником соціально-економічної політики держави. Завдання щодо управління міграцією, особливо її зовнішніми формами, полягає не в тому, щоб зводити бар'єри через систему адміністративно-обмежувальних заходів, які не дають можливості мігрантам проникати в розвинуті країни, а в тому, як на основі дотримання прав людини та гуманних принципів управляти міграційними потоками сільського населення, зокрема постійних переселенців та трудових мігрантів, з урахуванням інтересів держави, приймаючих країн і регіонів.

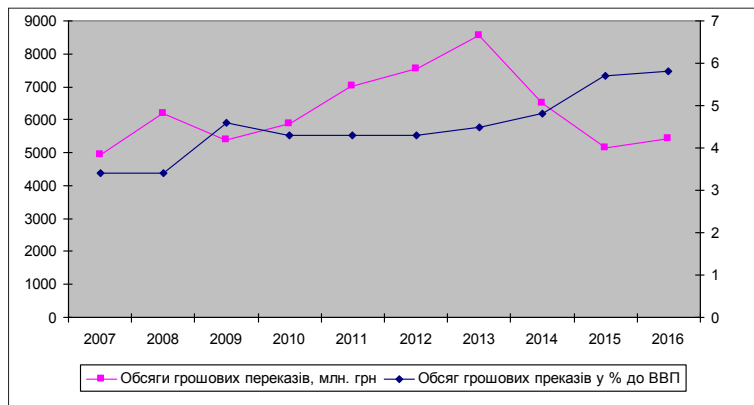

Рис. 2. Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону [6]

Заходи міграційної політики полягають у тому, щоб добитися впорядкування міграційного простору країни і взяти під дієвий державний контроль ті міграційні процеси, що у ньому протікають.

Серед основних цих завдань і заходів у сучасних умовах такі:

- розселення та працевлаштування вимушених переселенців з областей Донбасу та Криму;
- активізація переговорного процесу щодо укладання угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист із країнами, в яких кількість трудових мігрантів – громадян України є найбільшою;
- сприяння прискоренню внесення змін до угод про співробітництво у сфері трудової міграції і соціальний захист трудових мігрантів;
- реалізація заходів щодо прийняття проектів угод, які регламентують рух робочої сили з країнами ЄС;
- уживання заходів для зменшення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- проведення роботи щодо запровадження аналітичної звітності з метою здійснення контролю за поверненням до України громадян, яким надавалися туристичні послуги;
- створення дієвих механізмів легалізації доходів громадян, які працюють за кордоном (зокрема щодо сприятливих умов для переведення в Україну грошових переказів трудових мігрантів – громадян України);
- здійснення практичних заходів з урегулювання освітньої міграції (нині за кордоном навчається понад 60 тис. українських студентів та стільки ж іноземців навчається в Україні) на трьох рівнях: державному, регіональному та рівні ВНЗ як із країнами–донорами, так і з країнами–конкурентами на ринку освітніх послуг [7; 9].

Висновки з проведеного дослідження. Вирішальна роль у регулюванні трудових міграційних процесів у сільських регіонах і загалом в Україні належить управлінню соціально-економічними факторами, тобто такими умовами життя і трудової діяльності людей, які можуть змінюватися в результаті перерозподілу коштів держбюджету, фонду заробітної плати, суспільних форм споживання. За нинішніх умов міграційна політика держави має досить ретельно відстежувати міграційні процеси, їх сучасні тенденції і явища, оперативно реагувати на зміни та контролювати їх для підпорядкування загальнонаціональним і регіональним інтересам, особистим потребам мігрантів та у цілому сприяти забезпеченню національної безпеки України.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Міграційний профіль України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua/mihratsiinyi-profil/1077-mihratsiinyi-profil>
3. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmi.gov.ua/document/244813925/...20для%20Укра_ни.pdf
4. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції : [монографія] / Н.А. Мікула, В.В. Засадко. – К. : НІСД, 2014. – 316 с.
5. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/econot/Balans/Ogl_grosh_perekaz.Pdf
6. Огляд приватних грошових переказів в Україну в 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208358>.
7. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання / М.Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3. – С. 99–111 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_9.
8. *World Migration in Figures: United Nations. – 2015 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>.*
9. Сучасний стан та шляхи врегулювання проблем у сфері захисту прав трудових мігрантів-громадян України. Інформаційно-аналітичні матеріали до комітетських слухань / Верховна Рада України ; Комітет із прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. – К., 2010.
10. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій / А.В. Лісовий. – К. : Дія, 2007. – 400 с.

E-mail: zinulechka@ukr.net

ЦЕ ЦІКАВО**ВИЙШЛА В СВІТ МОНОГРАФІЯ
«ІНВЕСТУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД»**

(за редакцією д.е.н., проф. Гуткевич С.О.)

В сучасних умовах розвитку економіки важливим є питання активізації інвестиційної діяльності та створення умов для залучення зовнішніх інвестицій. Монографія «Інвестування: міжнародний досвід» є другим томом дослідження, а перший вийшов у 2015 році під назвою «Теоретичні засади правового регулювання інвестиційної діяльності».

В представленій монографії предметно розглянуто міжнародну інвестиційну діяльність таких країн як Великобританія, Німеччина, Польща щодо їх теорії, методології та практики. Міжнародний досвід інвестиційної діяльності має певний вплив та значення для активізації інвестиційної діяльності України, що також відображено в монографії. Книга буде цікава всім, хто цікавиться питаннями інвестиційної діяльності.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ «ІНТЕЛЕКТ XXI»

Вимоги до структури та оформлення матеріалу статей

Інформуємо Вас, що постійно триває прийом статей до публікації у науковий економічний журнал «Інтелект XXI». Журнал внесено до списку друкованих періодичних видань, що входять до переліку наукових фахових видань України (економічні науки). Наказ МОН України від 17 січня 2014 року № 41.

Програмні цілі видання: розвиток науки і освіти, популяризація економічних знань, формування економічного типу мислення, інформування наукового середовища про сучасні дослідження та розробки в сфері економіки.

Для опублікування статті необхідно надіслати електронною поштою до редакції журналу наступні матеріали:

1. Довідку про автора. Потрібно заповнити дані і надіслати окремим файлом. Дані, що подаються у довідці про автора: прізвище, ім'я, по батькові автора(-ів); відомості про наукового керівника надаються у разі відсутності наукового ступеня; тематична рубрика журналу; місце роботи або навчання, науковий ступінь, вчене звання, посада; контактний телефон; E-mail; поштова адреса.

2. Статтю, оформлену згідно вказаних вимог, надіслати в електронному вигляді на адресу journal@intellect21.nuft.org.ua, до статті також слід подати:

- авторський реферат статті англійською мовою для розміщення на веб-сайті видання (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора, звання або посаду, місце роботи або навчання, назву статті, стислий зміст статті мінімальним обсягом 250 слів). Переклад англійською мовою повинен бути достовірним (не машинним). При наявності проблем з достовірністю перекладу, редакція може допомогти у їх вирішенні;

- для осіб, які не мають наукового ступеню, – додатково надсилають відскановану рецензію наукового керівника чи рецензію особи, яка має науковий ступінь (підпис рецензента повинен бути завіреним у відділі кадрів установи або печаткою факультету (інституту)). *Статті студентів, підготовлені одноосібно або у співавторстві, до розгляду не приймаються.*

Після отримання підтвердження від редколегії про прийняття статті до друку надаються реквізити для сплати публікаційного внеску.

Тематичні рубрики наукового журналу:

- I. Світова економіка та міжнародні відносини
- II. Національна економіка
- III. Інвестиційно-інноваційна діяльність
- IV. Бізнес та інтелектуальний капітал
- V. Екологічні проблеми

Структура наукової статті повинна обов'язково містити такі неодмінні елементи:

1. **Постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

2. **Аналіз останніх досліджень і публікацій**, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. При цьому виділити невирішені частини загальної проблеми, яку досліджують у статті.

3. **Формулювання цілей статті** (постановка завдання).
4. **Виклад основного матеріалу** дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

5. **Висновки** із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку.

Список використаних джерел. (Бібліографічний список, наявність якого є обов'язковою умовою, повинен бути оформлений за формою 23 ДАК України «Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті»). Посилання на джерела необхідно робити по тексту у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідно джерела: наприклад, [3, с. 234] або [2, с. 35; 8, с. 234].

Стаття повинна містити анотації та ключові слова українською, російською та англійською мовами, а також переклад назви статті на англійську мову. Обсяг анотації – 800-900 знаків, кількість ключових слів – 6-8 позицій.

Технічні вимоги:

Обсяг статті – від 8 до 20 сторінок, формат А4 (297 x 210), береги: ліворуч – 25 мм, праворуч, зверху та знизу – 20 мм, набраних в редакторі Microsoft Word.

Увесь текст статті, бібліографічний список, анотації тощо друкують шрифтом Times New Roman, розмір – 14 пт, інтервал – полуторний.

Якщо стаття містить таблиці, формули і (або) ілюстрації, то вони повинні бути компактними, мати назву, шрифт тексту – Times New Roman, розмір – 12 пт. Розмір таблиць та ілюстрацій не повинен бути більше ширини сторінки.

Математичні формули мають бути ретельно перевірені та чітко надруковані. Формули подають за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.

Мова публікацій: українська, російська, англійська.

Стаття повинна мати такі структурні елементи: індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки); рубрику журналу; прізвище та ініціали автора(-ів) (не більше 3-х авторів), науковий ступінь, вчене звання; назву статті українською та англійською мовами; анотації та ключові слова; текст статті; бібліографічний список.

Контактні дані:

Редакція наукового журналу «Інтелект XXI»
вул. Володимирська, 68, м. Київ, Україна, 01033
Телефон: +38 (095) 933 63 72
Електронна адреса: journal@intellect21.nuft.org.ua
Веб сайт: www.intellect21.nuft.org.ua

